

DEN TÄTORTSNÄRA NATUREN I GÖTEBORGSREGIONEN

Program för skydd av tätortsnära naturområden

November 2003

Regeringsuppdraget om tätortsnära områden av särskilt värde
för friluftsliv och naturvård

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND

Rapport 2003:53

I framtagandet av programmet har förutom projektets kontaktgrupp följande personer medverkat:

Lena Åsander, Länsstyrelsen, och Calle Bergil, GF-Konsult (texter),
Margit Hornell, Länsstyrelsen (kartor), Siv Engström (tabeller) och Marianne Karlsson,
Länsstyrelsen (tabeller och remissammanställning).

Omslagsfoto: Delsjön i Göteborg. Fotograf: Bengt Frizell.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
1. Uppdraget	5
1.1 Allmänt	5
1.2 Bakgrund	5
1.3 Genomförande	6
2. Underlagsmaterial	10
2.1 Kommunala planer	10
2.2 Inventeringar och utredningar	11
2.3 Pågående arbete	11
2.4 GF-Konsults rapport	14
2.5 Förslag från ideella föreningar m.fl.	14
3. Den regionala bilden	16
3.1 Allmänt om Göteborgsregionen	16
3.2 Naturförhållanden	19
3.3 Rekreation och friluftsliv	21
3.4 Skyddad natur	26
3.5 Skötsel och förvaltning	32
4. Urval av områden	35
5. Remissbehandling av förslag till program	41
6. Program för skydd av tätortsnära natur i Göteborgsregionen	45
6.1 Allmänt	45
6.2 Områdesbeskrivningar	67
7. Det fortsatta arbetet	105
8. Litteraturförteckning	106
Bilaga 1 Regeringens uppdrag	
Bilaga 2 Kontaktpersoner och referensgrupp	
Bilaga 3 Förteckning över områden som ideella föreningar m.fl. föreslagit för programmet om skydd för värdefulla, tätortsnära naturområden.	
Bilaga 4 Det remitterade förslaget i sin helhet	
Bilaga 5 Sammanfattning av remissvar med kommentarer	
Bilaga 6 GF:s underlagsrapport	

Sammanfattning

Regeringen gav under sommaren 2002 länsstyrelserna i de tre storstads länen i uppdrag att ta fram var sitt program för hur de mest värdefulla tätortsnära områdena för friluftsliv och naturvård ska kunna få varaktigt skydd och förvaltning.

Föreliggande program har tagits fram av Länsstyrelsen i Västra Götalands län i samarbete med kommunerna i Göteborgsregionen. Ett flertal ideella föreningar, intresseorganisationer och andra markanvändningsintressenter har medverkat.

Under arbetet med uppdraget har Länsstyrelsen låtit GF-Konsult AB ta fram ett underlag om den tätortsnära naturen i regionen med tyngdpunkt på kvaliteter och funktioner för friluftslivet.

Föreliggande program innehåller områden som bör skyddas långsiktigt som reservat enligt miljöbalken. Programmets syfte är att vara ett underlag för Länsstyrelsen, kommunerna och andra aktörer i det fortsatta arbetet med att skydda den tätortsnära naturen.

I programmet föreslås att 40 nya natur- och kulturresevat bildas under perioden 2004-2010, varav 10 beslutas av kommunerna och 30 av Länsstyrelsen. Genom denna åtgärd ökar reservatsarealen i Göteborgsregionen (exkl. Kungsbacka) från ca 40 000 till ca 58 500 hektar.

Tre av programmets områden erfordrar ytterligare utredning angående utformningen i stort och ingår i programmet som *utredningsområden*. För ytterligare några områden krävs under genomförandet särskilt samråd angående planerad infrastrukturutbyggnad och försvarets intressen.

Vid utarbetandet av programmet har en av förutsättningarna varit, att den av regeringen aviserade satsningen på kommunal naturvård, med bl.a. statsbidrag till skydd, istandsättning och skötselåtgärder, genomförs med början 2004.

De föreslagna reservaten utgör ett urval områden, som dels tillhör de mest värdefulla naturområdena i regionen, dels kan anses lämpliga att skydda som just reservat. Många grönområden av stort värde för rekreation m.m. bevaras emellertid bäst genom andra åtgärder. Programmet utgör därför endast en del i det arbete med att bevara, förvalta och utveckla den tätortsnära naturen som bedrivs av såväl regionala aktörer som av kommunerna.

1. Uppdraget

1.1 Allmänt

Regeringen beslutade den 27 juni 2002 att ge länsstyrelserna i Stockholms län, Västra Götalands län och Skåne län i uppdrag att, utifrån befintlig kunskap och i samarbete med berörda kommuner, ta fram var sitt program för hur de från friluftslivs- och naturvårdssynpunkt mest värdefulla tätortsnära områdena kan ges varaktigt skydd och förvaltning. I uppdraget anges att länsstyrelserna skall samråda med berörda myndigheter och ge företrädare för miljöorganisationer och andra berörda möjlighet att delta i arbetet.

Länsstyrelserna skall redovisa uppdraget till regeringen senast den 1 oktober 2003 (tidpunkten senare framflyttad).

Syftet med att ta fram programmen är att dessa ska utgöra underlag för ett genomförande av skydd, förvaltning och utveckling av de från naturvårdssynpunkt mest värdefulla områdena i dessa regioner. Programmen skall redovisa följande:

- vilka områden i respektive storstadsregion som omfattas av programmet,
- ansvarsfördelning mellan staten och berörda kommuner beträffande säkerställande och förvaltning av respektive område,
- tidsplan för genomförande.

Regeringen anger i uppdraget att den integrering av naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård som kommer till uttryck i skrivelsen *En samlad naturvårdspolitik*, liksom vikten av att stimulera ytterligare kommunala naturvårdsinsatser, skall utgöra en utgångspunkt för genomförandet av uppdraget. Programmen skall vara förankrade hos berörda kommuner.

Uppdraget i fulltext finns i bilaga 1.

1.2 Bakgrund

En samlad naturvårdspolitik

Bakgrunden till uppdragen återfinns bl.a. i den skrivelse, *En samlad naturvårdspolitik*, som regeringen våren 2002 överlämnade till riksdagen och där frågor om kommunal naturvård och tätortsnära natur lyfts fram. Regeringen pekar i skrivelsen på att allt fler människor bor i tätorter och städer, vilket innebär att naturen nära tätorter har en allt viktigare roll att spela. Inte minst i storstadsregionerna gör det starka trycket från exploateringsintressena, att de för friluftsliv och naturvård viktigaste mark- och vattenområdena bör ges ett starkt och långsiktigt skydd, främst som naturreservat. Att långsiktigt reservera mark och vatten för friluftsliv och biologisk mångfald är, betonas i regeringsskrivelsen, lika viktigt som att reservera mark för t.ex. vägar och järnvägar samt bostäder och arbetsplatser.

I uppdraget framhålls vidare att många människor önskar kortare avstånd - helst gångavstånd - till närmaste friluftsskog, och att många olika föreningar och intressegrupper är beroende av tillgång på tätortsnära natur för sina aktiviteter. Från naturvårdssynpunkt kan även gröna områden i form av parker och trädgårdar, liksom vattenytor och vattendrag, ha stor betydelse.

Miljömål

Av betydelse för uppdraget är också ställningstaganden som gjorts i flera av miljö kvalitetsmålen. I t.ex. *God bebyggd miljö* anges att städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö. I tillhörande *delmål 1* slås fast att fysisk planering och samhällsbyggande skall grundas på program och strategier för hur grön- och vattenområden i tätorter och tätortsnära områden skall bevaras och utvecklas.

Folkhälsoaspekter

Undersökningar av hälsoläget hos befolkningen i Västra Götaland och annorstädes visar att arbets-, boende- och fritidsmiljön har mycket stor betydelse för hälsoläget. Inte minst vistelse i natur- och grönområden är mycket viktigt för vår fysiska och psykiska hälsa. Positiva effekter som naturbaserad utevistelse ger är en minskning av fysiska och psykiska besvär, minskad stress, ökad koncentrationsförmåga och snabbare utläkning av olika sjukdomstillstånd. Undersökningar visar även att utevistelse har stor betydelse för barns motoriska utveckling och hälsa.

Fysisk inaktivitet är idag en av de största hälsoriskerna. Forskningen visar att närmiljön har en avgörande betydelse för om man är fysiskt aktiv, vistas ute och bedriver friluftsliv. Närhet till grönområden och natur kan därmed sägas vara direkt positiv för hälsan.

1.3 Genomförande

Geografisk avgränsning

Arbetet har begränsats till att behandla det område som omfattas av Göteborgsregionens kommunalförbund. Det innebär att tolv kommuner i Västra Götalands län berörs av uppdraget: Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

Efter kontakter med företrädare för Kungsbacka kommun och Länsstyrelsen i Hallands län har det ansetts lämpligt att låta den deskriptiva delen av arbetet omfatta även Kungsbacka kommun. Denna kommun ingår i Göteborgsregionens kommunalförbund och måste anses utgöra en del av storstadsregionen i detta sammanhang.

Den geografiska avgränsningen innebär att arbetet inriktats mot de kommuner som, inom ramen för nämnda kommunalförbund, löpande samverkar i frågor som rör storstadsregionen.

Avgränsningen innebär vidare att naturområden inom ett avstånd på 4-6 mil från Göteborgs stad innefattas.

Naturtyper och skyddsformer

Värdefulla naturområden som utnyttjas för friluftsliv finns i flertalet av de landskapstyper som karakteriserar regionen, såsom skärgård och kust, sjö och vattendrag samt odlings- och skogslandskap. Förutom närströvområden har skärgårds- eller vildmarksområden på något större avstånd från tätorterna bedömts kunna tillhöra regionens mest värdefulla, tätortsnära naturområden. I utredningsarbetet har flera olika typer av områden i fråga om kvaliteter och funktioner behandlats. I enlighet med regeringens uppdrag har en utgångspunkt varit att naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård skall integreras.

Många av regionens mest värdefulla friluftsområden har sedan tidigare ett starkt skydd som naturreservat. Även andra skyddsformer används för att bevara värdefulla naturområden. Mindre grönområden kan t.ex. i många fall skyddas som rekreationsmark i de detaljplaner som kommunen upprättar. Länsstyrelsens tolkning av det föreliggande uppdraget innebär emellertid att endast områden som kan anses lämpliga att förordna som *naturreservat* skall ingå i det program som upprättas.

Begränsningen till naturreservat innebär att stora delar av regionens gröna kilar, korridorer och liknande strukturer inte omfattas av det nu aktuella programmet; dessa strukturer behandlas bl.a. i kommunernas översiktliga planering. Inte heller föreslås i programmet något skydd för de många värdefulla naturområden som bedöms lämpligare att bevara med andra instrument såsom civilrättsliga avtal, eller bedöms ha ett tillräckligt starkt skydd genom t.ex. miljöbalkens bestämmelser om strandskydd, tillståndsplikt, samråd m.m.

Organisation m.m.

Arbetet med uppdraget har i huvudsak bedrivits med hjälp av en *kontaktgrupp* med företrädare för Länsstyrelsen och berörda kommuner samt Göteborgsregionens kommunalförbund (GR), Västkoststiftelsen, Skogsvårdsstyrelsen (SVS) och Länsstyrelsen i Hallands län (se bilaga 2). Gruppen har sammanträtt vid fem tillfällen, varvid arbetets inriktning och genomförande samt hanteringen av föreslagna områden diskuterats.

Övergripande frågor om arbetets inriktning och resultat har diskuterats inom en *referensgrupp* med företrädare för Göteborgs kommun, Ale kommun, GR, SVS, LRF Väst, Hyresgästföreningen Väst, Naturhistoriska museet, Naturskyddsföreningen och Friluftsförbundet (bilaga 3). Referensgruppen har sammanträtt vid två tillfällen, den 22 januari och den 28 mars 2003.

Projektansvarig inom Länsstyrelsen har varit Thorbjörn Schafferer. Från planenheten har Rolf Bondeson medverkat och från kulturmiljöenheten inledningsvis Marie Odenbring-Widmark och senare Malin Ljungström.

Information om arbetet har lämnats i *GR:s ledningsgrupper* för miljöfrågor den 10 oktober 2002 respektive regional planering den 4 april 2003.

För att bereda *föreningar* inom miljöområdet och andra intressenter möjlighet att mer aktivt delta i arbetet har fyra kvällsmöten för informationsutbyte och diskussion anordnats. En skrivelse med information om dessa möten, och om projektets planerade inriktning och genomförande, skickades i september 2002 ut till ca 400 föreningar, intresseorganisationer m.fl. inom området miljö- och markanvändning. Upptaktsmötet besöktes av ca 80 personer. Antalet representerade föreningar etc. har vid efterföljande möten utgjort 20-30 stycken.

Särskilda möten har vidare anordnats med företrädare för LRF:s kommungrupper respektive Södra Skogsägarna.

Under arbetets gång har viss samverkan skett med de övriga två storstadslänen. Ett gemensamt informations- och diskussionsmöte anordnades den 21 januari 2003, varvid även företrädare för Naturvårdsverket och Miljödepartementet medverkade.

Tabell 1. Deltagande föreningar m.fl. på informationsmöte den 6 november 2002.

Förening	Antal företrädare	Förening	Antal företrädare
Naturskyddsföreningar	18	Pensionärsföreningar	1
STF-kretsar	4	Skogssällskapet	1
Friluftsförbundet	3	Göteborgs Stift	1
Scoutkårer	4	Jaktvårdsföreningar	4
Hembygdsföreningar	3	Orienteringsklubbar	4
Byalag	1	Svenska kryssarklubben	1
Föreningen Torsvikens naturreservat	2	Lerumsortens ryttarförening	4
Nätverket Bevara Lärjeåns dalgång	3	LRF	2
Föreningen för kulturmark	1	Skogsvårdsstyrelsen	1
Greenpeace	1	Ale kommun	2
Hyresgästföreningar	1	Mölnbalds kommun	1
Älvsborgs egnahemsförening	4	Göteborgsregionens kommunalförbund	1
		Melica konsultföretag	1
		Övriga	8

Seminarier

Två fördjupningsseminarier har anordnats som ett led i arbetet med regeringsuppdraget. Den 28 november 2002 arrangerades i samarbete med Naturhistoriska museet, Skogsvårdsstyrelsen och Västkuststiftelsen ett seminarium om ekologiska aspekter på tätortsnära natur.

Den 6 februari 2003 hölls ett seminarium med tyngdpunkten på frågor om rekreation och friluftsliv i tätortsnära natur. Seminariet arrangerades i samarbete med GR, SVS och Västkuststiftelsen. Förutom särskilt berörda tjänstemän inom kommuner och myndigheter inbjöds allmänheten till dessa seminarier, som båda lockade ett 80-tal medverkande.

Internetsida

Löpande information om arbetet har lämnats på Länsstyrelsens hemsida under www.o.lst.se/projekt/tatortsnatur. Via denna hemsida har det funnits möjlighet för allmänheten att framföra synpunkter under den tid arbetet pågick.

Arbetsgång

Arbetet har i huvudsak följt nedanstående tidsplan.

<i>Planering av uppdraget</i>	<i>aug-sep 2002</i>
<i>Information om uppdraget</i>	<i>sep-nov 2002</i>
<i>Insamling av material</i>	<i>okt-febr 2002/03</i>
<i>Bearbetning och analys</i>	<i>feb-apr 2003</i>
<i>Inhämtande av synpunkter via bl.a. webbsida</i>	<i>nov-feb 2002/03</i>
<i>Digitalisering av material</i>	<i>okt-apr 2002/03</i>
<i>Framställning av remisshandlingar</i>	<i>mar-maj 2003</i>
<i>Information till markägare</i>	<i>juni-sep 2003</i>
<i>Remissperiod</i>	<i>juni-okt 2003</i>

Inledningsvis gjordes en sammanställning av befintligt material på kommunerna och Länsstyrelsen om regionens mest värdefulla, tätortsnära naturområden. Syftet var att ge en samlad bild av de områden som redan skyddats som naturreservat eller som föreslagits för

skydd i t.ex. kommunernas översiktsplaner och planer för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård.

Med sammanställningen som grund har en särskild bristanalys gjorts. Denna avses belysa i vad mån de redan skyddade respektive föreslagna områdena tillgodoser bevarandekrav som kan ställas dels utifrån ekologiska aspekter, dels från friluftslivssynpunkt. En betydelsefull aspekt i denna analys har varit landskapsperspektivet, dvs. sambanden mellan de skyddade områdena, behovet av korridorer etc. Utifrån analysen har beskrivningar gjorts av ett antal områden, som - vid sidan av de befintliga naturreservaten - framstår som värdefulla, tätortsnära naturområden.

Arbetet med sammanställning och analys har utförts av GF-Konsult AB och redovisas i bilagda underlagsrapport (bilaga 6).

Ett diskussionsunderlag med beskrivning av värdefulla, tätortsnära naturområden lades ut på Internetsidan i januari 2003. Fram till april 2003 har därefter ett förslag till program för förbättrat skydd utarbetats inom främst den kontaktgrupp med företrädare för kommunerna som nämnts ovan. En målsättning under dessa månader har varit att också tillvarata den kunskap som finns hos föreningar, intressegrupper och enskilda kring frågor om att bevara den tätortsnära naturen. Föreningarna gavs bl.a. möjlighet att i särskilda skrivelser senast den 17 februari 2003 lämna förslag på och beskriva sådana tätortsnära naturområden som bör omfattas av det aktuella programmet.

Arbetets inriktning och uppläggning liksom urvalet i stort av områden i programmet har löpande diskuterats i kontaktgruppen och stämts av i referensgruppen. Det slutliga urvalet områden i remissförslaget gjordes främst genom överläggningar mellan Länsstyrelsen och respektive kommun.

Inför remitteringen av förslag till program togs inledande kontakt med ett stort antal markägare som bedömdes vara berörda. Informationsbrev skickades således ut från Länsstyrelsen eller berörd kommun, och i vissa fall informerades genom telefonsamtal. För några utredningsområden gavs endast information via Länsstyrelsens Internet-sidor i detta skede.

Förslag till program remitterades den 16 juni 2003. Förslaget presenterades även på Internet.

Under remisstiden hölls informationsmöten för markägare i Ale, Alingsås, Härryda, Kungälv, Mölndal och Tjörn samt lerumsdelen av Vättlefjäll. Dessutom genomfördes särskilda besök hos och gemensamma besiktningar med markägare i några av remissmaterialets föreslagna områden. Företrädare för såväl berörda kommuner som Länsstyrelsen deltog i dessa möten.

2. Underlagsmaterial

2.1 Kommunala planer

Urvalet av områden i föreliggande förslag bygger i huvudsak på ställningstaganden som gjorts i befintliga kommunala planer och program. I kommunernas översiktliga planering analyseras tänkbara markanvändningsalternativ, och skilda allmänna intressen vägs mot varandra. Planeringsprocessen utmynnar bl.a. i rekommendationer för markanvändningen. Översiktsplanen antas genom beslut i kommunfullmäktige, och de ställningstaganden som görs i planen är i varierande grad styrande, men inte bindande, för beslut i olika markanvändningsfrågor.

Några av regionens kommuner har tagit fram särskilda program för arbetet med naturvård och friluftsliv samt kulturminnesvård. Programmen innehåller, förutom beskrivningar och värdeomdömen, vanligen förslag på skyddsåtgärder. Ofta tas programmen fram som underlag i kommunens översiktsplanprocess, och de förslag som lämnas i programmen genomgår där ytterligare avvägningar.

Tabell 2. Kommunala planer och program.

Kommun m.m.	Gällande öp, antagen år	Miljövårdsplan	Naturvårdsplan	Kulturmiljöplan	Grönstrukturutredning
Ale	1992	1992			
Alingsås	1998	1997	1997		Pågår
			Pågår		
Göteborg	2001			Ja	1993
Härryda	2002			1993	
Kungsbacka	1991		Pågår	Pågår	
Kungälv	2001	1988	Pågår		
Lerum	2001			1999	
Lilla Edet	1993			1988	
Mölnadal	1990	1991	1995		Pågår
Partille	1992	1992/1998	1987	1987	
				Pågår	
Stenungsund	1998	1993		1987	
Tjörn	2003				
Öckerö	1990				
GR			remiss 1987		

I första hand har antagna översiktsplaner utnyttjats för urvalet av områden som bör skyddas. I kommuner med mer eller mindre inaktuella översiktsplaner har senare inventeringsrapporter och sektorsprogram måst användas. I flertalet kommuner med äldre planer – Ale, Kungsbacka, Mölndal, Partille och Öckerö – pågår framtagande av ny översiktsplan, och ett aktuellt underlag om skyddsvärda naturområden har tagits fram i samband med detta.

För att tillgodose de regionala aspekterna bedrivs översiktlig planering även av Göteborgsregionens kommunalförbund. Huvuddelen av det förbundets regionala material inom natur- och friluftslivsområdena härrör från 1960- och 70-talen. Vid mitten av 1980-talet tog förbundet dock fram ett förslag till regional naturvårdsplan, som remitterades 1987 och därefter har utgjort ett underlag i den fortsatta kommunala planeringen.

2.2 Inventeringar och utredningar

Som ytterligare underlagsmaterial för urval och beskrivning av programmets områden har ett stort antal inventeringar och utredningar använts.

- Tematiska inventeringar: kommunvisa ängs- och hagmarksinventeringar, lövskogsinventeringar och våtmarksinventeringar. Dessa gjordes i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet.
- Specialinventeringar av olika geografiska områden.
- Regionala sammanställningar: bevarandeprogram för värdefulla odlingslandskap, våtmarker.
- Sammanställningar av riksintressen för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård.
- Kommunala naturvårdsplaner och natur- och kulturvårdsprogram.
- Äldre naturvårdsplaner (länsstyrelserna i f.d. Göteborgs och Bohus län och f.d. Älvsborgs län)
- Kulturhistoriskt underlag: kulturmiljövårdsprogram, fornlämningsmiljöer, bebyggelsedokumentation m.m.

För närmare information om underlagsmaterial hänvisas till litteraturlistan (sid.114) och till GF-Konsults underlagsrapport (bil. 6).

2.3 Pågående arbete

I det följande ges några exempel på det arbete som pågår i Göteborgsregionen med att bevara värdefulla naturområden. Flera av de aktuella projekten har avkastat material som utgör underlag i det föreliggande arbetet med tätortsnära naturområden.

Några av nedanstående inventeringar m.m. ingår i bevarande- eller inventeringsprojekt som på nationell bas samordnas av närmast berörda statliga verk. Även helt regionala och kommunala projekt har dock initierats, och i Göteborgsregionens kommunalförbund övervägs f.n. frågan om att påbörja ett arbete med regional planering för naturvård och friluftsliv.

Reservatsstrategi

En stor satsning görs nu i landet för att skydda skogar. I propositionen Svenska miljömål - delmål och åtgärdsstrategier (2000/01:130) anges att ytterligare 900 000 hektar skog ska undantas från skogsproduktion fram till 2010, varav 320 000 hektar som naturreservat. För

Västra Götalands län innebär det att ca 25 000 ha skog ska skyddas som reservat under perioden 1999-2010. Väsentliga höjningar av anslagen till reservatsbildning har därför genomförts under de senaste åren, och ytterligare medelförstärkningar har aviserats av regering och riksdag inför återstoden av perioden.

För att de ökade resurserna ska användas där de bäst bidrar till att bevara biologisk mångfald i skogen har länsstyrelserna fått i uppdrag att ta fram strategier för vilka skogstyper som ska ges ett reservatsskydd och var i landet de ska skyddas. Hänsyn tas också till behovet av skogsreservat för friluftsliv och kulturminnesvård. I södra Sverige är skyddet av lövskog och framför allt ädellövskog en prioriterad uppgift.

Arbetet med reservatsstrategin, som inte bara omfattar skog utan även övriga värdefulla naturmiljöer, pågår nu i länet och beräknas bli avslutat under 2004.

Översyn av kustreservaten

Fler än hälften av naturreservaten och motsvarande skyddsområden längs Bohuskusten bildades för mer än tjugo år sedan. I många fall är de i behov av revidering i fråga om t.ex. föreskrifter och skötselinstruktioner. En samlad översyn, där de enskilda naturreservaten ses i ett större sammanhang längs kusten, har påbörjats inom Länsstyrelsen. Översynen, som innefattar frågor om alternativa former av naturvårdsförvaltning och ökat lokalt/kommunalt ansvar, avses pågå i ytterligare 5-10 år.

Bevarandeplaner för Natura 2000-områden

Natura 2000 är EU:s bidrag till att bevara biologisk mångfald. Ett nätverk håller på att byggas upp utifrån naturtyper och arter som är värdefulla i ett för EU:s medlemsländer gemensamt perspektiv. Sveriges regering har sedan 1995 godkänt 3 500 områden, varav 66 stycken i Göteborgsregionen. Länsstyrelsen är ansvarig för att upprätta bevarandeplaner för alla Natura 2000-områden. Planerna skall ge en beskrivning av området och dess naturvärden, vad som kan skada eller påverka naturvärdena samt behov av skydd och skötsel. De skall även underlätta vid eventuella tillståndsprövningar enligt miljöbalken. Bevarandeplanerna tas fram under 2003 - 2005 i samråd med berörda markägare och myndigheter. Förberedelser för detta arbete pågår f.n. på Länsstyrelsen.

Ängs- och betesmarksinventering

Jordbruksverket och Länsstyrelserna inventerar under år 2002-2004 landets ängar och betesmarker. Inventeringen syftar till att ge en aktuell och heltäckande bild av landets värdefulla ängar och betesmarker. Uppgifterna skall bl.a. användas som ett underlag för uppföljning av det nationella miljö kvalitetsmålet "Ett rikt odlingslandskap" på såväl nationell som regional och lokal nivå.

I Västra Götalands län skall närmare 10 000 objekt omfattande knappt 30 000 ha inventeras. Resultatet av inventeringen sammanställs i en nationell databas som kommer att göras tillgänglig via en hemsida när inventeringen är avslutad i slutet av 2004.

Nyckelbiotopsinventering

Kartläggningen av nyckelbiotoper genomförs på privat mark av skogsvårdsstyrelsen. Inventeringen påbörjades 1993 och pågår fortfarande. Med nyckelbiotop avses skogsområden där man finner eller kan förväntas finna rödlistade arter. Till de nyckelbiotoper som beskrivits i regionen hör såväl enskilda jätteträd som flera tiotals hektar stora urskogslignande områden. Klassificeringen som nyckelbiotop ger inte något automatiskt skydd, men utgör ett viktigt underlag för olika åtgärder alltifrån rådgivning inom skogsbruket till reservatsbildning.

Grönstrukturplanering

Frågor om grönstruktur behandlas bl.a. i det pågående miljömålsarbetet. Syftet är bl.a. att bevara och utveckla biologisk mångfald och kulturhistoriskt intressanta grönområden i tätorten; tätortens invånare skall ha tillgång till attraktiva grönområden i sin närmiljö.

I några av regionens kommuner har arbete inletts med att ta fram ett detaljerat underlag om grönstrukturen och dess funktion.

Det regionala miljömålsarbetet

Frågor av betydelse för bevarandet av den tätortsnära naturen behandlas i arbetet med flera av miljökvalitetsmålen såsom *Hav i balans samt levande kust och skärgård*, *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap*, *Myllrande våtmarker* och *God bebyggd miljö*.

Bland de regionala mål som fastställts av Länsstyrelsen respektive Skogsvårdsstyrelsen i miljömålsarbetet för Västra Götaland finns flera som har direkt betydelse för bevarandet av den tätortsnära naturen. Exempel på sådana viktiga regionala mål är:

- Senast år 2010 skall minst 50 % av skyddsvärda marina miljöer och minst 70 % av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden i Västra Götalands län ha ett långsiktigt skydd. Senast år 2005 skall Länsstyrelsen, i samråd med övriga berörda myndigheter, ha tagit ställning till vilka områden i marin miljö som behöver ett långsiktigt skydd.
- Buller och andra störningar från båttrafiken skall vara försumbara inom särskilt känsliga och utpekade skärgårdsområden i Västra Götalands län senast år 2010.
- År 2010 har, räknat från 1998, ytterligare 73 600 hektar skyddsvärd skogsmark undantagits från skogsproduktion, vilket avspeglas i att ytterligare 25 000 hektar naturreservat har inrättats, ytterligare 2 700 hektar biotopskydd har bildats, ytterligare 4 900 hektar naturvårdsavtal har upprättats och ytterligare 41 000 hektar frivilliga avsättningar finns i Västra Götalands län.
- I Västra Götaland skall år 2010 minst 70 000 hektar ängs- och betesmark bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden. Arealen hävdad ängsmark skall utökas till minst 750 hektar och arealen hävdad betesmark av de mest hotade typerna skall ha utökats till minst 1000 hektar.
- Senast år 2010 skall fysisk planering och samhällsbyggande i Västra Götaland grundas på program och strategier för hur grön- och vattenområden i tätorter och tätortsnära områden skall bevaras och utvecklas och andelen hårdgjord yta inte ökas.
- I Västra Götaland skall till år 2010 mängden kulturbärande landskapselement som vårdas öka med ca 70 %.

Som exempel på regionala och lokala *åtgärder* föreslagna i miljömålsarbetet kan beträffande den tätortsnära naturen följande nämnas:

”Utarbeta handlingsprogram för bevarande och utveckling av socialt och kulturhistoriskt intressanta grönområden samt för tätortens karakteristiska naturområden. Integrera programmen i de kommunala översiktsplanerna. Ta fram planeringsanpassade kunskapsunderlag om biologisk mångfald där kärnområden, spridningskorridorer, buffertzoner och utvecklingsområden identifieras.”

I detta sammanhang kan även omnämnas den pågående planeringen i Göteborgsregionens kommunalförbund, där det fokuseras på tre insatsområden som bedöms vara särskilt angelägna att kommunerna i regionen samarbetar kring i ett storstadsperspektiv: *Luft och energi, Vatten* samt *Rekreation och livskvalitet*. För det sistnämnda insatsområdet har som mål föreslagits att ”Göteborgsregionens invånare ska tillförsäkras ett brett utbud av attraktiva rekreationsområden. De större tätorterna ska erbjuda attraktiva, stimulerande och vackra mötesplatser och stråk som så långt möjligt skyddas från störningar från framför allt trafiken.”

2.4 GF-Konsults underlagsrapport

I syfte att sammanställa och utvärdera befintligt underlagsmaterial om tätortsnära naturområden i Göteborgsregionen gav Länsstyrelsen i september 2002 i uppdrag till GF-Konsult AB att för arbetet med regeringsuppdraget ta fram en särskild underlagsrapport. Rapporten innehåller en bristanalys och pekar på behov av ytterligare skydd för tätortsnära naturområden förutom de befintliga naturreservaten.

En viktig utgångspunkt i arbetet har varit det regionala perspektivet, och en viss tyngdpunkt har lagts vid de förhållanden som karaktären av storstadsregion innebär.

I det tätortsnära landskapet i Göteborgsregionen identifierar och beskriver rapporten fyra strukturer av särskild betydelse för både friluftsliv och ekologi: *gröna kilar, kusten, vattendrag* och *ädelövnätverk*. Vidare diskuteras naturområdenas kvaliteter och funktioner utifrån indelningen i *närströvområden, utflyktsområden, storströvområden* och *attraktionsområden*.

Rapporten utmynnar i en beskrivning av 120 tätortsnära områden av särskilt värde för friluftsliv och naturvård. För att stimulera till vidare diskussion under arbetet med regeringsuppdraget publicerades en preliminärversion av rapporten på Länsstyrelsens Internetsida under januari 2003.

Rapporten medföljer som bilaga 6.

2.5 Förslag från ideella föreningar m.fl.

Föreningar verksamma inom miljöområdet och övriga intresserade har getts möjlighet att under arbetets gång bidra med material om värdefulla tätortsnära naturområden. Flera föreningar bidrog således underhand till GF-Konsult med beskrivningar av värdefulla områden redan under arbetet med underlagsrapporten. Därefter gavs föreningarna möjlighet att fram till den 17 februari 2003 inkomma till Länsstyrelsen med ytterligare förslag på områden inför utarbetandet av föreliggande remissförslag.

Till Länsstyrelsen har det under utredningen inkommit 23 skrivelser med ca 165 olika förslag på tätortsnära områden som bör få ett långsiktigt skydd. Många av förslagen återfinns också i den nämnda underlagsrapporten, men ett fyrtiotal utgör tillkommande områden. En sammanställning av förslagen finns i bilaga 3.

Tabell 3. Skrivelser och områdesförslag från ideella föreningar m.fl.

	Antal skrivelser	Antal föreslagna områden
Naturskyddsföreningar	12	140
Aktionsgrupper m.fl.	5	13
Hembygdsföreningar	2	14
Svenska Turistföreningen	1	22
Friluftsförbundet	1	3
Orienteringsklubb	1	6
Övriga	1	1

3. Den regionala bilden

3.1 Allmänt om Göteborgsregionen

Med Göteborgsregionen avses i denna utredning det område som omfattas av kommunerna i Göteborgsregionens kommunalförbund (GR). I förbundet ingår tretton kommuner från Kungälv till söder till Tjörn i norr och Alingsås i öster. Förutom Kungälv i Hallands län är kommunerna belägna i Västra Götalands län. Regionen omfattar en areal på 37 kvadratmil och har 858 000 invånare.

Tabell 4. Antal invånare i Göteborgsregionens kommuner.

	1990	1995	2000	2002
Ale	24 071	25 377	25 410	25 788
Alingsås	33 626	34 758	35 154	35 274
Göteborg	433 042	449 189	467 151	474 572
Härryda	26 541	28 612	30 254	30 810
Kungälv	54 220	60 915	65 095	66 529
Kungälv	33 772	36 251	37 202	37 918
Lerum	33 206	34 610	35 190	35 559
Lilla Edet	12 939	13 288	12 929	12 981
Mölnådal	52 028	54 254	56 182	57 091
Partille	30 420	32 206	33 158	33 107
Stenungsund	18 640	19 852	20 619	21 675
Tjörn	13 919	14 602	14 728	14 820
Öckerö	11 008	11 590	11 820	11 985
Göteborgsregionen	777 432	815 504	844 892	858 109

I Göteborgsregionen bor över 50 % av befolkningen i Västra Götaland + Kungälv på endast 15 % av samma områdes areal. Av Göteborgsregionens befolkning bor 62 % i Göteborgs tätort.

Tabell 5. Relationen mellan tätorter och glesbygd i Göteborgsregionen jämfört med Västra Götalandsregionen plus Kungälv kommun år 1995. Med areal avses landareal. (Material från GR).

	Göteborgsregionen		Västra Götalandsregionen plus Kungälv kommun		Västra Götalandsregionen exklusive Göteborgsregionen	
		%		%		%
Tätortsbefolkning	743 500	92	1 275 500	83	532 000	73
Glesbygdsbefolkning	67 000	8	268 000	17	201 000	27
Totalbefolkning	810 500	100	1 543 500	100	733 000	100
Tätortsareal, km ²	410	11	840	3,5	425	2
Glesbygdsareal, km ²	3 300	89	23 710	96,5	20 410	98
Total areal km ²	3 715	100	24 550	100	21 375	100
Befolkningstäthet, inv./km ²	218		63		34	

Göteborgsregionens näringsliv har under lång tid dominerats av tillverkningsindustrin. Idag sysselsätter den över 60 000 personer, vilket är cirka 20 procent av den totala sysselsättningen inom regionen. Några av Skandinavien mest kända industrikoncerner som Volvo, SKF, ESAB och Hasselblad har sitt ursprung här. Industrin är starkt exportinriktad och närheten till

hamnen är viktig för många företag. Hamnen är Nordens största och en betydande del av den svenska exporten och importen sker via denna. På senare år har tillväxten av kunskapsintensiva och högteknologiska företag - bl.a. inom IT och medicin - ökat markant. Turismen är av stor betydelse i Göteborgsregionen, med Liseberg och Svenska Mässan i förgrunden. Beträffande rekreation och friluftsliv präglas mönstret av det rika utbudet av attraktiva miljöer från park- och skogsmark till sjö och kust.

Regionens 33 delområden – de 21 stadsdelarna i Göteborg och de 12 förortskommunerna – är mer eller mindre resursstarka. I likhet med andra storstadsregioner har klyftorna i Göteborgsregionen vuxit mellan olika grupper och bostadsmiljöer under det senaste decenniet. En viktig utvecklingsfråga i regionen handlar om åtgärder för att utjämna levnadsvillkoren inom regionen.

Bebyggelsemönstret

Göteborgsregionen består av ett antal sprickdalar som fick sitt slutliga utseende när inlandsisen drog sig tillbaka för ca 12 000 år sedan. Relativt djupa dalgångar med lera i botten avskiljs från varandra av mäktiga bergspartier, i allmänhet klädda med barrskog. Bebyggelsen finns i huvudsak i dalgångarna, medan höjderna mellan dem i flera fall inrymmer naturmark med stora värden för rekreation. De viktigaste dalgångarna är Göta älvdalen samt Lärjeåns, Säveåns och Mölndalsåns dalgångar.

Kusten är klippig, men ändå väl tillgänglig med i huvudsak obebyggda stränder. I Göteborg, särskilt i de västra och södra delarna börjar stadsbebyggelsen dock redan ca 100 meter från stranden. På norra Hisingen och i Nordre älvs dalgång är stränderna flackare, i huvudsak obebyggda och tillgängliga för rekreation utanför jordbruksområdena. Hela kusten har ett betydande värde för hela regionens befolkning.

Den nuvarande produktionen av bostäder utgörs i stor utsträckning av kompletteringsbebyggelse i etablerade tätortsmiljöer, medan helt nya exploateringsområden är få. En stor del av bostadsbyggandet har under senare år skett utmed de större trafikstråken i nord-sydlig riktning i Kungsbacka, Mölndal, Göteborg och Kungälv. I Göteborgs kommun har den tillkommande bostadsbebyggelsen haft en tydlig orientering mot kustnära eller näst intill kustnära lägen. Norra Älvstranden i Göteborg utgör ett av de större bygginvesteringsprojekten i landet de senaste åren. I stort har regionen relativt gles bebyggelsestruktur i jämförelse med t.ex. Stockholms- och Malmöregionerna, något som medför ett stort res- och transportbehov.

I större delen av regionens fritidshusområden sker en successiv omvandling av fritidshusen till helårsbostäder. I Göteborgs västra och södra delar, liksom i Kungsbacka, har omvandlingen pågått under en lång tid. Den attraktiva kustmiljön har gjort att omvandlingen blivit långtgående. I de av regionens inlandskommuner som är belägna på större avstånd från Göteborg har omvandlingstrycket inte varit lika stort.

Infrastrukturens utbyggnad

Den regionala bilden präglas i allt högre utsträckning av trafikleder och trafikanknutna verksamheter längs dalgångarna in mot Göteborg. Utbyggnaden har lett till successivt ökade barriäreffekter och till att stora arealer mark av värde för friluftsliv, naturvård och kulturmiljövård tagits i anspråk i dalgångarna. Däremot är många av mellanliggande höjdområden relativt opåverkade.

Av större pågående och planerade projekt kan nämnas utbyggnaden av Rv45 och Norge/Vänerbanan genom Göta älvdalen, E20 i Alingsås kommun samt Göteborg-

Boråsbanan i delvis ny sträckning. I övrigt finns t.ex. överväganden om en tvärförbindelse mellan Lerum och Härryda, Härskogsvägen. I Göteborgs stad planeras, förutom det pågående arbetet med Götatunneln, flera större projekt såsom ny älvförbindelse och ny tågtunnel.

Under de senaste åren har den omfattande, alltså jämt fortgående utbyggnaden av master för mobiltelefoni krävt särskilda insatser för avvägningar gentemot bl.a. friluftslivets intressen. Vissa planeringsinsatser har vidare gjorts inför en eventuell större vindkraftsutbyggnad.

Bullerpåverkan

Det blir allt svårare att finna platser som inte är utsatta för buller, inte minst i närheten av större tätorter. Trafiken, i synnerhet vägtrafiken, är den största störningskällan, men även bergtakter, skjutbanor, överflygande flygplan och liknande sprider buller långt ut i naturen. Nya bullrande verksamheter placeras ofta långt från befintliga bostäder för att minska påverkan på människor, men intrånget i tidigare tysta områden glöms då bort eller undervärderas.

I Västra Götalands län har en inventering gjorts av buller från väg, järnväg och flyg. Som mått för bullerfrihet har använts 30 dBA ekvivalentnivå, vilket får anses vara ett hårt ställt krav. Nära hälften av länets yta påverkas av buller som överstiger denna nivå. I närheten av Göteborg ligger bland annat friluftslivsområdena Risveden och Svartedalen, som till stor del är opåverkade av trafikbuller, medan t.ex. Härskogen och delvis Svartedalen är störda av flygbuller.

Bullerupplevelsen är starkt färgad av förväntningar och inställning till bullerkällan. En park i en stad kan upplevas som tyst jämfört med kringliggande gator. I regionens mer vildmarksbetonade friluftslivsområden ställs betydligt större anspråk på frihet från buller.

Jord- och skogsbruk samt jakt

Av regionens landyta upptar jordbruksmarken ca 18 % och skogsmarken ca 40 %. Lantbruket präglas av små till medelstora brukningsenheter, ca 2 500 till antalet. Förutom i Göteborgs stad är huvuddelen av skogsmarken i enskild ägo, och ingår i relativt små brukningsenheter. Större enheter med bolagsskog etc. är snarast undantag.

Andelen sysselsatta inom jord- och skogsbruket är jämförelsevis mycket låg i storstadsregionen. En kraftig minskning av antalet mjölkproducerande företag har skett under senare år, medan en relativt stor andel av lantbruket fortfarande har djurhållning för köttproduktion. Andelen deltidsjordbruk och lantbrukare med kompletterande sysselsättning vid sidan av jordbruket är hög i regionen. I många tätortsnära områden medverkar hästhållningen till att bevara det öppna odlingslandskapet.

Tabell 6. Jordbruks- och skogsmark per invånare (kvm) i Göteborgsregionen respektive Västra Götalandsregionen plus Kungsbacka kommun. (Material från GR).

	Göteborgsregionen	Västra Götalandsregionen plus Kungsbacka kommun	Västra Götalandsregionen exkl. Göteborgsregionen
Jordbruksmark, åker och betesmark	850	4050	7 550
Skogsmark	1850	7650	14 050
Skogsmark samt ”övrig mark” utanför tätorterna (berg, mossar m.m.)	3250	11 350	20 300

Storstadsperspektivet i regionen innebär speciella förhållanden för skogsbruket och jordbruket. Frågor om landskap, natur- och kulturvärden samt fritid och rekreation väger här jämförelsevis tungt. För Göteborgsregionens invånare är det storstadsnära odlingslandskapet ett angeläget komplement till stadsmiljön, och liksom de tätortsnära skogarna en stor tillgång för rekreation och friluftsliv. På den tätortsnära jord- och skogsbruksmark som är i offentlig ägo är produktionsintressena ofta underordnade andra allmänna intressen.

Jakt bedrivs i varierande omfattning i flertalet tätortsnära naturområden av sammantaget ett stort antal utövare. Jägareförbundet i Göteborgs och Bohus län uppger exempelvis att 4000 av länsföreningens medlemmar finns i jaktvårdskretsar i Göteborgsområdet.

Regional samverkan

Göteborgsregionens kommunalförbund har bildats med uppgift att verka för samarbete över kommungränserna och vara ett forum för idé- och erfarenhetsutbyte inom regionen, men det utgör också efter ansökan hos regeringen formellt regionplaneorgan enligt 7 kap plan- och bygglagen. GR får ofta uppdrag att gemensamt för kommunernas räkning svara på remisser som rör hela regionen. Exempel på detta är nationella och regionala planer för vägar och järnvägar och lokalisering av köpcentra. Kring 1970-talet gjordes i kommunalförbundets regi omfattande inventerings- och planeringsinsatser för regionens natur- och friluftslivsområden. För närvarande pågår ett arbete med en ”regional utvecklingsplan”. Genom bidrag till Västkuststiftelsen medverkar GR till att skydda och förvalta för friluftslivet intressanta naturområden.

3.2 Naturförhållanden

I Göteborgsregionen har det utpräglade sprickdalslandskapet skapat speciella förhållanden, med magra, av havet ursvallade jordar uppe på bergen och näringsrika finsediment i dalgångarna. Från Landvetter och i en bred kil österut i Härryda, södra Lerums och Alingsås kommuner finns dock tjockare moränjordar och ett mer småkulligt landskap. Närheten till havet ger hela regionen relativt mycket nederbörd, milda vintrar och svala somrar jämfört med inlandet – ett suboceaniskt klimat.

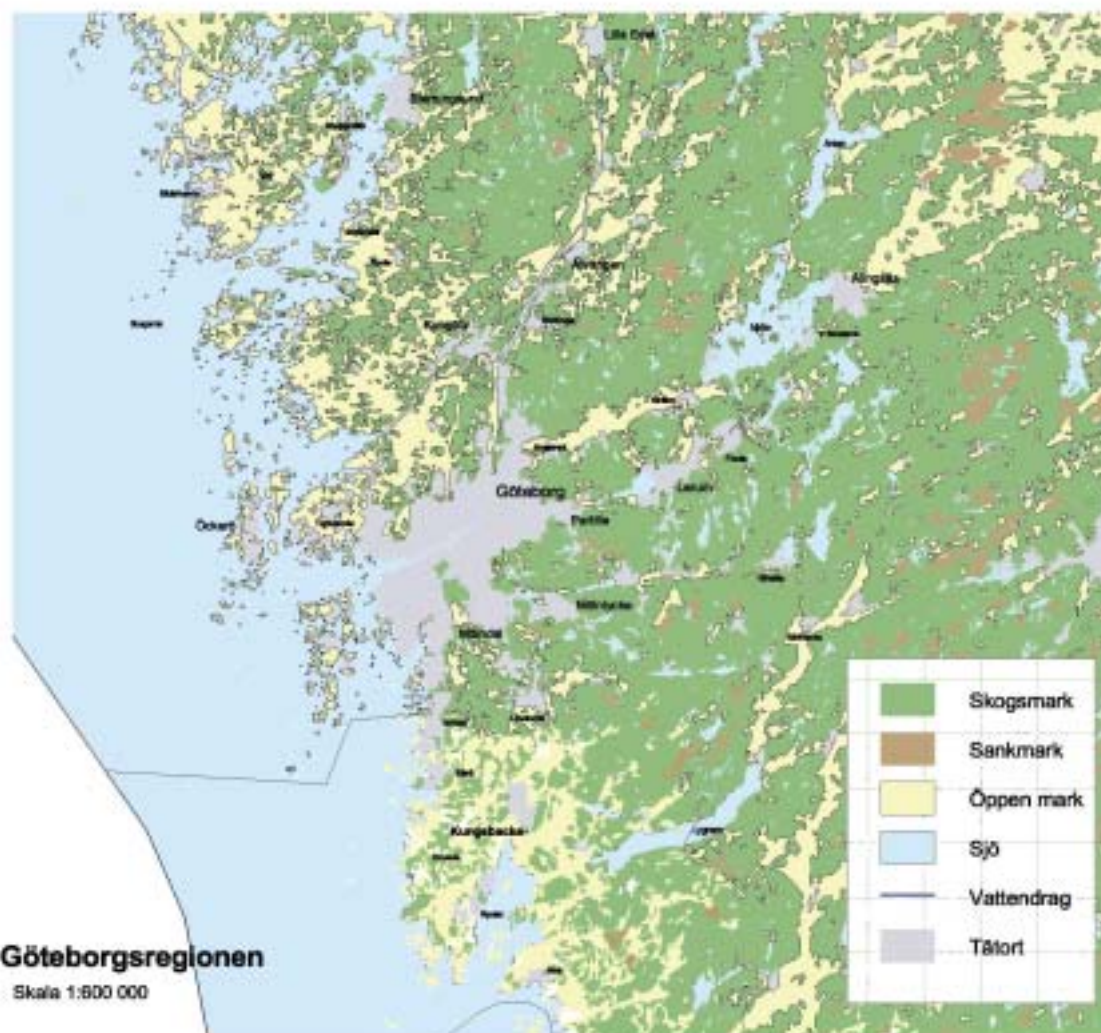
Regionen har en mycket rik och mångformig natur. Denna mångformighet är en förklaring till att Bohuslän är landets näst artrikaste landskap när det gäller kärlväxter. Här finns ett salt hav, där samtidigt Skandinavien största sötvattensflöde rinner ut. Kusten är flikig och varierad och till stor del ännu öppen. Längs Västkusten finns ännu en stor koncentration av öppna betesmarker, omväxlande med artrika busksnår och randlövskogar utmed bergen.

Inlandet karakteriseras av leriga dalgångar med mellanliggande vidsträckta höjdområden, s.k. fjäll. I sprickdalarnas leror har bäckar och åar sedan marken steg ur havet snidat ut välutvecklade ravinsystem, t.ex. i Lärjeåns dalgång, Leråns dalgång och Säveån. Delar av ravinerna används ännu som betesmarker, medan ravinskogar brett ut sig över andra. Höjdområdena Vättlefjäll, Alefjäll, Risveden, Härskogen m.fl. karakteriseras av stor sjörikedom i vidsträckta barrskogslandskap. I Risvedenområdet finns t.ex. 240 sjöar, om även några mindre myrgölar medräknas. Större myrar förekommer inte lika talrikt som längre in i länet, men några har mycket höga naturvärden, t.ex. Rambo mosse Kollandamossen. På några av ”fjällen”, såsom Vättlefjäll, finns ännu partier av öppna hedmarker, sällan vidmakthållna av bete, men ibland åter öppnade som brännor av blixten eller vådabrand.

Skogssjöarna i regionen är överlag näringsfattiga, och de som inte kalkas har drabbats hårt av försurningen. Också vattendragen är drabbade, men genom intensiva kalkningsinsatser har de flesta av våra större vattendrag med sina ofta värdefulla fiskpopulationer klarat sig.

Det mesta av de halvöppna blandskogsmarker som tidigare var mycket vanliga i regionen är numera dominerade av brukade barrskogar. På många av de bergsområden i regionen som under en period var mer eller mindre skoglösa är hedekskogarna eller blandskogarna med tall och ek på väg att återta en stark roll. De är vanligen ganska unga och får i många fall en allt större inblandning av gran.

Säveåns dalgång vidgar sig inåt landet och här utbreder sig ett mjukare kuperat, omväxlande kulturlandskap kring stora sjöar såsom Mjörn och Anten. I de utbredda lövskogarna kan ännu urskiljas rester av allmogens lövängar och godsens ekhagar och parkskogar.

Karta 1. Översiktlig bild av de viktigaste dragen i Göteborgsregionens landskap.

3.3 Rekreation och friluftsliv

Friluftsliv är mycket mer än vandring med ryggsäck. Om man definierar friluftsliv som all rekreation utomhus där naturupplevelsen är en viktig komponent, inser man att detta kan innebära väldigt olika saker för olika människor och grupper av människor. Naturen och det tätortsnära området kan användas för skilda aktiviteter såsom hundrastning, cykelturer, ridning, barnlek, dagis- och skolutflykter, picknick, badutflykter, besök vid fornlämningar, båtsport och segling samt fiske och jakt.

Som exempel på hur den närbelägna naturen används kan verksamheten med skolor nämnas. I Mölndal, där denna verksamhet är väl utbyggd, finns enligt uppgift 10 skolor som sköts av drygt 5 000 elever. Skolorna tecknar ett "skolorkontrakt" med gatukontorets parkavdelning och medverkar sedan i områdets skötsel.

Möjligheten att utöva friluftsliv har stor betydelse för psykiskt och fysiskt välbefinnande och livskvalitet (se sid. 6). Men rekreation och friluftsliv har också många andra värden. De har t.ex. stor betydelse för vår känsla av samhörighet med och förankring i landskapet. Landskapet och naturen i sig är bärare av historien. Att komma närmare naturen är att komma närmare vår historia och det hjälper oss att förstå också vårt beroende av landskapet idag.

I en tid när många barn växer upp i storstadsregionerna är det särskilt viktigt att ha möjlighet att vistas i naturen och få förståelse för dess funktioner och värden. För våra nya svenskar är tillgången till den tätortsnära naturen, bl.a. som plats för sociala sammankomster, *en* nyckel för att finna en förankring i en ny tillvaro.

Ur ett regionalt perspektiv är Göteborgsregionen ganska välförsörjd på attraktiva naturområden som kan fungera som rekreationsområden om de uppmärksammas och tryggas för framtiden. Kusten och skärgården är en särklassig tillgång för friluftsliv i regionen, liksom de stora sjörika skogstrakterna inne i landet. Kusten och de stora insjöarna, t.ex. Mjörn, har framförallt en stor betydelse för båt- och bad. I de stora skogsområdena, t.ex. Risveden, Vättlefjäll och Svartedalen är det kanske framförallt aktiviteter som vandring och sportfiske som dominerar.

I det tätortsnära landskapet i Göteborgsregionen har **fyra strukturer** av särskild betydelse för både friluftsliv och ekologi identifierats (se vidare GF-Konsults underlagsrapport).

Gröna kilar

De gröna kilarna består av skogsklädda, sjörika områden. De har stor betydelse som strövområden för tätorterna. Den sammanhängande strukturen är viktig för frihetsupplevelsen i naturen, men också för att leda in/vidmakthålla mångfald av allt från stora däggdjur till fåglar och skogskryptogamer till de tätortsnära och mest utnyttjade delarna av barrskogsnaturen. Följande gröna kilar har identifierats i Göteborgsregionen: Delsjön-Härskogenkilen, Slottsskogen-Sandsjöbacka, Vättlefjäll, Bergsjökilen, Hisingens gröna kulturlandskapskil, Backa-Rödbokilen samt Svalebo-Ruddalen.

Kusten

Kusten är en starkt identitetsskapande och av regionens befolkning högt värderad friluftsmiljö, med många funktioner. Här finns rika fornlämningsområden och särpräglade kulturlandskap. Kustlinjen präglas av klippstränder och stark flikighet, vilket ger utrymme för många människor, men försvårar den allmänna framkomligheten. Totalt sett är regionens kust

mycket artrik, både vad gäller upplevelsemångfald och hotade arter. En del mycket känsliga miljöer finns, ofta med stor betydelse för omgivande hav och kust. Dessa miljöer är dock någorlunda välavgränsade och merparten av kusten tål ett ganska högt tryck från friluftslivet. Istället är igenväxning p.g.a. för låg skötselintensitet det kanske största hotet mot kustens mångfald ovan vattenlinjen. Exempel på viktiga kuststräckor i Göteborgsregionen är Södra Göteborgskusten samt kuststräckan längs Nordre älv, med Öxnäs och Askesby.

Vattendrag

Vattendragen hör till de naturmiljöer där sambanden mellan de olika delarna är mest påtaglig, och en åtgärd i en del kan skada värden utmed hela vattendraget. De är samtidigt bland de mest artrika, känsligaste, mest exploaterade och ur friluftslivssynpunkt mest intressanta miljöerna. Värdena för fritidsfisket är ofta mycket stora, i flera fall med unika fiskpopulationer, samtidigt som ännu fler människor utnyttjar vattendragens stora upplevelsekväligheter kopplade till bl.a. rofylldhet och identitetsvärden. Ur naturvårdssynpunkt har Sävån och Lärjeån särklassigt höga värden och båda ingår i det europeiska nätverket Natura 2000. Även flera av stadens mindre vattendrag har höga naturvärden.

Ädellövnätverk

Nätverk av lövskogspartier förekommer huvudsakligen i randzoner mellan berg och jordbruksmark/bebyggd mark, men inkluderar också hedekskogar på berg i de kustnära delarna och grönstruktur inne i tätorterna. Dessa har betydelse som närströvområden och bostadsnära grönytor, ibland med stora värden kopplade till kulturmiljöer, identitet, rofylldhet och sociala platser. De inkluderar också de ur artbevarandesynpunkt kanske mest betydelsefulla värdekärnorna i regionen. Nätverksstrukturen har troligen betydelse för artbevarandet i värdekärnorna, men framförallt för att försörja tätorterna med upplevelsemångfald i form av fåglar, fjärilar etc. För denna funktion är även anknytande strukturer som bryn, solitärer, alléer, buskage och gräsmarker särskilt viktiga.

Olika typer av naturområden

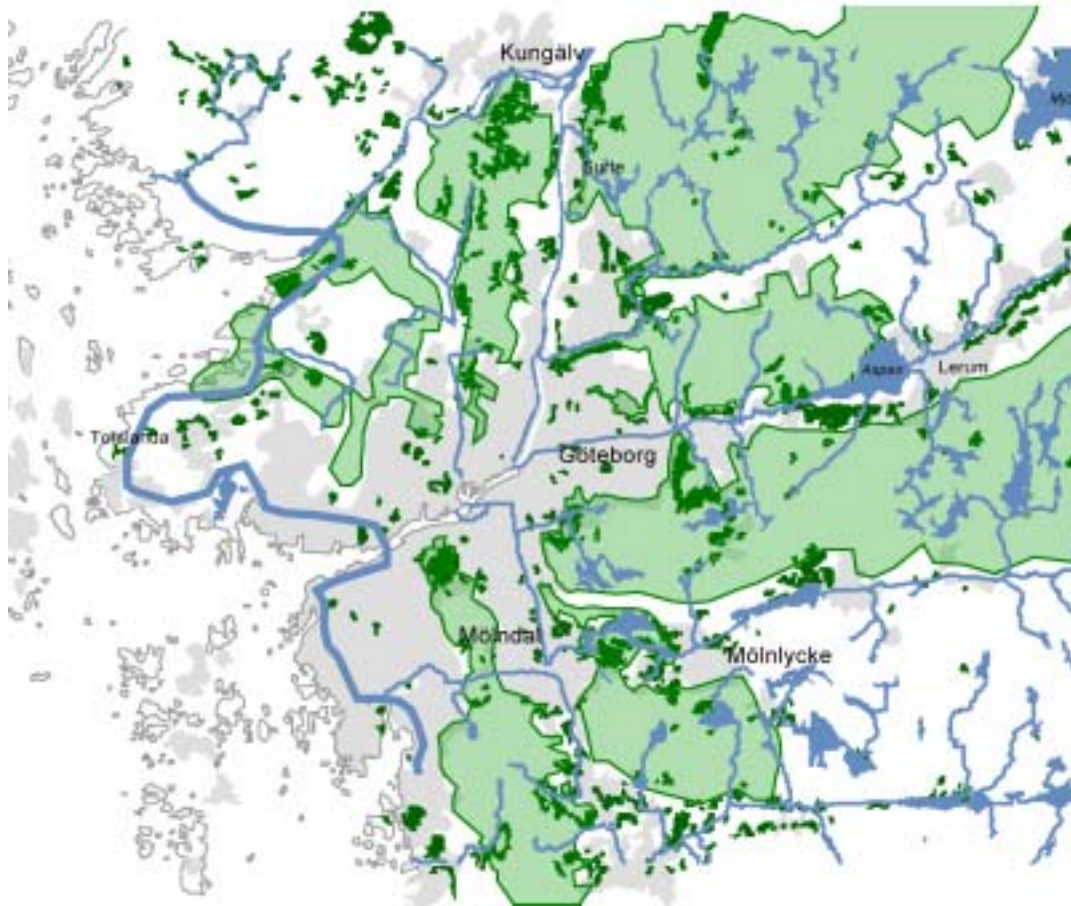
Ur rekreativperspektiv kan värdefulla naturområden delas in i två typer; närströvområden och utflyktsområden.

Närströvområdena är de områden som kan sägas ligga inom gångavstånd från bostaden. Avståndet från bostaden till naturområdet har i undersökningar visat sig ha stor betydelse för hur mycket ett område utnyttjas för friluftsliv. Vårt utnyttjande avtar kraftigt med ökande avstånd. Boverket har en målsättning om att natur ska finnas inom 500 meter från bostaden. Förekomsten av dessa mest bostadsnära naturområden kanske kan sägas ha den största betydelsen ur folkhälsosynpunkt. Därför är det viktigt att dessa målsättningar omfattas i den kommunala planeringen.

Också naturområden inom en betydligt vidare radie kan ha stor betydelse som friluftsnatur. Nordiska Ministerrådet har rekommenderat särskilda normer för tillgång till naturområden inom 2-5 kilometer. Senare studier har dock visat att redan vid avstånd över en kilometer till naturen minskar besöken och vid avstånd över två kilometer minskar utnyttjandet kraftigt (Hörnsten 2000)

Många närströvområden utnyttjas flitigt för naturskolor och annan utomhusundervisning, naturstigar och föreningsverksamhet. Många av dessa områden sköts som parkmark, men även ett hänsynsfullt skogsbruk och inte minst jordbruk med djurhållning kan uppfattas som

positivt och bidra till att ge tätortsmänniskan kunskap om och förståelse för de areella näringarna och naturbruk.

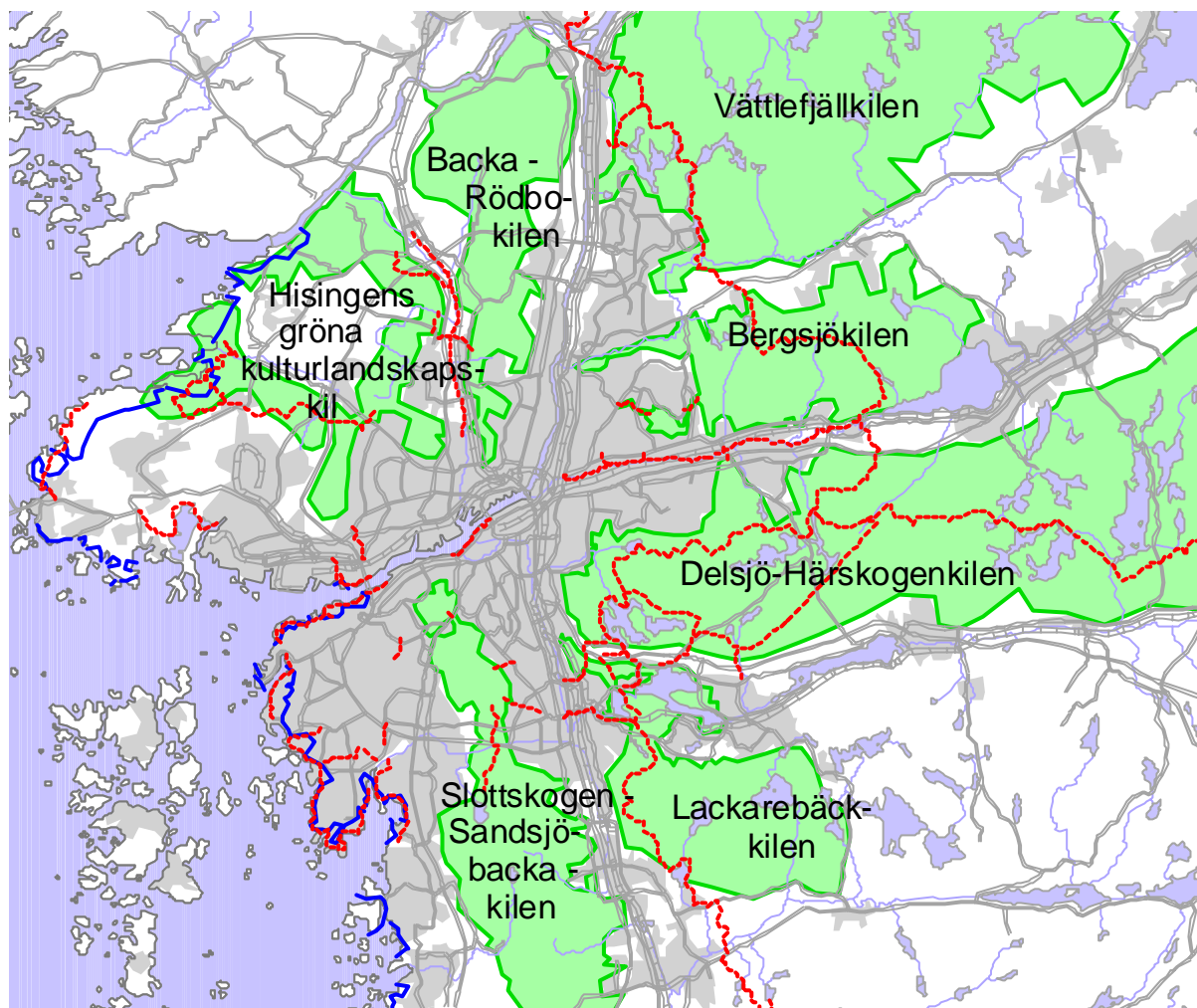
Karta 2. Gröna kilar (ljusgrönt), kusten (blå linje), vattendrag (blå) och ädellövnätverk (mörkgrönt). Ädellövnätverket är här endast representerat av de bestånd som klassats som värdefulla i länsstyrelsens ädellövskogsinventering. (Ur GF-Konsults underlagsrapport)

Göteborg är ännu relativt välförsörjt när det gäller närströvmråden genom att topografin gjort att naturområden sparats. I delar av Göteborgs kommun, gör dock den stora befolkningkoncentrationen och den stora andelen exploaterade ytor att befolkningen har begränsad tillgång till närnatur. Detta gäller inte på samma sätt för övriga kommuner i regionen.

En viktig struktur i grönområdena utgörs av stadens gröna kilar som är av stor betydelse för att försörja även centrala delar av staden med friluftsområden som också fortsätter ut mot landsbygden. Även den finare grönstrukturen i tätorterna har stor betydelse, inte minst som grönstråk. Vattendrag och stränder är mycket uppskattade miljöer som dock är hårt exploaterade i Göteborg.

Utflyktsområden är områden som ligger längre än två kilometer från bostaden. Till dessa områden sker de flesta besöken med bil, men i storstaden nyttjas även cykel och kollektivtrafik. Då bedöms avstånden på ett annat sätt än vid gång. Mer närbelägna områden är fortfarande mer intressanta än mer avlägsna, men områdenas egna kvaliteter får relativt sett större betydelse, liksom sådant som kännedom om vad som finns, tillgång till parkering etc.

I storstäder är kollektiva transportmedel ett viktigt alternativ eller en nödvändighet för dem som inte har tillgång till bil. Här blir följaktligen tillgängligheten till naturområden via kollektivtrafiken en viktig faktor för utnyttjandet av tätortsnära friluftsområden. Det är också mycket angeläget att bygga ut cykelstråk för att ge storstadsmänniskorna en möjlighet att på ett säkert och rekreativt sätt kunna ta sig ut till områden som ligger på cykelavstånd.

Karta 3. Göteborgs gröna kilar. Några viktiga aktuella/potentiella stråk för friluftslivet är inlagda med rött och fritt tillgänglig kust med blå linje. (Ur GF-Konsults underlagsrapport)

Den absoluta tillgången till naturområden i regionen är god. Strukturen med de gröna kilarna som skjuter in mot staden gör att de flesta invånare har en ganska god möjlighet att snabbt ta sig ut till utflyktsområden som ligger på rimligt avstånd.

Viktigt för utnyttjandet av tätortsnära områden är också att det finns bra, lättillgänglig information att tillgå, både när det gäller hur man hittar områden men också information på platsen i form av informationstavlor, broschyrer etc. Tillgängligheten till området, i form av t.ex. parkeringsplats, är också en viktig faktor. Vidare gör en god tillgänglighet i området, med stigar, kartor etc. att fler människor kan komma ut i naturen.

Ett områdes naturkvaliteter är givetvis betydelsefullt för hur det utnyttjas. En bristande framkomlighet i bitvis svår eller otillgänglig terräng kan kompenseras av ett iordningställt stignät. Skötsel av ett område kan göra att fri sikt skapas utmed stigar och att variationen mellan öppna partier och mer slutna skogsområden ökar, vilket kan öka områdets attraktionskraft.

Förekomsten av målpunkter som t.ex. en vacker utsikt, en badplats etc. kan vara utslagsgivande för vilket område människor väljer att besöka. För många har vatten mycket stor betydelse för naturupplevelsen, för andra är det kanske ett tyst område utan bullerstörningar som lockar.

Bland de områden som ligger längre bort från bostaden kan också specifika kvaliteter ge unika upplevelser. S.k. *storströvområden* kan erbjuda besökaren en känsla av sammanhängande allemansrättsligt tillgänglig natur, utan störande avbrott i form av vägar eller bebyggelseexploaterade områden. Exempel på storströvområden i regionen är Vättlefjäll, Svartedalen, Risveden, Sandsjöbacka och Delsjöområdet.

Ett antal naturområden i Göteborgsregionen förtjänar också benämningen *attraktionsområden*, då de har kvaliteter som gör att de kan attrahera besökare långväga ifrån. Utöver kustreservaten är det dock relativt få områden som idag känner av någon stark tillströmning av långväga besökare. Bland regionens attraktionsområden kan nämnas Äskhult, Sandsjöbacka och Svartedalen.

På 1960- och 1970-talet gjordes omfattande planer för skydd av friluftsområden i regionen. Friluftsvaneundersökningar gjordes och en stor utbyggnad av leder och anläggningar utfördes. I Göteborgsregionens kommunalförbunds remissupplaga för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen från 1987 fanns Friluftsliv med som en av sju intresseaspekter. Av denna remissomgång blev det aldrig någon färdig regional naturvårdsplan, något som skulle vara mycket angeläget idag med en växande storstadsregion med många gånger kommunöverskridande markanspråk och rekreationsbehov. Inom kommunerna finns dock aspekten Friluftsliv och rekreation kontinuerligt med i översiktsplanarbetet.

I nuläget saknas egentlig kunskap om vilka områden som utnyttjas och i vilken grad de utnyttjas. Det är utomordentligt viktigt att den regionala planeringen av grönstruktur och skydd av naturområden samplaneras, då friluftslivets anspråk och behov är kommunöverskridande i en storstadsregion. En återupplivad regional naturvårdsplanering skulle vara ett viktigt instrument för detta. I längden är det dock avgörande att också ha tillräckliga resurser för att kraftfullt satsa på skötsel, information och underhåll av de tätortsnära naturområdena i regionen.

Jämlikhet

De tätortsnära naturområdena är viktiga för storstadsinvånarnas rekreation, motion och friluftsliv. Forskning visar att tillgång till natur och vistelse i skog och mark har stor betydelse för folkhälsan. Därför ska alla ha möjlighet till olika naturupplevelser. En del söker strapatser i vildmark, andra njuter av (nästan) orörd natur, somliga gillar lugna skogspromenader osv.

För att alla – män, kvinnor och barn oavsett etnisk/kulturell bakgrund eller funktionshinder – verkligen ska kunna nyttja naturen kan man upprätta en enkel frågelista kring saker att tänka

på när man bestämmer på vilket sätt olika områden kan disponeras på ett för både miljön och människorna optimalt sätt. Exempel på vad en sådan lista kan innehålla är följande:

Tillgänglighet

- Kan man komma till området med allmänna kommunikationer?
- Finns plats att parkera buss, bil eller cykel?
- Går det att ta sig fram i området med barnvagn och rullstol?
- Finns det anordningar, så att synskadade kan orientera sig?

Trygghet

- Är stråk där många rör sig, även kvällstid, väl upplysta?
- Är motionsspår väl upplysta och vegetationen utmed spåret gles och transparent, så att ingen kan gömma sig i buskarna och överraska dem som motionerar?
- Finns nödtelefon eller liknande på ensliga platser, så att man snabbt kan meddela sig med omvärlden?

Information

- Finns det regler/begränsningar, som människor ska känna till när de rör sig i naturen? I naturområden som ligger nära invandrartäta stadsdelar behöver sådan information ev. översättas till utländska språk.

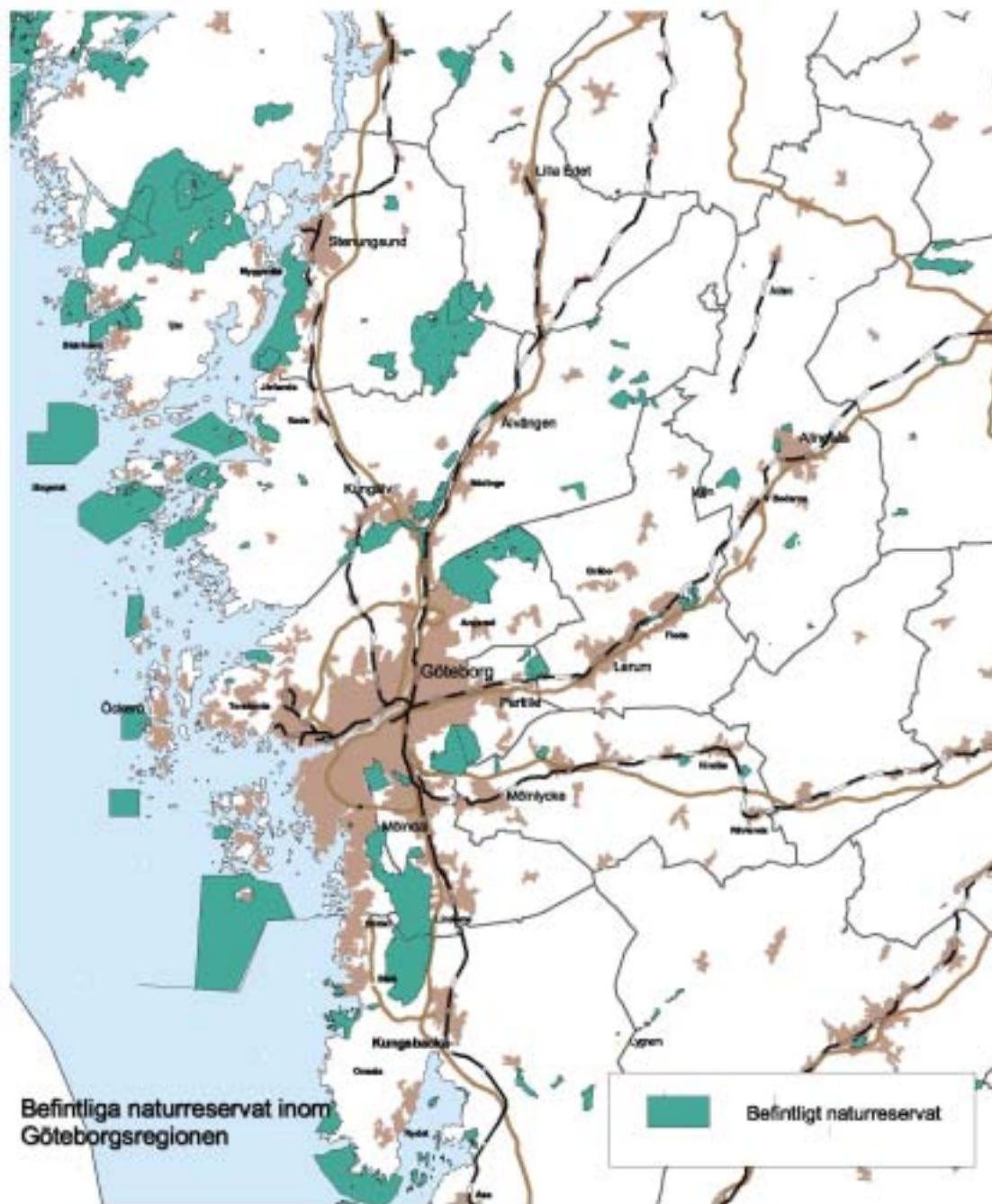
3.4 Skyddad natur

Värden i naturen kan skyddas på många olika sätt, alltifrån bildande av nationalparker till frivilliga skötselinsatser på den egna marken. Många markägare i regionen tar ett stort frivilligt ansvar för att skydda och vårda värdefulla naturmiljöer, och en stor del av den kommunalt ägda marken sköts med enbart rekreations- och naturvårdsmålsättning. Därutöver finns i Göteborgsregionen f.n. ett drygt 80-tal naturreservat, som i varierande grad har avsatts för friluftsliv och gjorts tillgängliga för allmänheten.

Förutom genom reservatsbildning och andra områdesskydd enligt miljöbalken kan ett mer eller mindre starkt formellt skydd åstadkommas genom t.ex. kommunala översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser. Värdefulla naturmiljöer hanteras också i det ”dagliga arbetet” på olika myndigheter i t.ex. tillstånds- och samrådsärenden enligt miljöbalken m.fl. lagar samt bidragsgivning och rådgivning inom jord- och skogsbruket.

Som tidigare nämnts är det främst i kommunernas översiktliga planering som markanvändningen i stort behandlas genom att olika allmänna intressen – däribland naturvårdens och friluftslivets intressen - vägs mot varandra och prioriteras.

I det följande kommenteras några av de skyddsformer som är aktuella i fråga om bevarande av tätortsnära naturområden.

Karta 4. Naturreservat i Göteborgsregionen.

Naturreservat och kulturreseptat

Natur- och kulturreseptat kan bildas av såväl länsstyrelsen och kommunen enligt 7 kap. miljöbalken. Naturreservat kan bildas med syfte att skydda ett områdes natur- eller friluftsvärden, eller att återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer.

Kulturreseptat är en skyddsform som tillkom 1999 då miljöbalken infördes och får användas i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. Gunnebo i Mölndals kommun är länets första kulturreseptat, och säkerställandet blev klart under 2003.

Föreskrifterna för ett reservat utformas specifikt utifrån syftet med reservatet i fråga och dess naturförhållanden. Skötselplanen för reservatet visar hur området ska skötas för att upprätthålla natur- och kulturvärdena. Om en reservatsbildning innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras, kan markägaren få ersättning. Avsikten med att bilda reservat är att ge området ett långsiktigt skydd. Därför krävs synnerliga skäl för att upphäva ett reservat.

Under tidigare perioder har enligt dåvarande naturvårdslagen funnits ytterligare skyddsformer såsom landskapsskydd och naturvårdsområde. Den sistnämnda upphörde i och med miljöbalkens tillkomst, och de redan bildade naturvårdsområdena brukar numera betraktas som naturreservat. Till skillnad mot vad som beslutats för många naturreservat innebär sällan dessa två skyddsinstitut några påtagliga inskränkningar i jord- och skogsbruket.

I Göteborgsregionen finns ett ganska stort antal på detta sätt skyddade områden, inte minst längs Bohuskusten, där många tillkom redan på 1960- och 70-talen:

Tabell 7. Skyddade områden i Göteborgsregionen.

Skyddsform	Antal	Areal, ha
Naturreservat	81	39 500
Naturvårdsområden	10	9 500
Landskapsskyddsområden	45	14 500
varav bokskogsskydd	34	
övriga	11	

Några av de större reservaten i regionen är *Vrångöskärgården* i Göteborg – ca 5200 ha, *Sandsjöbacka* mellan Göteborg och Kungsbacka - drygt 4200 ha och *Svartedalen* mellan Kungälv och Lilla Edet – 3400 ha.

Även flera av regionens landskapsskyddsområden omfattar stora arealer. Som exempel kan nämnas *Härskogområdet* med 8 300 ha i Lerum-Alingsås-Härryda.

Många av de skyddade områdena har i första hand avsatts av naturvårdsskäl, t.ex. i syfte att bevara biologisk mångfald, men för huvuddelen av reservaten - ett 70-tal - har även friluftslivets intressen utgjort ett viktigt skäl för reservatsbildningen.

Som nämnts utformas föreskrifterna specifikt med hänsyn till det enskilda reservatets syfte. Vid reservatsbildningen tar man således ställning till vilka regler som skall gälla för allmänheten. Det kan gälla frågor om i vad mån blomplockning, eldning, ridning, bergsklättring, terrängcykling och liknande aktiviteter bör vara tillåtna.

Många av de tätortsnära naturområdena utnyttjas idag mycket mångsidigt för rekreation och friluftsliv. Denna användning bör i många fall kunna fortgå eller utvecklas i de tillkommande tätortsnära reservaten utan att syftet med skyddet äventyras. Det finns även skäl att se över regelsystemen för de befintliga reservaten i regionen i detta avseende.

Endast sex av regionens reservat är beslutade av kommunerna. *Kvarnsjön* i Alingsås, *Hult - Åsen* i Göteborg, *Fontin* i Kungälv, *Saffället* i Mölndal, *Bokedalen* i Partille och *Tuveslätt* i Tjörns kommun (det senare har ej vunnit laga kraft. Även i många av de

Länsstyrelsebeslutade reservaten har kommunen dock finansierat och administrerat det förberedande arbetet med information, skötselplanering, lantmåteri etc.

Flera kommunala reservat är under bildande i regionen, t.ex. Rådasjön i Härryda och Mölndal.

Natura 2000

Natura 2000 är EU: s nätverk av värdefulla naturområden. I Natura 2000-områden krävs särskilt tillstånd för att utföra åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön. Detta innebär att områdena i sin egenskap av Natura 2000-områden har ett visst skydd. Flertalet är dessutom sedan tidigare skyddade som naturreservat, och ytterligare några har föreslagits bli reservat. Även andra skyddsformer kan dock komma i fråga för Natura 2000-områden.

66 områden i Göteborgsregionen ingår bland dem som regeringen föreslagit för Natura 2000-nätverket. Många av regionens mest kända friluftsområden återfinns i nätverket, t.ex. Vättlefjäll samt de tidigare nämnda Sandsjöbacka, Svartedalen och Vrångöskärgården.

Tabell 8. Natura 2000-områden

Natura 2000-områden	Antal	Areal, ha
Göteborgsregionen	66	53 500
Västra Götaland	354	234 500
Sverige	3 500	6 000 000

Biotopskydd

Bestämmelserna om biotopskydd i miljöbalken innebär att mindre mark- eller vattenområden som utgör livsmiljö för hotade djur- eller växtarter eller som annars är särskilt skyddsvärda får förklaras som biotopskyddsområde. Inom ett biotopskyddsområde får inte vidtas åtgärder som kan skada naturmiljön.

Ett generellt biotopskydd gäller för ett antal miljöer i jordbruksmark, bl.a. alléer, småvatten och våtmarker samt stenmurar och åkerholmar. Dessutom får Länsstyrelsen förklara rik- och kalkkärr i jordbruksmark, ängar och naturbetesmarker som biotopskyddsområden. Skogsvårdsstyrelsen kan på motsvarande sätt skydda mindre objekt med t.ex. äldre naturskog, ravinskog eller hassellundar, varvid markägaren ersätts ekonomiskt.

Arbetet med att bilda nya biotopskyddsområden pågår framförallt inom Skogsvårdsstyrelsen. I Göteborgsregionen har hittills ca 180 hektar avsatts, förutom de nämnda generellt skyddade biotoperna.

Även om biotopskyddsområdena är små, oftast mindre än fem hektar, bidrar de i många fall också till att bevara ett mångformigt och attraktivt landskap för friluftslivet.

Naturvårdsavtal

Naturvårdsavtal är ett civilrättsligt avtal som tecknas mellan, i detta fall, skogsvårdsstyrelsen och en skogsägare i syfte att bevara eller utveckla ett områdes naturvärden. Det är ett komplement till naturreservat och biotopskydd. Avtal används i regel på andra typer av

områden än vad som kan komma ifråga för biotopskydd. De tecknas vanligen för en period på 30-50 år och ger markägaren en viss, begränsad ekonomisk ersättning.

Även avtalsområdena är arealmässigt oftast små, men inrymmer i vissa fall flera tiotals hektar mark. Liksom biotopskyddsområdena kan avtalsområdena ha betydelse även för friluftslivet genom att intressanta miljöer och variationsrikedomen i landskapet bevaras.

I Göteborgsregionen har hittills tecknats naturvårdsavtal omfattande en areal av ca 430 hektar.

Tabell 9. Skyddade områden per kommun i regionen. Antal och areal (ha) i resp. kommun för olika skyddsformer.

Kommun	Naturreservat beslutade av Länsstyrelsen		Naturreservat beslutade av kommunen		Naturvårdsområden		Landskapsbildskydd utom bokskog		Landskapsbildskydd, bokskogsområden		Natura 2000-områden		Biotopskydd	NV-avtal
	Ant	Areal	Ant	Areal	Ant	Areal	Ant	Areal	Ant	Areal	Ant	Areal	Areal	Areal
Ale	7	737		0		0		0		0	4	373	21	23
Alingsås	7	362	1	40	1	3	1	2 165		0	6	192	32	11
Göteborg	11	12 392	1	9	1	189	1	545	1	6	11	10 534	0	0
Härryda	4	337		0		0	1	2 600	1	4	4	327	21	22
Kungsbacka	16	4 017		0	2	2 029	4	ca 1600		--	10	11 452	18	6
Kungälv	15	10 538	1	191	1	432	2	2 290	29	194	8	11 476	0	2
Lerum	5	282		0		0	3	4 832		0	6	321	23	178
Lilla Edet	4	760		0		0		0		0	5	288	43	160
Mölnadal	3	1 812	1	88		0		0	1	1		1 652	0	0
Partille	2	450	1	274		0		0	1	27	2	305	5	0
Stenungsund	6	1 910		0	1	2 136	1	9	1	1	5	4 358	14	25
Tjörn	4	3 668		0	3	4 430	1	290		0	5	9 404	0	0
Öckerö	2	1 670		0	1	529		0		0		1 702,00	0	0
	74	38 935	5	602	10	9748	11	14331	34	233	66	52384	177	427

Kommentarer: Nordre älvs estuarium ej lagakraftvunnet.

Naturreservat som ligger i flera kommuner: Delsjön, Göta och Nordre älvs dalgångar, Nordre älvs estuarium, Risveden, Sandsjöbacka, Svartedalen och Vättlefjäll.

Landskapsbildskydd som ligger i flera kommuner: Härskogen, Nordre älvs mynningsområde (förordnandet upphävs då Nordre älvs estuarium vinner laga kraft).

Strandskydd

Strandskyddet omfattar 100 meter både på land och i vatten men kan också vara utvidgat till upp till 300 meter i områden som är av särskilt intresse för naturvård och friluftsliv. I f.d. Göteborgs och Bohus län har en översyn gjorts av strandskyddet, vilket har resulterat i en mer detaljerad avgränsning. I ett strandskyddsområde gäller bl.a. att nya byggnader och anläggningar inte får komma till stånd utan dispens från Länsstyrelsen eller kommunen.

Däremot innebär inte strandskyddet att jord- och skogsbruk, jakt eller fiske förhindras i området.

I Göteborgsregionen har strandskyddet inte bara längs kusten utan även vid ett stort antal insjöar utvidgats till 300 meter. Som exempel på den areella omfattningen kan nämnas att strandskyddsområdena i Tjörns kommun innefattar en landareal på 9 000 hektar och i Öckerö kommun en landareal på 1 300 hektar. Strandskyddet måste anses ha mycket stor betydelse för att bibehålla en attraktiv, tätortsnära natur genom att stränderna bevaras oexploaterade och tillgängliga för friluftsliv och rekreation.

EU-stöd

EU:s miljöersättningar administreras av länsstyrelserna och Jordbruksverket. De ger möjlighet för lantbrukare att få ekonomisk ersättning för att vårda odlingslandskapet och bevara dess värdefulla natur- och kulturmiljöer såsom betesmarker, slätterängar och kulturlandskapets landskapselement. Inom miljöersättningssystemet finns också möjlighet att få gratis rådgivning och utbildning. Stöden har i många av våra natur- och friluftsområden stor betydelse för att bibehålla ett attraktivt odlingslandskap.

Skydd genom planering

Kommunerna har huvudansvaret för den fysiska planeringen enligt plan- och bygglagen. Bestämmelser av betydelse för planeringen finns också i miljöbalken, bl.a. i dess kapitel om hushållning med mark- och vattenområden.

Översiktsplanen behandlar allmänna intressen och anger kommunens intentioner i fråga om mark- och vattenanvändningen m.m. I planen beskrivs t.ex. områden som är betydelsefulla för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv. Enligt miljöbalken gäller att dessa områden så långt möjligt ska skyddas, och extra starkt skydd har områden som är av riksintresse. Länsstyrelsen har ett särskilt ansvar för bevakningen av att riksintressena tillgodoses i planeringen.

I en särskild bestämmelse (3 kap 6 § MB) betonas behovet av att bevara grönområden i och i närheten av tätorter. I planen behandlas vanligen också stora opåverkade områden och ekologiskt särskilt känsliga områden, som enligt miljöbalken också skall åtnjuta ett visst skydd mot negativa förändringar.

Flera av regionens värdefulla natur- och friluftsområden som inte varit naturreservat eller liknande, har inte minst tack vare översiktsplanernas riktlinjer om bevarande under de senaste decennierna i stort sett undgått exploatering i form av bebyggelse, vägdragningar, lokalisering av störande anläggningar och verksamheter m.m.

Detaljplaner upprättas främst för att reglera förhållanden i bebyggelseområden. I detaljplanen kan naturområden och parker ges ett skydd mot bebyggelse och annan exploatering. Ett stort antal grönområden och rekreationsområden i Göteborg och regionens övriga tätorter har på detta sätt ett ganska starkt skydd och sköts oftast av kommunens parkförvaltning eller motsvarande.

Områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen kan vara ett alternativ till detaljplan för att reglera utformningen av bebyggelse, ange maximal byggnadsareal etc. I vissa områden av värde för friluftslivet har områdesbestämmelser använts för att hindra successiv utbyggnad av den befintliga bebyggelsen.

Offentligt ägd mark m.m.

Såväl staten som kommunerna är ägare till relativt stora markarealer i regionen. Kommunernas markinnehav är koncentrerat till tätorterna och deras närmaste omgivningar. Många värdefulla park- och naturområden i kommunernas ägo sköts med inriktning på friluftsliv och naturvård utan att ha ett formellt skydd. Som exempel kan nämnas Furulund i Ale. Men även stora markarealer i några av de befintliga reservaten ägs av kommunerna, t.ex. på Vättlefjäll. Även Västkuststiftelsen har förvärvat mark i flera av reservaten.

I några av regionens befintliga naturreservat, främst skogsreservaten, har Naturvårdsverket förvärvat marken. Som exempel kan nämnas fyra av reservaten i Risveden och ca 1500 hektar i Svartedalen. Annan statlig mark i regionen förvaltas av exempelvis Sveaskog (delar av Svartedalsområdet m.m.) och Fortifikationsverket (delar av Göteborgs skärgård m.m.). Bland andra markägare, vars förvaltning delvis är inriktad på naturvården och friluftslivet finns August Abrahamsons stiftelse (Näås i Lerum) och Skogssällskapet (Svartedalen i Kungälv, Götebo i Lerum m.fl.).

3.5 Skötsel och förvaltning

I regionens naturreservat finns ett stort behov av skötsel, både för att vårda och upprätthålla naturvärden men också kraftfulla insatser för att tillgodose friluftslivets behov.

Länsstyrelserna har ett samlat ansvar för regionens skyddade områden. Västkuststiftelsen, en landstingskommunal stiftelse, har av Länsstyrelsen utsetts till förvaltare för flertalet statliga naturreservat i regionen. Huvudmän för Västkuststiftelsen är Västra Götalandsregionen, Landstinget i Halland och Göteborgsregionens Kommunalförbund. Västkuststiftelsen har också ett samordningsansvar för Bohusleden, skötsel och underhåll av ett stort antal s.k. sopmajor utmed Bohusläns och Hallands kust samt ett övergripande ansvar för den årliga strandstädningen av Bohusläns skärgård. För de naturreservat som bildats av kommunerna, är det kommunen själv som förvaltar reservatet.

Sammanfattningsvis förvaltas 57 reservat inklusive f.d. naturvårdsområden av Västkuststiftelsen och 11 av Länsstyrelsen. 22 reservat förvaltas av kommuner; av dessa är sex också bildade av den berörda kommunen. Näås naturreservat i Lerum förvaltas av markägaren August Abrahamssons stiftelse.

Det fortlöpande arbetet i reservaten omfattar skötsel av kulturmarker genom bete och slåtter, stigröjning och framtagning av informationsmaterial, som informationstavlor, broschyrer och foldrar. Anordningar för friluftslivet som behöver skötas och underhållas är t.ex. parkeringsplatser, toaletter, soptunnor, lägerplatser, stigsystem etc. Det rent praktiska arbetet läggs ofta ut på lokala entreprenörer och brukare. I vissa stora kustreservat finns lokalt boende tillsynsmän som har tillsynsuppdrag. Finansieringen av de statliga naturreservaten sker främst genom det vårdanslag som kommer via Naturvårdsverket till länsstyrelserna. I Västra Götaland slussas detta anslag vidare till Västkuststiftelsen för att användas för praktisk skötsel. Av de knappt två miljoner kronor som reservatsskötseln där kostar per år (kostnader för anställd administrativ personal oräknade) utgör Västkuststiftelsens ekonomiska bidrag ca 20 %, vilket motsvarar ungefär hälften av kostnaderna för friluftsåtgärder såsom stigar, leder och rastplatser. Den statliga delen av finansieringen uppgår till 80 %.

Den genomsnittliga summan för medlens storlek är 32 000 kronor per naturreservat och år. Kostnaderna varierar dock stort mellan reservaten, och ett relativt litet antal kostnadskrävande reservat konsumerar huvuddelen av medlen, under de senaste åren t.ex. Älgön och Brattön, Stigfjorden, Marieberg, Ramsön med Keholmen och Sandsjöbacka.

De största posterna när det gäller vårdanslagets användning är ersättning till djurägare för djurhållning, skötselavtal med brukare och röjningsinsatser. Andra stora utgiftsposter är anläggande och underhåll av stigar och leder, kostnader för stängsling och transport av betesdjur.

Tabell 10. Skötselkostnader för naturreservat inom Göteborgsregionen utom Kungsbacka 2001 och 2002. Kostnaderna för de kommunalt förvaltade reservaten ingår ej.

Fördelning på skötselkostnader			
	Kostnad 2001 kr	Kostnad 2002 kr	Genomsnittlig årlig kostnad
Bryggor	3 800	47 400	25 600
Båtkostnader	12 204	18 782	15 493
Djurhållning byggnader	10 002	1 362	5 682
Djurhållning foder	9 630	27 572	18 601
Djurhållning transport	110 540	124 550	117 545
Djurhållning ersättning	276 450	301 480	288 965
Djurhållning inköp	27 000		13 500
Elräkningar	3 447	3 447	3 447
Faunavård	35 550	11 150	23 350
Info-broschyr	58 761	57 259	58 010
Info-skyltar	55 055	96 466	75 761
Inventeringar	4 640	66 550	35 595
Jaktarrende	12 410		6 205
Kurser	592		296
Maskiner verktyg	36 775	31 043	33 909
P-platser underhåll	55 844	6 000	30 922
Rastplatser	59 491	67 660	63 576
Renhållning	14 577	6 025	10 301
Röjning	93 502	398 527	246 015
Skötselavtal	269 119	287 554	278 337
Slätter	3 829	10 077	6 953
Sopmajor underhåll	29 684	4 300	16 992
Stigar leder	197 210	130 119	163 665
Stängselkostnader	181 325	171 217	176 271
Tillsyn	27 818	28 461	28 140
Transporter	9 401	14 500	11 951
Vägavgifter, underhåll	173 303	59 593	116 448
Övrigt	3 350	350	1 850
Summa kr	1 750 488	1 971 444	1 860 966

För de kommunala naturreservaten har tidigare kommunen stått för hela skötselkostnaden. I regeringsskrivelsen En ny naturvårdspolitik anges att kommunerna framgent ska kunna söka statliga medel för intrångsersättning, naturreservatsskötsel och för att ta fram naturvårdsprogram.

En viss verksamhet med beredskapslag (som en arbetsmarknadsåtgärd) förekommer i vissa kommuner, framförallt när det gäller restaurering av områden, men mindre när det gäller löpande skötsel.

I Göteborg förvaltas enligt uppgift ca 9 000 hektar (varav 6 000 ha mark och 3 000 ha vatten) av kommunens naturvårds- och friluftslivsavdelning med syfte att gynna rekreation och friluftsliv samt bevara den biologiska mångfalden. Bl.a. ingår friluftsområden som Sjumilaskogen (området väster om Biskopsgården-Länsmansgården), Delsjöområdet och Amundön samt de mindre naturreservaten Sillvik och Rya skog. Göteborgs kommun står inte ensamt för hela kostnaden när det gäller de kommunala reservaten. I de statliga reservat som förvaltas av kommunen (Park- och naturförvaltningen) står kommunen för hela skötselkostnaden med undantag av statsbidrag för OSA-lag (offentligt skyddat arbete, som här benämns beredskapslag). Dessa reservat sköts nästan uteslutande med hjälp av dessa arbetslag.

Antalet naturreservat har ökat snabbt under senare år, och ytterligare medelsökning för att bilda i första hand fler skogsreservat kan förutses. Någon motsvarande höjning av anslagen för förvaltning och skötsel av de skyddade områdena har inte skett. En eftersläpning vad gäller skötselåtgärder har därför uppkommit, såväl i fråga om istandsättningsåtgärder som den löpande skötseln. Ett viktigt steg, inte minst för att göra reservaten mer tillgängliga för friluftsliv, är att åtgärda denna resursbrist.

4. Urval av områden

Arbetet med att skydda värdefull natur i Göteborgsregionen har pågått i flera decennier. Stora områden i regionen fick redan på 1970-talet ett visst skydd enligt naturvårdslagen, t.ex. Stigfjorden vid kusten och Härskogen i inlandet med arealerna 39 respektive 83 kvkm. I många av dessa tidiga förordnanden reglerades bebyggelse, vägdragningar och liknande strikt, medan den pågående markanvändningen i form av t.ex. skogsbruk i huvudsak kunde fortgå utan inskränkningar. Kring Göteborg blev t.ex. Sandsjöbacka, Änggårdsbergen och Vrångöarkipelagen naturreservat redan 1968, 1975 respektive 1979.

I 1982 års regionplan utpekades fem större områden i regionens inland som särskilt värdefulla för friluftsliv: Svartedalen, Risveden-Vättlefjäll, Härskogen-Delsjöområdet, Sandsjöbacka och Lygnernområdet. Arbetet med att förstärka skyddet för dessa områden har fortgått kontinuerligt. Det ursprungliga Svartedalsreservatet utökades således väsentligt år 1999, och i Risveden har reservaten Ekliden, Kvarnsjöarna och Slereboåns dalgång bildats de senaste åren.

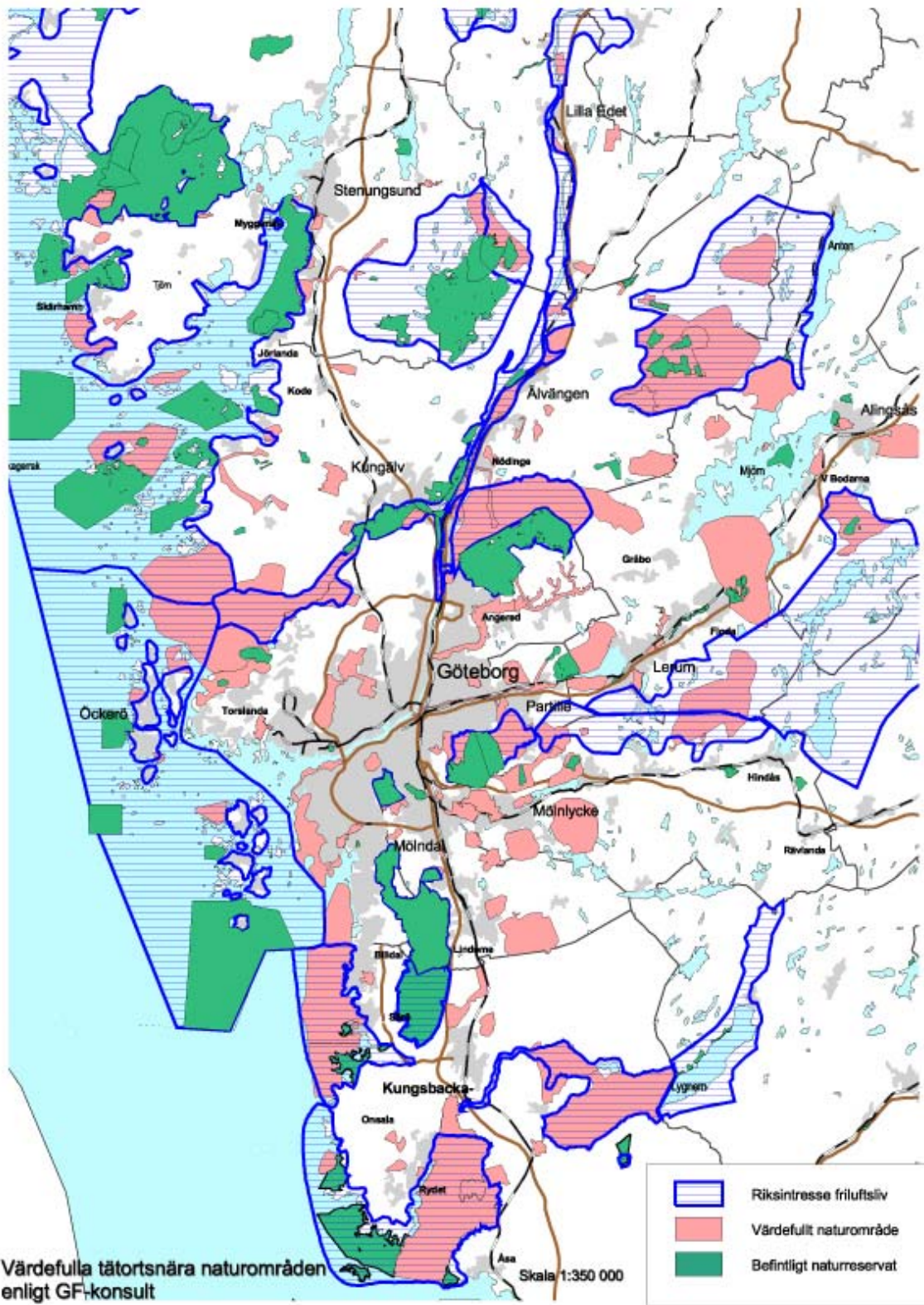
Många av regionens mest värdefulla friluftsområden har alltså ett skydd som naturreservat, inklusive f.d. naturvårdsområden, eller har s.k. landskapsbildsskydd. Någon utvärdering av i vad mån detta system av skyddade områden tillgodoser behov som kan finnas från friluftslivs- och naturvårdssynpunkt har dock inte gjorts i detta projekt. Som nämnts pågår dock en översyn rörande skyddet för naturområden längs Bohuskusten, och arbete pågår med att upprätta program för skydd av (främst biologiskt) värdefulla skogar.

Inom ramen för föreliggande uppdrag har, i den av GF-Konsult framtagna underlagsrapporten, en analys gjorts av Göteborgsregionens naturmiljö med särskild utgångspunkt i de kvaliteter och funktioner som är av betydelse för friluftslivet. I rapporten beskrivs, som redan nämnts, 120 särskilt värdefulla tätortsnära naturområden utöver de befintliga naturreservaten. Genom förslagen från ideella föreningar m.fl. tillkommer ett 40-tal områden. Totalt omfattar dessa 160 områden ca 85 000 hektar mark och vatten. Såväl närströvområden som mer avlägset belägna vildmarks- och attraktionsområden finns representerade. Dessa områden har utgjort det främsta underlaget för de överväganden som utredningen gjort om vilka områden som bör ingå i det program som enligt regeringsuppdraget skall upprättas.

Jämförelse med regionens riksintressen för friluftslivet

En majoritet av de 160 föreslagna naturområdena, och i synnerhet många av de större, är belägna i de delar av regionen som anses vara av riksintresse för friluftslivet (jfr karta sid. 36). Ännu oskyddade delar av exempelvis Risveden, Svartedalen och Vättlefjäll återfinns bland dessa områden. Genom att regionens hela kuststräcka omfattas av geografiska bestämmelser enligt 4 kap. miljöbalken ingår även t.ex. Södra Göteborgskusten i område av riksintresse med hänsyn till natur- och kulturvärdena.

Utanför de riksintressanta friluftslivsområdena återfinns emellertid några av de mer värdefulla närströvområdena i regionens tätorter, t.ex. Hjortgården i Alingsås, Vendelsberg i Härryda och Hisingsparken i Göteborg. Andra utpekade områden såsom Lärjeåns dalgång och Öjared utgör istället riksintresse för naturvård.

Bullerpåverkan i tätortsnära naturområden

Många av regionens värdefulla naturområden är påverkade av buller (se karta sid. 38). I Göteborgs stad med närmaste omgivning faller flertalet föreslagna områden inom bullerzoner (30dBA). Även huvuddelen av Härskogen och delar av Svartedalen påverkas genom flygstråk från Landvetter respektive Säve. Endast 40 av GF-Konsults 120 värdefulla naturområden, däribland Risveden och Vättlefjäll i Ale och Lerum, faller helt utanför bullerzonerna. Ur denna aspekt framstår därför dessa områden som särskilt skyddsvärda.

Aktuella hot mot föreslagna områden

Av de ovan nämnda 160 värdefulla tätortsnära naturområdena kommer några sannolikt att påverkas starkt av pågående eller planerad utbyggnad av infrastrukturen i regionen. Hit hör strandängar och vissa andra miljöer i Göta älvs dalgång. Alternativa sträckningar för kust-till-kustbanan (Göteborg-Borås) berör Rambo mosse-Hålsjön och Yxsjöområdet. Vidare övervägs t.ex. vägförbindelser över Lärjeåns dalgång. Mer marginellt berörs några av områdena av projekterade eller planerade gasledningar, kraftledningar och telemaster.

I ett tjugotal av områdena kan skogsbruket bedömas utgöra ett hot genom att värdefulla naturskogar kan komma att avverkas; i några av dem planeras f.n. avverkning. I vissa andra områden kommer minskande betesdrift och påföljande igenväxning att försämra värdet för såväl friluftslivet som naturvården om särskilda åtgärder inte kan vidtas. För flertalet av de nämnda 160 områdena framstår emellertid förutsättningarna som goda för att med olika åtgärder bevara deras värden.

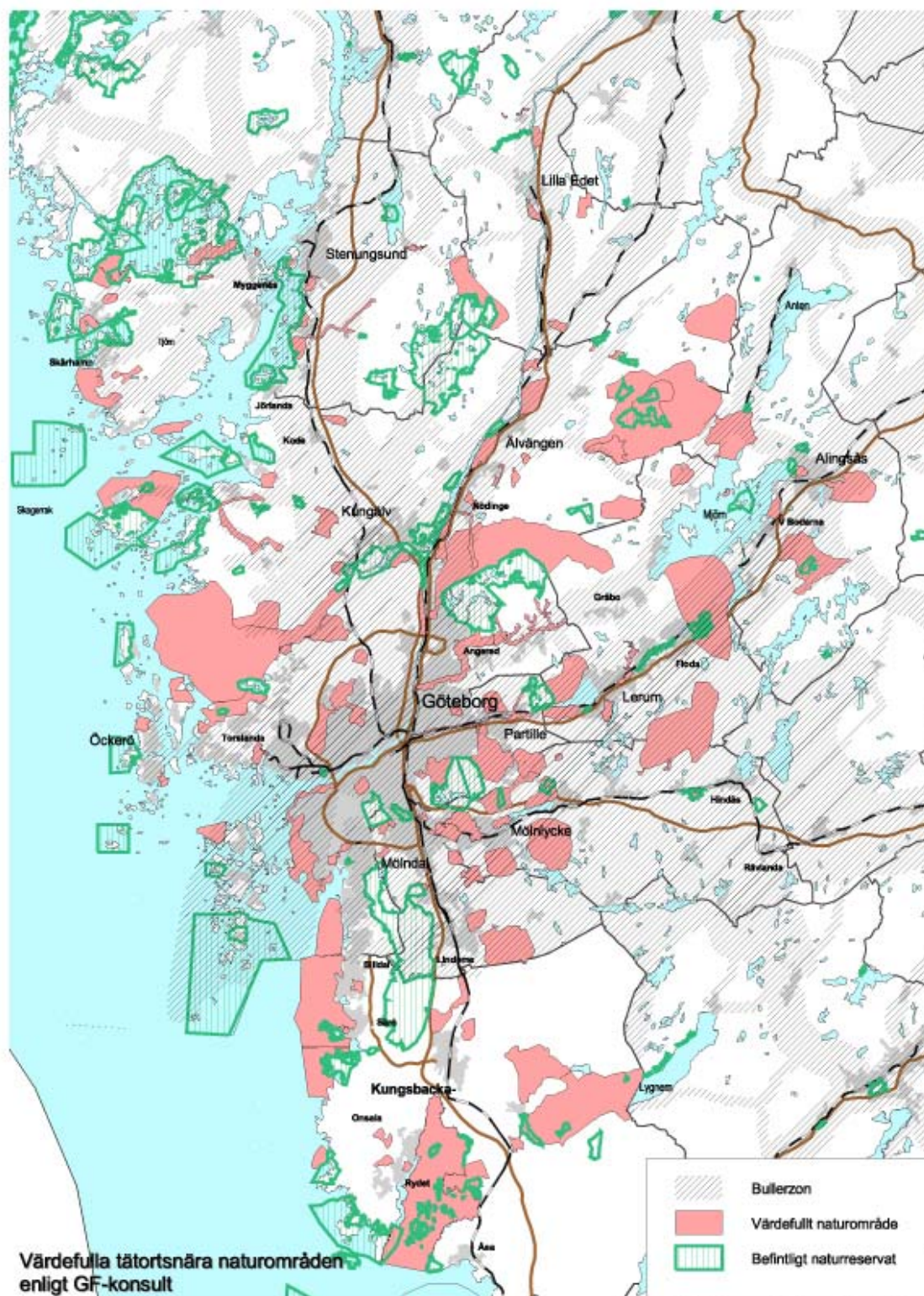
Lämpliga skyddsformer

Syftet med föreliggande regeringsuppdrag är att de mest värdefulla tätortsnära områdena för friluftsliv och naturvård ska få ett varaktigt skydd. Genom att dessa områden förordnas som naturreservat ges goda garantier för skydd mot olika former av exploatering. Förutom reservatsbildning finns ytterligare skyddsformer som ger ett mer eller mindre starkt skydd och i vissa fall kan vara lämpligare. I regeringens beslut om uppdraget pekas särskilt på de verktyg kommunerna förfogar över enligt plan- och bygglagen.

Under utredningen har överväganden gjorts om vilken skyddsform som kan anses vara lämpligast för vart och ett av de värdefulla tätortsnära naturområdena. För mindre parker och andra grönområden inne i planlagda områden har därvid skydd i detaljplan ansetts mest lämpligt. Detsamma gäller många delar i den ”diffusa” blå- och grönstrukturen inne i tätorterna.

Även vissa större etablerade friluftsliv- och rekreationsområden i tätortsnära läge har ett skydd genom att marken är i kommunens ägo och markanvändningen fastlagd i den kommunala planeringen. För exempelvis fritidsområdet Kåsjön i Partille har en särskild bevarandeplan (fördjupad översiktsplan) antagits av fullmäktige år 1994. I Göteborg tillhör Slottsskogen de mest välbesökta och uppskattade grönområdena, och djupt etablerat som bevarandeområde. Diskussioner har förts om att föreslå Slottsskogen som nationalstadspark, och något förslag om reservatsbildning lämnas inte här.

I vissa fall kan enklare skyddsformer, som bedömts vara tillräckligt starka, förespråkas istället för en administrativt resurskrävande reservatsbildningsprocess. Således har tydliga riktlinjer om bevarande i översiktsplanen i kombination med bl.a. miljöbalkens regler om samråd och

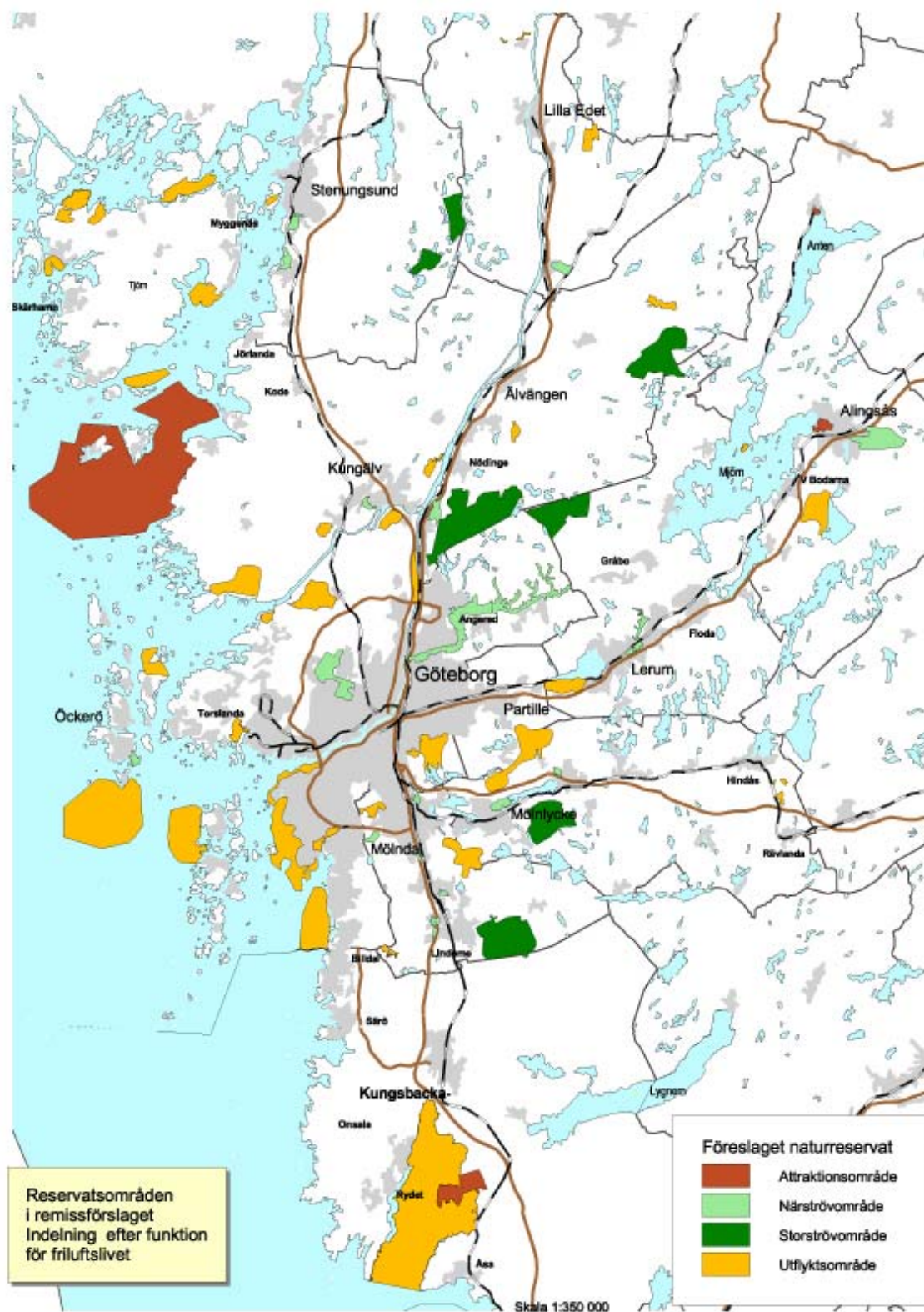
tillstånd bedömts vara tillräckliga för några av områdena. Detsamma gäller för ytterligare några områden som ingår i Natura 2000; den tillståndsplikt som gäller beträffande ingrepp i dessa områden har i vissa fall bedömts ge tillräckligt skydd.

Med hänsyn till områdenas funktion har i vissa fall befintligt strandskydd ansetts ge tillräckliga garantier för fortsatt tillgänglighet och skydd mot exploatering. Även i fråga om det befintliga landskapsbildsskyddet för Härskogen kan motsvarande anses gälla.

Säveån med Brodalsbäcken i Göteborg och Partille, Anråseån i Stenungsund samt Mölndalsån och Kungsbackaån i Mölndal innefattar i samtliga fall även strandområden av stort värde för friluftsliv och naturvård. Förutom att bevarandeariktningen slås fast i kommunens översiktsplan, kan miljöbalkens regler om tillsyn och prövning jämte, för särskilda delområden, skydd i detaljplan, biotopskydd, civilrättsliga avtal och offentligt ägande med naturvårdsinriktning tillgodose behovet av skydd och skötsel.

I främst några av de utpekade odlings- och skogslandskapen pågår sedan lång tid ett samarbete om bevarande och skötsel mellan berörda markägare och myndigheter. I vissa fall, där detta samarbete har konkretiserats i bevarandeplaner, beviljade EU-stöd, civilrättsliga avtal etc. har det bedömts mindre lämpligt att initiera en reservatsbildningsprocess. Även för dessa områden gäller att också prioriteringen om bevarande gentemot konkurrerande markanvändningsanspråk klargjorts i översiktsplanen. Flera exempel finns kring sjön Mjörn och i Hjärtumsområdet.

Speciella förhållanden råder i Götaälvdalen med anledning av redan planerade väg- och järnvägsdragningar, som kommer att medföra betydande ingrepp i värdefulla strandängar och våtmarker. I dessa fall planeras samtidigt särskilda kompensationsåtgärder såsom tillskapandet av nya våtmarker, liksom särskilda åtaganden beträffande förvaltning och skötsel. Något förslag om reservatsbildning lämnas därför inte.

5. Remissbehandling av förslag till program

Det remitterade förslaget

Efter information och diskussion i kontaktgruppen remitterades den 16 juni 2003 ett förslag till program. Förslaget omfattade 60 områden med en sammanlagd areal av 26 000 hektar, varav 20 000 hektar land och 6 000 hektar vatten. Därtill kommer utanför programmet Tjolöholm och Kungsbackafjorden i Hallands län.

Områdena kan grovt indelas i följande landskapstyper:

- 12 kust- och skärgårdsområden
- 3 våtmarksområden
- 5 dalgångar med vattendrag
- 30 lövskogs-kulturmarsområden
- 10 barrskogsområden.

För fem av dessa områden bedömdes det behövas ytterligare utredningar under remisstiden inför ett ställningstagande angående lämpligheten som naturreservat:

Rya skogs naturreservat, utökning: Utbyggnad av reningsverk i det område som reservatet avses utökas med.

Södra Göteborgskusten: Behov av reservatsskydd utöver strandskyddet och skyddet i detaljplaner.

Vättlefjäll, Maderna-Bråtaskogen och Yxsjöområdet: Fördjupade studier av områdets värde och potential för friluftsliv och naturvård. Överväganden om lämpliga skyddsformer för delområdena.

För de tre sistnämnda områdena togs under remisstiden särskilda underlagsrapporter fram av GF-Konsult (Vättlefjäll, Yxsjöskogen) och Skogsvårdstydelsen (Bråtaskogen).

Med hänsyn till sin funktion för rekreation och friluftsliv kan flertalet av områdena betecknas som närströvområden för regionens tätorter. Flertalet av dem har emellertid sin främsta funktion som utflyktsområden för betydligt fler människor i en större räjong, i vissa fall för en stor del av regionens befolkning. Exempel utgör Marstrandsskärgården och Gräfsnäs slottspark. De föreslagna reservatutökningarna i Svartedalen, Risveden och på Vättlefjäll ingår å andra sidan i mer avlägset belägna vildmarksområden – ”storströvområden”.

Områdenas funktion för det rörliga friluftslivet illustreras på sidan 40.

Samtliga reservatsbildningar i det remitterade förslaget (utom utökningen av Rya skogs NR) bedömdes möjliga att genomföra med hänsyn till förekommande motstående allmänna intressen; utgångspunkten har varit de ställningstaganden som görs i de kommunala översiktsplanerna och senare framtaget översiktligt planmaterial. Gränser och bestämmelser skulle dock i vissa fall behöva anpassas med hänsyn till försvarets intressen och pågående/planerad infrastrukturutbyggnad.

Det remitterade förslaget återges i sin helhet i bilaga 4.

Inkomna yttranden

Ett 70-tal yttranden har inkommit. Dessutom har under remisstiden ett 25-tal skrivelser från berörda markägare inkommit.

Förslaget tillstyrks i allt väsentligt av Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Boverket, medan Försvarsmakten, Banverket och Vägverket anser att förslaget bör korrigeras i fråga om vissa områden.

Av berörda kommuner anser Lerum och Öckerö att den korta utredningstiden inte möjliggjort något ställningstagande till reservatsbildning och avstyrker beträffande flertalet områden i avvaktan på resultatet av kommunens översiktliga planering. Flera föreslagna områden i Härryda och Mölndal avstyrks vidare av respektive kommun. Sistnämnda kommun anser att reservatsbildningarna bör prövas i särskild ordning, medan Härryda kommun inte lämnat någon närmare motivering till sitt ställningstagande. Göteborgs, Alingsås, Stenungsunds och Tjörns kommuner tillstyrker beträffande flertalet föreslagna områden.

Nya områden för programmet har föreslagits av Stenungsunds kommun (Anråse ås mynning) och Tjörns kommun (Hälemosse och Stockeviks strandområde).

Företrädare för friluftslivs- och naturvårdsintressena är i huvudsak positiva till förslaget och pekar särskilt på det öppna arbetssättet med ett flertal informations- och diskussionsmöten samt seminarier. Några föreningar betonar att endast skyddsformen naturreservat kan ge tillräckligt starkt skydd. Å andra sidan anser många av företrädarna för skogsbruket och markägarna att frivilligt skydd, t.ex. civilrättsliga avtal, bör tillämpas i stället för de föreslagna reservatsbildningarna. LRF m.fl. anser att dialogen med markägarna inte fungerat tillfredsställande; förslaget har inte kommunicerats med sakägarna.

Flera remissinstanser anser att resurserna för skötseln av redan befintliga naturreservat är bristfälliga och betonar att genomförandet av programmet förutsätter att statliga medel i tillräcklig omfattning ställs till förfogande.

Erinringar mot reservatsbildning har framförts i skrivelser från några av markägarna i bl.a. Bråta-, Yxsjö- och Vättlefjällsområdena.

En sammanställning av yttrandena jämte Länsstyrelsens kommentarer finns i bilaga 5.

Överväganden

Med anledning av berörda kommuners ställningstaganden bör förslaget revideras och nedanstående 20 områden utgå ur programmet. Områdena har dock mycket höga värden för friluftslivet och naturvården och kan därför komma att bli aktuella för skyddsåtgärder i det fortsatta arbetet med de regionala miljömålen.

<i>Områden som bör utgå ur programmet, jfr remissförslaget (bilaga 4)</i>							
Nr	Tätortsnära naturområde	Kommun	Storlek,	Beslutande	Beslutas	Beslutas	Mark-
			hektar	myndighet	2004-2006	2007-2010	ägare,
							kategori
2	Hällesås-Sandsjöbacka	Mölnadal	45	Lst		X	E
3	Fagered	"	50	Kn		X	Kn, A, E
4	Livered	"	20	Kn		X	Kn
5	Lindome friluftsområde (Djursjöområdet)	"	1100	Kn		X	Kn, A, (E)
7	Peppareds ekskog	"	24	Kn	X		Kn
8	Yxsjöområdet	Härryda	735	Lst	X		E
12	Vendelsberg	"	88	Kn		X	Kn, E
13	Lackarebäckens dalgång	Mölnadal	35	Lst		X	Kn (Gbg)
15	Lunnagården, Balltorp	"	50	Kn	X		Kn
18	Södra Göteborgskusten	Göteborg	1100	Kn		X	Kn,(E)
21	Jungfruviken (Dannekroken)	Öckerö	52	Kn		X	E, Kn
22	Norra Björkö	"	240	Lst		X	A, (Kn, E)
24	Rya skogs NR, utökning	Göteborg	3	Lst		X	Kn
31	Stora Bråta - Stålebo	Lerum	270	Lst		X	A, E
33	Leråns dalgång	"	77	Kn	X		Kn, E
40	Vinningsbo dalar	Ale	110	Kn	X		Kn, E
52	Hakenäset	Tjörn	290	Lst		X	E
54	Stora Höga-Norum	Stenungsund	75	Lst		X	E
55	Hallerna	"	74	Kn		X	Kn
58	Pingstalund	Lilla Edet	95	Kn	X		E, Kn
	Förklaring till tabellen						
	Nr	Numrering se områdeskartor					
	Kursiverat område	Utredningsområde					
	Storlek	Innefattar såväl vatten- som landområden.			I arealen ingår befintliga landskapsskydd.		
	Markägare	Kn= kommunen, A= Fortifikationsverket, Sveaskog, vissa stiftelser m.fl., E= enskilda					

Dessutom bör lerumsdelen av Vättlefjäll (utredningsområde) utgå ur programmet.

Genom att dessa områden utgår behövs inte heller någon revidering/precisering av gränser m.m. för flertalet av de områden som Banverket, Vägverket och Försvarsmakten haft

synpunkter på. För övriga av dessa områden bör reservaten utformas i särskild samverkan med berörda verk.

Med hänsyn till synpunkter från Försvarmakten bör Galterö-Känsö-Vargö endast ingå som utredningsområde i programmet. Vidare bör naturreservat omfattande Marstrandsskärgården och Vinga-Fotöskärgården utformas i särskild samverkan med Försvarmakten.

Beträffande ansvarsfördelningen bör, med anledning av vad som framförts av Alingsås respektive Göteborgs kommun, beslutande myndighet för Stora Torstö och Kallhed ändras till Länsstyrelsen.

Se vidare Länsstyrelsens kommentarer i remissammanställningen (bilaga 5).

6. Program för skydd av tätortsnära natur i Göteborgsregionen

Föreslagna reservatsbildningar

Ett 40-tal områden med en sammanlagd areal på ca 18 500 hektar (inkl vattenområden) föreslås här skyddas som naturreservat. Samtliga tillhör regionens mest värdefulla områden för friluftsliv och naturvård.

Områdena kan grovt indelas i följande landskapstyper:

- 8 kust- och skärgårdsområden
- 3 våtmarksområden
- 2 dalgångar med vattendrag
- 19 lövskogs-kulturmarksområden
- 8 barrskogsområden.

6.1 Allmänt

Programmets områden

Följande program för skydd av tätortsnära natur i Göteborgsregionen innehåller områden som föreslås få ett skydd som naturreservat eller kulturresevat. I tabell 11 finns en sammanställning av programmets områden, som också redovisas på översiktskarta och områdeskartor på följande sidor.

Syftet är att programmet skall utgöra ett underlag för Länsstyrelsen, kommunerna och övriga aktörer i det fortsatta arbetet med reservatsbildning i regionen.

Utformningen av föreskrifter och skötselplaner för reservaten sker i den fortsatta reservatsbildningsprocessen med hänsyn till respektive områdes särskilda kvaliteter och funktioner för friluftsliv och naturvård. I många fall innebär reservatsbildningen inte någon avsevärd förändring i pågående markanvändning. I fråga om några av skogsreservaten innebär dock förslaget inskränkningar i skogsbruket, varför ekonomisk ersättning kan bli aktuell.

Några av områdena berörs i viss utsträckning av planer på utbyggnad av infrastruktur eller av försvarets intressen; samverkan med företrädare för dessa intressen skall ske i det fortsatta arbetet med genomförande av programmet.

Programmets 40 områden omfattar en areal av 18 500 hektar, varav 11 500 hektar land och 7 000 hektar vatten. Som jämförelse kan nämnas att regionens befintliga reservat (inkl f.d. naturvårdsområden, exkl. Kungsbacka) har en areal på 40 000 hektar.

Avgränsningar

Respektive område har endast översiktligt avgränsats på karta i skala 1:100 000. Lämpliga gränser har inte studerats i detalj, utan detta förutsätts ske i det kommande säkerställandearbetet.

Utredningsområden

För tre av programmets områden krävs ytterligare utredningar inför ett ställningstagande till utformningen i stort av ett naturreservat. Områdena är *Galterö-Känsö-Vargö*, *Maderna-*

Bråtaskogen och Vättlefjäll-Ale. Den fortsatta planeringen av dessa områden bör innefatta fördjupade studier av värdekärnor för friluftsliv och naturvård, skyddsformer för delområden, lämpliga gränser m.m.

Tidsplan

Genomförandetiden för programmet utgör sju år, 2004-2010. Genomförandet har fördelats på två perioder: period ett 2004-2006 och period två 2007-2010. Den tidsmässiga prioritering som gjorts innebär att 24 beslut om reservatsbildning faller inom period ett och 16 beslut inom period två. Prioriteringen har gjorts med hänsyn till såväl aktuell planering och hotbild som resurser för administration och tillgång på medel för intrångsersättning.

Beslutsmyndighet

För de områden som ingår i programmet kommer antingen kommunen eller Länsstyrelsen att vara beslutande myndighet vid reservatsbildningen. Programmet bygger på de överväganden som gjorts under arbetet i kontaktgruppen.

Av programmets 40 områden utgör 10 st. blivande kommunala reservat och 30 st. blivande statliga reservat. Förutom beslutsmyndigheten deltar ofta ett flertal myndigheter och andra aktörer i en administrativ process fram till reservatsbildningen. Flera av de här föreslagna reservatsbildningarna är av den karaktären att de med fördel kan drivas som samarbetsprojekt under ledning av beslutsmyndigheten.

Förvaltning

Reservatsförvaltare är den som har huvudansvaret för skötseln inom reservatet i enlighet med skötselplanen. För närvarande är praxis i Göteborgsregionen att kommunalt bildade reservat förvaltas av kommunen själv, medan de reservat staten bildar förvaltas av Västkoststiftelsen eller i några fall kommunen (O län) eller Länsstyrelsen (N län). Någon ändring föreslås inte här. I den fortsatta processen med att bilda de föreslagna reservaten bör markägare och andra brukare m.fl. lokala aktörer i ökad utsträckning engageras i frågor som rör skötseln och förvaltningen.

Flera av naturområdena i programmet utnyttjas f.n. intensivt för många skilda fritidsändamål. Särskilda krav kommer i dessa fall att ställas på reservatsförvaltningen, jämfört med de mer extensivt utnyttjade reservat som bildats med främsta syfte att bevara biologisk mångfald. Några av de tätortsnära naturområdena i regionen förvaltas av kommuner, som sedan länge har en utbyggd organisation för detta ändamål.

I många frågor som rör förvaltningen av områdena finns behov av mellankommunal och regional samordning, t.ex. i fråga om planering av och åtgärder för information, tillgänglighet och vandringsleder.

Markägare

Av programmets 40 områden är kommunen markägare i ca sju. Ett tjugotal områden karakteriseras av blandat ägande med kommunen, stiftelser, enskilda m.fl. I ca 12 av de föreslagna reservaten ägs marken i huvudsak av enskilda.

Kostnader och finansiering

Kostnaderna för programmets reservatsbildningar hänför sig bl.a. till administration och intrångsersättningar. I administrationen ingår framtagande av ett mer detaljerat underlag för skötselplan och beslut. Hit hör även vissa lantmåteritekniska frågor samt hanteringen av ersättningar till markägare.

Grovt uppskattat kan de intrångsersättningar som förslagen genererar anges till 30-40 miljoner kronor, till helt dominerande del avseende inskränkningar i skogsbruket på mark i enskild ägo. I genomsnitt för genomförandeperioden innebär detta 4-6 miljoner kronor per år. Därutöver ingår kommunal mark för flera tiotals miljoner kronor, men denna mark har i flertalet fall redan avsatts för naturvård och friluftsliv, och något alternativt värde har ej beräknats.

Kostnaderna för de statligt bildade reservaten avses, vad gäller ersättning till berörda privata markägare, i allt väsentligt täckas genom de medel för reservatsbildning som Naturvårdsverket disponerar.

I några av de föreslagna kommunala reservatsbildningarna ingår även privatägd mark. I dessa fall förutsätts att den möjlighet till statsbidrag till intrångsersättning och köpeskilling som f.n. finns kvarstår eller utökas under perioden.

Till kostnaderna för förvaltningen kan hänföras såväl iståndsättningskostnader som kostnader för den löpande förvaltningen. I många av de tätortsnära reservaten erfordras relativt omfattande investeringar för att uppnå den avsedda tillgängligheten för allmänheten. Initialkostnaderna innefattar anläggande av P-platser, stigar, rastplatser, sopmajor samt information.

Finansieringen av de statliga reservatens förvaltning sker genom medel från Naturvårdsverkets anslag för ändamålet och från Västkuststiftelsen. Kommunerna finansierar förvaltningen av de kommunalt bildade reservaten.

Regeringen har i skrivelsen *En samlad naturvårdspolitik* aviserat en särskild satsning på kommunal naturvård i ett särskilt program från och med år 2004. Programmet kommer att ge kommuner möjlighet att söka delfinansiering för bl.a. åtgärder inom skydd och förvaltning, t.ex. åtgärder med att bevara eller förbättra förutsättningarna för friluftsliv. Det förutsätts att iståndsättningsåtgärder m.m. i här föreslagna kommunala reservat kan delfinansieras på detta sätt.

Enligt budgetpropositionen för 2004 skall programsatsningen pågå under en treårsperiod med ett anslag på 85 miljoner kronor för hela landet det första året. Statsbidraget till beviljade projekt kan uppgå till högst 50 %.

Kommentarer till beskrivningen av områden i programmet

Numreringen löper från söder till norr. **En hänvisning** till numreringen i GF-Konsults underlagsrapport finns inom parentes.

Markägare

Grupperas i kommunalt ägande, enskilt ägande och "annat" ägande, t.ex. Fortifikationsförvaltningen, vissa stiftelser etc.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Här kommenteras områdets funktion som t.ex. närströvområde, utflyktsområde och om det finns särskilda anläggningar eller attraktioner i området.

Tillgänglighet beskriver dels tillgängligheten till området, när det gäller t.ex. kollektivtrafik, samt tillgängligheten i området, t.ex. genom stigar, information m.m.

Förvaltning och skötsel anger i förekommande fall om området sköts på speciellt sätt av kommun eller annan naturvårdsförvaltare.

Planeringsförhållanden

Här anges vilket skydd områden f.n. har och om området ingår i riksintresse för friluftslivet, naturvården eller kulturmiljövården. Vidare kommenteras den kommunala översiktsplanens behandling av området och i vissa fall även andra planer, program och utredningar.

Särskilda förutsättningar

Här noteras kortfattat sådana planer och ställningstaganden om den framtida markanvändningen som bedöms ha betydelse vid reservatsbildningen. Det kan exempelvis gälla befintliga väg- eller ledningsreservat, förslag i regionens infrastruktur- och bebyggelseplanering. Dessutom finns i några fall noteringar beträffande försvarets intresseområden.

Här nedan följer kommentarer till **aspekter** som varit viktiga vid urvalet av områden och vid beskrivningarna av dem.

Identitetsvärden

Tillgång till natur som har en karaktär kopplad till den ort man bor på. T.ex. havsutsikt för en kuststad, äldre kulturlandskap för en ort framvuxen i gammalt kulturlandskap etc. Även särprägel hos naturen ger identitetsvärden.

Kulturhistoria

Kultur- och fornlämningar har både attraktionskraft, stora pedagogiska värden och stora identitetsvärden.

Frihetskänsla

Ett område som upplevs som att det går att vandra länge i utan att ”nä slutet”. Så lite som möjligt bör störa naturintrycken. Oftast skogsmark, men kustområden kan ha samma funktion.

Känsla av orördhet är en närliggande kvalitet, viktig för många, medan **vildmarkskänsla**; intrycket av stort orört område, är en speciell kvalitet, som uppsöks av en mindre, men inte liten grupp naturintresserade.

Representativitet

Välutvecklad och typisk natur- eller kulturmiljö. Har förutom identitetsvärden även stora pedagogiska värden.

Kust, strand, vatten

Att dras till och finna ro av utsikt över vatten är något som tycks ganska universellt för människor oberoende av bakgrund. För kustbor intar havet en särställning. Båtliv utgör en mycket viktig del av friluftslivet.

Utsikt

Också utsiktsplatser tycks ganska universellt attraktiva. Ger ofta utflykten en viktig målpunkt.

Strövrunda

Möjlighet att gå (/anlägga) en strövrunda - helst minst 3-4 km lång. Varierande natur upplevs som en viktig kvalitet.

Artrikedom, blommor, fåglar, djur

Artrikedom som generellt ger en uppskattad variation av intryck och blomprakt på våren är något som lockar många besökare. Att stöta på djur i naturen anses oftast starkt berika naturupplevelsen. Även att få se betande tamdjur är positivt för många. För naturintresserade ger artrikedomen mycket viktiga kvaliteter.

Fiskevatten

Fritidsfiske är en av våra allra största fritidssysselsättningar och är mycket viktigt som mål för naturutflykter.

Bär och svamp

Fortfarande en av våra viktigaste anledningar till naturbesök.

Bad

Kanske den kvantitativt största anledningen till naturbesök. Viktig målpunkt och berikande kvalitet.

Motion, sport

Motionsidrott och olika sporter är andra kvantitativt viktiga anledningar för naturbesök. Oftast är naturupplevelsen en viktig del av aktiviteten.

Social plats

Betydelsen av öppna platser i tätortsnära natur som social samlingsplats, fest- och picknickplats har alltid varit viktig, men betydelsen tycks ha ökat på senare tid. Bland annat viktig funktion för många invandrargrupper.

Skönhet

Att ett naturområde är vackert anges ofta som det viktigaste motivet att besöka det. Vad som upplevs som vackert varierar visserligen, men inte mer än att t.ex. en naturinventerarens bedömningar av skönhetsvärdet kan användas. Förutom det som ovan nämnts om vatten, utsikt och blomrikedom, kan nämnas t.ex. välhävdad mark, halvöppet landskap, grova och gamla träd, lövrikedom, bergsformationer och böljande linjer av skilda slag.

Närströvområde

Områden som ligger på högst ca 2 km gångavstånd, en gräns som spelar stor roll för hur områden används.

Utflyktsområden

Områden på större avstånd från tätorterna, men inom 15-20 km avstånd.

Storströvområden

Större sammanhängande strövområden, där man kan uppleva endast naturens intryck även om man vandrar eller paddlar långa sträckor.

Attraktionsområden

Områden med speciella kvaliteter som förmår att attrahera besökare från hela regionen, oberoende av avstånd. Detta är oftast mycket välbesökta områden, men kan också vara områden som bara lockar speciella kategorier av besökare, t.ex. fågelskådare eller botanister.

Tabell 11. Översikt över programmets områden

Nr	Tätortsnära naturområde	Kommun	Storlek, hektar	Beslutande myndighet	Beslutas		Mark- ägare, kategori
					2004-2006	2007-2010	
1	Amundön & Bildals skärgård	Göteborg	800	Kn		X	Kn,(E)
6	Hålsjön - Rambo mosse	Mölndal, Härryda	400	Lst	X		Kn, E
9	Klippans NR, utökning	Härryda	50	Lst	X		E
10	Gallhållans NR, utökning	"	23	Lst		X	Kn, E
11	<i>Maderna - Bråtaområdet</i>	Härryda, Partille	750	Lst	X		Kn, E
14	Skatås - Härlanda tjärn	Göteborg	410	Lst		X	Kn
16	Änggårdsbergens NR, utökning	Mölndal	100	Lst		X	Kn
17	Välen	Göteborg	105	Kn		X	Kn
19	<i>Galterö-Känsö-Vargö</i>	"	800	Lst	X		A, E
20	Vinga-Fotöskärgården	Göteborg, Öckerö	2000	Lst	X		Kn, A, E
23	Torsviken	Göteborg	118	Kn	X		Kn
25	Hisingsparken	"	450	Kn	X		Kn, (E)
26	Kallhed	"	56	Lst		X	E, Kn
27	Öxnäs med Askesby	"	450	Lst	X		Kn, E
28	Göddered - Hakered	"	140	Lst		X	Kn, E
29	Göta och Nordre Älvs dalgångar NR, utökning	"	140	Lst		X	Kn, E
30	Lärjeåns dalgång	"	1000	Kn	X		Kn, E
32	Säveåns NR, utökning	Lerum	50	Lst		X	Kn, E
34	Stora Färgens lövskogar	Alingsås	420	Lst	X		A, E
35	Hjortmarka	"	470	Kn	X		Kn, E
36	Nolhaga	"	90	Kn	X		Kn
37	Stora Torstö	"	20	Lst		X	E
38	Gräfsnäs	"	20	Kn		X	Kn
39	<i>Vättlefjäll (utökning i Ale)</i>	Ale	2000	Lst		X	E, A, Kn
41	Risheds Ängar	"	65	Lst	X		E
42	Södra Risvedens vildmarksområde	Ale, Lerum	600	Lst	X		E
43	Bergsjöområdet	Ale	110	Lst	X		E
44	Mariebergs NR, utökning	Kungälv	90	Lst	X		Kn, E
45	Göta och Nordre älvs dalgångar NR, utökning	"	45	Lst		X	Kn
46	Ormo	"	90	Lst		X	E
47	Migandet	"	540	Lst	X		E

48	Marstrandsskärgården	"	3600	Lst	X		Kn, (E)
49	Kårssön och Lilla Dyrön	Tjörn	260	Lst		X	E
50	S:t Olofs Valar	"	140	Kn		X	Kn, A
51	Björshuvudet	"	450	Lst	X		E
53	Sundsby	"	360	Lst	X		E, A
56	Stenungsön	Stenungsund	38	Kn	X		E, Kn, A
57	Svartedalens NR, utökning	"	580	Lst	X		A
59	Långemossen	Lilla Edet	150	Lst	X		E
60	Sollumsån	"	23	Lst	X		E
	Utänför programmet (Hallands län)						
61	Tjolöholm	Kungsbacka	520				
62	Kungsbackafjorden	"	5200				

Förklaring till tabellen

Nr

Numrering se områdeskartor

Kursiverat område

Utredningsområde

Storlek

Innefattar såväl vatten- som landområden. I arealen ingår befintliga landskapsskydd.

Markägare

Kn= kommunen, A= Fortifikationsverket, Sveaskog, vissa stiftelser m.fl., E= enskilda

Översiktskarta med alla områden.

Översiktskarta med bladindelning

Områdeskarta 1

Områdeskarta 2

Områdeskarta 3

Områdeskarta 4

Områdeskarta 5

Områdeskarta 6

Områdeskarta 7

Områdeskarta 8

Områdeskarta 9

Områdeskarta 10

Områdeskarta 11

Områdeskarta 12

6.2 Områdesbeskrivningar

1. Amundön & Billdals skärgård (3)

Kommun: Göteborg

Storlek: 800 ha

Markägare: Kommun, (enskilda)

Allmän beskrivning

Stora Amundön i södra delen av Göteborgs innerskärgård är en stor, lättillgänglig ö med höga naturvärden. Här finns hållmarker, badstränder, skogar, hagmarker och havsstrandängar. Strandängarna på öns nordöstra sida har använts för ekologiska och botaniska forskningsarbeten. Den grunda viken mellan Stora och Lilla Amundön är en god rastlokal för flyttande vadare och sjöfågel.

Billdals skärgård omfattar ett 50-tal öar och skär som ligger i ett mycket grunt vattenområde innanför Askimsfjorden. Många av öarna är viktiga häckningsområden för olika fågelarter. Det grunda vattenområdet utgör ett värdefullt rast- och övervintringsområde för änder och svanar.

Haga å-området består av en bäckravin som domineras av al med stort inslag av ask och alm. I söder finns ekdominerade bestånd samt en liten alsumpskog. En del betesmarker ansluter till ån. Gång- och cykelväg (gamla Säröbanan) löper utmed ån.

Västra Lindås-området består av en kustklippad med vissa strandängsinslag. Lövsnår och buskvegetation finns i de smala sprickdalarna.

Området är relativt välbesökt men svårtillgängligt p.g.a. topografi men ett antal gångvägar, stigar och trappor ger möjlighet till strövande. Två små populära enklare badplatsområden finns utmed strandkanten.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Amundön är ett av Göteborgs allra mest välfrekventerade utflyktsområden sommartid. Med sin kombination av attraktiva naturbad och stora variation av karaktäristiska naturtyper för västkusten har ön mycket stor betydelse för att ge göteborgarna rika upplevelser av västkustens natur. Området har höga identitetsvärden, skönhetsvärden och pedagogiska värden.

Billdals skärgård erbjuder mycket lämpliga vatten för småbåtslivet och stora skönhetsvärden kopplade till den typiska småskärgårdsnaturen.

Tillgänglighet

Buss går till Brottkärr. Stor parkeringsplats finns. Många cyklar hit, t.ex. längs gamla Säröbanan, från centrala Göteborg. Naturguide och naturstig finns.

Förvaltning och skötsel

Park och Naturförvaltningen sköter Amundön och vissa delar av Billdals skärgård med tillhörande arrenden. Amundön slås, betas och viss skogsskötsel förekommer.

Planeringsförhållanden

Arbetet med naturreservatsbildning är planerat, men inte påbörjat. Området är klassat som ekologiskt särskilt känsligt område. Kulturvärden finns markerade i översiktsplanen. Oförändrad markanvändning anges i översiktsplanen.

6. Hålsjön - Rambo mosse (27, 28)

Kommun: Mölndal och Härryda

Storlek: 400 ha

Markägare: Enskilda, kommun

Allmän beskrivning

Hålsjön är belägen i nordöstra Mölndal och västra Härryda, söder om Pixbovägen. Sjön har med sin slättsjökaraktär mycket få motsvarigheter i Göteborgstrakten. Den kantas till större delen av bladvassbälten. Ovanför vassarna växer en sumpig strandskog med främst al, björk, asp och videbuskar.

Området är i stort sett opåverkat av skogsbruk, varför andelen döda och murkna träd är stor. Sjöområdet ingår i en grön kil från sydöst in mot Göteborg.

I och runt Hålsjön är fågellivet rikt, med bl.a. skäggdopping, ormvråk, vattenrall, enkelbeckasin, kattuggla, hornuggla, mindre hackspett och stjärtmes.

Områdets största naturvärde idag är dels själva sjöns betydelse som rast- och häckningslokal för fåglar, dels sumpskogen som hyser bl.a. korallrot, långflikmossa och skägglavar, förutom ett mycket rikt fågelliv med bl.a. mindre hackspett.

Rambo mosse är en förhållandevis öppen och stor myr. Den omges av småkuperade hållmarker. Mossepartiet har välutvecklade tuvor och höljer med ordinär artsammansättning. Vanligast är ljung och tuvull. Andra vanliga kärleväxter är klockljung och kråkris. Mossen är också en av de få lokalerna för klockgentiana i Mölndals kommun. Vid Rambodal, norr om Rambo mosse, finns ett område med mycket grov granskog.

Ett stort antal fågelarter har konstaterats i omgivningarna runt mossen och sjön, bl.a. trädlärka, göktyta, nattskärna, sparvhök, pärluggla, kattuggla, hornuggla, berguv och mindre hackspett. Mossen har tjänat som studieobjekt för Göteborgs Universitet.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området har viss betydelse som närströvområde och stor betydelse som utflyktsområde för fågelintresserade. Upplevelsevärden knutna till frihetskänsla och känsla av orördhet, men även till det rika fågellivet. Stor pedagogisk betydelse för skolor. I framtiden förväntas ökande betydelse för området som närströvområde, allteftersom Mölnlycke växer söderut. Detta gäller framförallt området mellan Rambo mosse och Hålsjön.

Tillgänglighet

Hålsjön nås enklast från Pixbovägen – Hårskaredsvägen och ett fåtal platser för biluppställning finns. Glesa bussturer med buss 681 finns. Rambo mosse och i viss mån

Hålsjön kan nås från Pixbovägen hpl Gunnebodalen, med buss 751. Området kan även nås från Tulebo, via stigar som går i området, t.ex. från Horsikan-Kikåsområdet.

Planeringsförhållanden

Området redovisas i kommunernas översiktsplaner som värdefullt för natur- och kulturvård samt friluftsliv. Delar av området är av riksintresse för naturvård. Rambo mosse är högt klassad i våtmarksinventeringen.

Särskilda förutsättningar

Två av de alternativa järnvägssträckningarna vid ombyggnad av Kust-till-kustbanan skär igenom området mellan Rambo mosse och Hålsjön. Vid utformningen av reservatet skall särskilt samråd ske med Banverket.

9. Klippans naturreservat, utökning

Kommun: Härryda

Storlek: 50 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Klippan är en för våra trakter mycket gammal skogsfastighet, känd sedan 1500-talet. Området domineras av granskog med sumpiga partier längs två bäckar. Skogens medelålder uppskattas till ca 140-150 år men enstaka träd är betydligt äldre. Här finns en rik svamp-, moss- och lavflora. Miljön är delvis urskogsartad – en sagoskog med lavbehängda jättegranar och torrakor och med mjuka, grönskimrande mossmattor.

Av det centralt belägna hemmanet Klippan återstår bara husgrunder och igenväxande ängsmarker, som dock delvis restaurerats på senare år.

Inom området finns stigar och motionsspår med anknytning till den närliggande Hindåsgårdens friluftsanläggningar.

Utökningen är i första hand tänkt i södra delen (Grandalen) och i västra delen längs med vägen mot nordväst (V Klippan). Utökningen består i huvudsak av äldre granskog med inslag av äldre tall och lövträd. Delar av området är av sumpskogskaraktär. En del signalarter (främst kryptogamer) har påträffats i områdena. Genom utökningen bildas en mer sammanhängande helhet.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Naturreservatet med dess föreslagna utökning utgör en del av ett stort närströvområde, som också har regional betydelse som friluftsområde. Naturreservatet är en populär målpunkt inom området och utökningen bidrar med viktiga marker för strövande, bär- och svampplockning. Klippan är dessutom i sig ett utflyktsområde av regional betydelse med stora upplevelse- och pedagogiska värden kopplade till naturskogskaraktären. Även dessa värden ökas av att det säkrade äldreskogsområdet får en större areal.

Tillgänglighet

Bussförbindelse finns längs vägen mellan Hindås och Rävlanda, liksom parkering och information.

Förvaltning och skötsel

Väst kuststiftelsen förvaltar det befintliga reservatet.

Planeringsförhållanden

Stora delar av området är redan skyddat som naturreservat. Området är av riksintresse för naturvård.

10. Gallhålan naturreservat, utökning (59)

Kommun: Härryda

Storlek: 23 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Gallhålan är ett stort lövskogsdominerat område beläget på sluttningarna ner mot Agntjärn, ungefär tre km NV om Landvetters centrum. Området har ett högt naturvärde i egenskap av stort, sammanhängande och ekdominerat lövskogsområde. Den kuperade terrängen ger ett variationsrikt område med små bäckar, källpåverkad mark och sydvända lodytor. Ekskogen är inte speciellt gammal, och består mest av medelgrova träd. En hasselrik ekskog växer på de skyddade sluttningarna mot öster.

Under våren täcker vitsippor stora ytor i Gallhålan. Bland mera krävande växter märks blåsippan, smörbollarna, desmeknopp och tätört. De frodiga busk- och lövskogsmarkerna i direkt kontakt med Agntjärn ger ypperliga förutsättningar för ett rikt fågelliv. Rådjuret och älgen ses ofta i området.

Befintligt reservat omfattar ca 70 hektar. Utökningen tillför en värdefull del till lövskogsområdet.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Som närströvsområde för boende i Landvetter har Gallhålan stor betydelse med identitetsvärden och upplevelsekvaliteter kopplade till den speciella ekskogsmiljön. Gallhålan ligger mycket nära Önneredskolan, som använder området i undervisningen.

Tillgänglighet

Bussförbindelse finns från Landvetter centrum. Området är väl genomkorsat av stigar.

Förvaltning och skötsel

Väst kuststiftelsen förvaltar det befintliga reservatet.

Planeringsförhållanden

Delar av området har ett skydd som naturreservat.

11. Maderna - Bråtaområdet (13, 58)

Kommun: Partille och Härryda

Storlek: 750 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Maderna-Haketjärn är ett sjö- och myrområde i södra Partille, beläget öster om Landvettervägen. En del av området sträcker sig även in i Härryda kommun.

Maderna ligger mittemellan de två stora naturområdena Delsjön och Härskogen och bildar med dessa ett sammanhängande grönområde av stor betydelse för friluftslivet. Det är ett värdefullt våtmarkskomplex med höga värden för insektslivet samt botaniska värden bestående av en del ovanliga kärlväxter. I området finns bl.a. klockgentiana och den rödlistade fjärilen alkonblåvinge. Vildmarksleden och Bohusleden passerar genom området.

Området är lätt att nå och utnyttjas ofta för skolornas naturundervisning p.g.a. dess rika fågelliv och olika växtsamhällen.

Runt sjön Haketjärn finns stora myrmarker med typiska myrtyper för västra Sverige, som fattigkärr och mossar. På tuvorna dominerar ris som ljung, klockljung och kråkbär. Enstaka träd, mest tall och småbjörkar, finns på de flesta myrpartierna. Söder-, väster- och österut övergår vegetationen till vidsträckta kärr. Liksom på många andra håll i västkustregionen övergår myren gradvis i fukthedar, som utgör ett kärnområde för klockgentiana och alkonblåvinge i västra Sverige.

Bråtaskogen är ca 300 hektar stort och ligger intill Delsjöområdet och Knipeflågsbergen strax norr om Mölnlycke. Bråtaområdet är en skog med vildmarkskaraktär som erbjuder besökaren ostörda naturupplevelser med bl.a. utblickar över myrar och bergsplåtar. På sluttningarna får tallskogen inslag av asp, björk och ek, och på dalbottnarna växer ofta en blandskog av löv och gran. Ställvis finns sumpskog. Hela området har gammal skog, med gott om död ved. Skogen har tidigare påverkats av utmarksbete och extensivt skogsbruk. Området är viktigt ur naturvårdssynpunkt, bl.a. för sina förekomster av klockgentiana och alkonblåvinge.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Maderna är lätt att nå och utnyttjas ofta för skolornas naturundervisning. Bråtaskogen har värden som närreklamationsområde för Mölnlycke, Öjersjö och Landvetter och används för promenader, svamputflykter m.m. Med ny leddragning bedöms Bråtaområdet ha potential som regionalt betydelsefullt utflyktsområde med storstadsnära naturskog med vildmarkskaraktär och frihetskänsla. Även Madernas regionala betydelse som storstadsnära myr kan ökas med ändrad leddragning.

Tillgänglighet

Maderna ligger nära Kåsjövägen och passeras av Vildmarksleden. Området kan nås via bil från Landvettervägen och med buss till Öjersjö. Bråtaskogen saknar idag leder, men är lätt tillgänglig från Mölnlycke. Avståndet från centrala Göteborg till Bråtaskogen är 7 km och området nås lätt med kollektivtrafik.

Förvaltning och skötsel

I den del av området som ligger i Partille kommun har en upprustning gjorts av Vildmarksleden.

Planeringsförhållanden

Maderna är med i den nationella myrskyddsplanen och är Natura 2000-område. Det ingår också i ett större område som är av riksintresse för naturvården. Riksintresseavgränsningen och ett utbyggnadsområde för bostäder i översiktsplanen krockar i norra Tahult. Större delen av området är klassat som värdefullt naturområde och en liten del som värdefullt friluftsområde i Härrydas översiktsplan. En del av Bråtaskogen är skyddad som interimistiskt naturreservat.

Särskilda förutsättningar

Området behöver studeras närmare för att utreda lämplig avgränsning av eventuella vildmarkskärnor, skötselområden för fukthet och möjlig dragning av ledslinga. En underlagsrapport (naturvärdesinventering) för del av området togs fram av Skogsvårdsstyrelsen hösten 2003.

Genom Maderna-området finns ett markreservat i nord-sydlig riktning för en naturgasledning. Markreservatet är område av riksintresse för energidistribution. Även en eventuell ny sträckning av Landvettervägen berör området.

14. Skatås – Härlanda tjärn (11)

Kommun: Göteborg

Storlek: 410 ha

Markägare: Kommun

Allmän beskrivning

Skatåsområdet utgör spetsen av den viktiga gröna kilen Delsjön-Härskogen. Tillsammans med Slottsskogen och Botaniska Trädgården utgör Skatås Göteborgs mest välfrekventerade friluftsområde.

Populariteten förklaras delvis av läget nära centrum, kollektivtrafik och stora bostadsområden, liksom av välpreparerade stigsystem, badplatser och motionscentral. Men områdets natur har också delvis höga kvaliteter för friluftsliv. Stora delar av området har visserligen relativt unga skogar, men lövrikedomen är stor, liksom variationen i karaktär. På många håll finns också äldre skogar av både gran- och lövskog, lämpliga för strövande och svampplockning. I de västra delarna finns äldre lövskogar med mycket ek. Till variationen bidrar också kala bergspartier, öppna kärr och inte minst den populära bad- och fågelsjön Härlanda tjärn. Längst i väster vid Stora Torp finns mycket vacker och kulturhistoriskt värdefull bebyggelse omgärdad av parkartad miljö samt mäktig högvuxen lövskog i Finkbäckens djupa bäckravin.

Större delen av området utgörs av före detta öppna hedmarker, som vuxit igen spontant. De högsta naturvärdena i området utgörs av ravinlövskogarna och de äldre ekskogarna i väster. Lövskogarna har i flera avsnitt en rik kärlväxtflora. Aldern tillsammans med inslaget av död ved gör dem också värdefulla för vedsvampar, insekter och fåglar, som bl.a. mindre hackspett.

Vissa bergspartier har också potential att bidra till Delsjöområdets betydelse som tillflyktsort för arter beroende av öppna hedar och brandfält.

Herrgården Stora Torp med angränsande park- och gårdsmiljöer är byggnadsminne.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Skatåsområdet utgör spetsen av den viktiga gröna kilen Delsjön-Härskogen. Tillsammans med Slottsskogen och Botaniska Trädgården utgör Skatås Göteborgs mest välfrekventerade friluftsområde. Här finns välpreparerade stigsystem, badplatser och motionscentral. Området har mycket stor betydelse för att underlätta göteborgarnas naturkontakt.

Tillgänglighet

Skatås ligger nära Göteborgs centrum och är lättillgängligt med kollektivtrafik. Flera guider för Delsjön finns. Vandringskarta och naturstig finns för Delsjön.

Förvaltning och skötsel

Park- och naturförvaltningen förvaltar området. Området sköts av kommunen, med slåtter, bete och skogsskötsel.

Planeringsförhållanden

Större delen av området har i kommunal planering prioriterats för anläggningskrävande friluftsaktiviteter i förhållande till det närliggande naturreservatet Delsjöområdet, där anläggningar är något mer sparsamt förekommande. I gällande översiktsplan är området redovisat som park-/frilufts-/grönområde med särskilt stora värden för natur-/kulturvård och friluftsliv och med oförändrad markanvändning. Delar av området är klassade som ekologiskt särskilt känsliga. Området är av riksintresse för friluftsliv.

Särskilda förutsättningar

Berörs av riksintressant sträckning för kraftledning. Delsjön med avrinningsområde är vattenskyddsområde.

16. Änggårdsbergens naturreservat, utökning (8)

Kommun: Mölndal

Storlek: 100 ha

Markägare: Kommun

Allmän beskrivning

Änggårdsbergen är ett mycket välbesökt och omtyckt strövområde i direkt anslutning till bostadsområden både i Göteborg och i Mölndal. Från bergen har man vida utblickar över landskapet, med stadsbebyggelsen och havet som skymtar i bakgrunden. Området används i undervisning och forskning av skolor och universitet.

Änggårdsbergen är ett typiskt västsvenskt kustnära hed- och hedskogslandskap. I dalgångarna ligger många sjöar, kärr och bäckar. Höjderna utgörs av hällmarker med tunt moräntäcke. Skogarna är varierande med vindpinad ekkratt, hällmarkstallskog, björkrika fukthedar och ljunghedar samt dalarnas ek-, björk- eller blandtallskog. Utökningen tillför bland annat områden med rikare lövskogar och bryn. Dessa delar är rika på både vilt och fåglar och har sannolikt stor betydelse för förekomsten av många av dessa inom Änggårdsbergen.

I lövskogarna finns fåglar som stenknäck, näktergal, bivråk, kattuggla, mindre hackspett och gröngöling.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Genom området löper en mängd stigar och småvägar. Utökningen av ett av stadens viktigaste närströvområden tillför ökad variation av naturtyper för vandraren, inte minst i form av de randzoner mellan lövskog och odlingsmark som annars är hårt exploaterade i storstaden. Det ökar förutsättningarna för rika upplevelser av djur- och fågelliv och säkerställer en större frihetskänsla i strövområdet. Utökningen ökar även pedagogiska värden och säkrar närkontakten med Änggårdsbergen för stora bostadsområden i Mölndal.

Tillgänglighet

Orienteringskarta finns. Liten plats för besöksparkering i söder. Kollektivtrafik finns, flera linjer (buss mellan Mölnlycke och Frölunda Torg). Cykelbana finns längs Botaniska trädgården.

Förvaltning och skötsel

Delvis genom kommunens parkförvaltning.

Planeringsförhållanden

En stor del av området är idag skyddat som naturreservat. Utökningen ingår i kommunens kulturminnesvårdsprogram. Området är av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv. Oförändrad markanvändning anges i översiktsplanen.

17. Välen (2)

Kommun: Göteborg

Storlek: 105 ha

Markägare: Kommun

Allmän beskrivning

Området utgörs av en grund vik – Askimsviken – vid Stora åns mynning med stora vassområden samt en liten bergknalle med ekskog. Området röjdes 1992 och började sedan betas med djur av rasen Highland cattle vid den västra stranden. Större delen av våtmarken söder om körvägen till Askims camping betas idag. I restaurerade delar häckar nu tofsvipa och rödbena. Åmynningen är också ett fint fågelområde med t.ex. knölsvan och ejder. I området finns ett fågeltorn. I området finns flera kulturhistoriskt intressanta områden, bl.a. Store Lund.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Förutom viss betydelse som närströvområde, utflyktsområde främst för fågelintresserade och botaniskt intresserade har området stora pedagogiska värden. Det är välarrangerat för besökare genom bl.a. naturstig och fågeltorn.

Tillgänglighet

Området är mycket lättillgängligt från både kollektivtrafik, bostadsområden och från det viktiga g/c-stråket mot Särö på gamla Säröbanan. En fornvandringsfolder finns.

Förvaltning och skötsel

Göteborgs Park- och Naturförvaltning förvaltar delen söder om Marholmsbron som naturområde samt en del av området norr om bron som idrotts/rekreatiomsområde. Västra Frölunda Naturvårdsförening äger Highland cattle som betar naturområdet. Föreningen, Park och Naturförvaltningen samt stadsdelsförvaltningen i Tynnered sköter området gemensamt.

Planeringsförhållanden

Arbetet med naturreservatsbildning är planerat, men inte påbörjat. Området är klassat som ekologiskt särskilt känsligt. Oförändrad markanvändning anges i översiktsplanen. Delar av havsområdet utanför Välen är av riksintresse för yrkesfisket.

19. Galterö-Känsö-Vargö (31)

Kommun: Göteborg

Storlek: 800 ha (exkl. bef. reservat som omfattar 150 ha)

Markägare: Fortifikationsförvaltningen, enskilda

Allmän beskrivning

Galterö ligger omedelbart väster om Brännö, i Styröarkipelagen i Göteborgs södra skärgård, vid inloppet till Göteborg. Ön är i det närmaste obebyggd och har stora friluftslivsvärden. Ön består av öppna utmarker och havsstrandängar och har lång kontinuitet som utmarker för Brännö by. Vegetationen är oerhört värdefull med en mosaik av gräshedar, rishedar och strandängar, med många arter som visar på långvarigt bete, t.ex. blåsklöver, kustarun, vildlin och darrgräs.

Ett stort antal tomtningar finns på Galterö, dvs. lämningar efter tillfälliga bosättningar. Dessutom finns en rest av ett gravröse, en begravningsplats samt ett minneskors.

Förutom de botaniska och kulturhistoriska värdena har ön även ett ornitologiskt värde som viktig rastplats för sydsträckande arter som kärnsnäppa, gluttsnäppa, småsnäppa och spovsnäppa.

Vargö är kuperad och genomkorsas av flera sprickdalar som bildar ett flertal vikar, vilka ger ön ett oregelbundet utseende. Det exponerade läget i skärgården sätter i högsta grad sin prägel på floran. Förutom rena strandarter hyser Vargö åtskilliga inslag av sydvästliga element som är mer eller mindre specifika för sydvästra och sydligaste Sveriges kustnära områden. Exempel på sådana arter är t.ex. klockljung, kaprifol, bergek och bok. Av stort värde är strändernas bestånd av marrisp, både vanlig marrisp och bohusmarrisp. Flera andra mindre vanliga arter återfinns här, t.ex. ormtunga, kustarun, dvärgarun och strandloka.

Stora Känsö ligger nordväst om Styrö. Bebyggelsen på nordsidan av ön tjänade på 1800-talet som karantänanstalt. Byggnaderna är skyddade genom byggnadsminnesmärkning. Av botaniskt intresse är den parkartade, till stor del planterade lövskogen i dalgången söder om hamnen. Lind dominerar men också ek och alm förekommer. Bland mindre vanliga örter och gräs finns t.ex. lundelm, storrams och knölklocka. På ön finns strandzoner med blockrika saltängspartier, klippstränder och saltpåverkade högörtfuktängar. Floran är intressant med bl.a. marrisp, bohusmarrisp och rik förekomst av strandstarr.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Galterö är ett utflyktsområde med ännu relativt låg besöksfrekvens men med mycket höga upplevelsevärden kopplade till det öppna låglänta kustbeteslandskapet. Området erbjuder stark frihetskänsla, höga estetiska och pedagogiska värden liksom identitetsvärden. Höga värden för botaniskt och ornitologiskt intresserade. Fina badstränder finns.

Vargö är ett välbesökt naturreservat. Stora Känsö kan inte besökas fritt i nuläget.

Tillgänglighet

Spårvagn till Saltholmen. Cykelbana finns från centrala Göteborg och relativt många cyklar till Saltholmen. Galterö nås genom färja till Brännö (Brännö Rödsten). Härifrån tar det ca 30-45 minuter att gå till Galterö. Vargö nås genom ordinarie färjetrafik. Stora Känsö är militärt område och på ön råder landstigningsförbud.

Förvaltning och skötsel

Västkoststiftelsen förvaltar Vargö som är naturreservat och är trolig förvaltare för eventuellt framtida reservat i övriga delar.

Planeringsförhållanden

I Naturvårdsverkets nationella bevarandeplan för odlingslandskapet från 1996 är Galterö med. Området är också av riksintresse för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård. Vargö har idag skydd som naturreservat. Översiktsplanen anger oförändrad markanvändning. Galterö, en del av Vargö samt havsområdet runt öarna är klassade som ekologiskt särskilt känsliga områden. Kulturvärden finns utpekade i översiktsplanen. Vargö är skyddat som naturreservat.

Särskilda förutsättningar

Känsö är f.n. militärt skyddsområde, belagt med tillträdesförbud. I det fortsatta arbetet med genomförande skall särskild samverkan ske med Försvarmakten angående bl.a. avgränsning, föreskrifter och tillgänglighet.

20. Vinga - Fotöskärgården

Kommun: Göteborg, Öckerö

Storlek: 2 000 ha (exkl. bef. reservat som omfattar ca 560 ha)

Markägare: Kommun, Fortifikationsförvaltningen, enskilda

Allmän beskrivning

Fotöskärgården ligger längst söderut i Göteborgs norra skärgård, strax nordväst om Vinga och öster om den norra farleden in till Göteborgs hamn. Öarna är så gott som oexploaterade (med undantag för Risö där Försvarmakten har några logementsbyggnader).

Det blivande naturreservatet skulle omfatta öarna Risö, Bussholmen, Skafteskär, Vipeskär, St. och L. Tanneskär, Valskär, Halleskär, Klätten, Hålskär, Vinga Fjärskär, St. och L. Äxholmen, Tolleskär, Baggeskären samt småskären runt dessa. Syftet med en utvidgning av reservatet är att bevara dessa kvaliteter från exploatering och att trygga allmänhetens tillgång till öarna och skären för bad- och båtsport.

Öarna och skären består till största delen av kalspolade klippväggar och hällmark. På Halleskär finns ett par större dammar. En stor del av vattenområdet djupare än 10 meter är av avgörande betydelse för hummerns reproduktion.

Under sommarmånaderna är öarna och skären flitigt nyttjade av bad- och båtturister, som tar sig dit i egen båt.

Vinga-skärgården omfattas av ett skydd som naturreservat. Vinga är störst bland öarna och har också det största turistiska intresset. Här finns en relativt vindskyddad hamn som under sommarmånaderna regelbundet trafikeras av utflyktsbåtar från Göteborg.

Genom det exponerade läget utgörs större delen av öarna av kala hällmarker. Lövsnår finns i lägre partier. Här finns en rik flora. I lövsnåren kan man påträffa t.ex. skogslök, storrams, tandrot och strandveronika.

Vinga är en av Sveriges mest kända fyrplatser. Flera generationer av fyrrar har här under tidernas lopp väglett sjöfarare till Göteborg och längs kusten.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området är ett välbesökt område, framförallt är det många bad- och båtturister som besöker öarna.

Tillgänglighet

Tillgängligt via turbåtar och med egen båt.

Förvaltning och skötsel

Västskuststiftelsen förvaltar naturreservatet Vinga.

Planeringsförhållanden

Området betecknas som särskilt värdefullt naturområde i Öckerö kommuns översiktsplan. Det är av riksintresse för friluftsliv och kulturmiljövård.

23. Torsviken (32)

Kommun: Göteborg

Storlek: 118 ha

Markägare: Kommun

Allmän beskrivning

Ursprungligen är Torsviken en långgrund havsvik med flera öar. De inre delarna omgavs då av vidsträckt strandängar. Numera har stora delar av området exploaterats för hamn- och industriändamål. Viken har delvis fyllts ut, men några avsnörda bassänger av brackvattenkaraktär som är förbundna med havet via rörsystem återstår. De utfyllda ytorna används som upplagsplatser.

Trots all exploatering finns fortfarande ett mycket rikt fågelliv i området, särskilt i den största av bassängerna. Torsviken är en mycket värdefull rastbiotop för vadare, änder och småfågel.

Det fungerar som jaktområde för rovfåglar och som övervintringsområde för knölsvan och änder.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Torsviken har idag framförallt värden för fågelintresserade, men har potential för ökad betydelse både som närströvområde och för en bredare allmänhet, om det restaureras och iordningställs för besökare.

Tillgänglighet

Bussförbindelse finns. Cykelbana finns från centrala Göteborg fram till Arendal.

Förvaltning och skötsel

Kommunen är trolig framtida reservatsförvaltare. Ingen särskild naturvårdsskötsel sker idag.

Planeringsförhållanden

Torsviken är Natura 2000-område. Arbetet med naturreservatsbildning pågår (beräknas vara klart ca 2005). Delar är klassade som ekologiskt särskilt känsliga områden. Ingår i utredningsområde i översiktsplanen.

Särskilda förutsättningar

Runt om området finns riksintresse för sjöfarten: hamn, samt viktigt intresse för sjöfarten: muddertipp. Vissa oklarheter råder om hur Natura 2000-området ska avgränsas (och därmed ev. naturreservat).

25. Hisingsparken (18)

Kommun: Göteborg

Storlek: 450 ha

Markägare: Kommun, (mindre delar enskild ägo)

Allmän beskrivning

Hisingsparken är Göteborgs största parkområde. Här finns barrskog, ädellövskog, våtmarker, sjöar och öppna åker- och betesmarker. I Kättilsröd finns en 4H-gård med öppen verksamhet.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området fungerar som närströvområde för en stor befolkningsgrupp samt nära utflyktsområde för ännu fler. Det är strövvänligt och variationsrikt och har stor betydelse för friluftsliv. 4H-gården tillför en mycket viktig målpunkt för framförallt barnfamiljer. Området utgör en spets på grönkilen "Hisings gröna kulturlandskapskil".

Tillgänglighet

Bussförbindelser och cykelbana från centrala Göteborg finns. Broschyr och naturstig finns.

Förvaltning och skötsel

Park- och naturförvaltningen sköter området med bete, slåtter och skogliga åtgärder.

Planeringsförhållanden

Ingår i grönstruktur för Göteborg. I huvudsak anges oförändrad markanvändning i översiktsplanen. Reservatsbildning har påbörjats men är för närvarande vilande.

26. Kallhed (5)

Kommun: Göteborg

Storlek: 56 ha

Markägare: Enskilda, (kommun)

Allmän beskrivning

Kallhed ligger intill Nordre älvs mynning norr om Björlanda, på Hisingen. Det är ett vidsträckt lövskogsområde med ek och björk, med inslag av tallskog på höjddpartierna. En diabasgång ger förutsättningar för flera näringskrävande växter. Här finns t.ex. kommunens rikaste lokal för blåsippan.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området är ett fint utflyktsområde med goda strövmöjligheter i vacker lövskogsnatur och kust med utsikt över Nordre älvs mynningsområde. I området finns en populär badplats.

Tillgänglighet

Bussförbindelse finns.

Planeringsförhållanden

Ingår i område med riksintresse för naturvården och delar ingår i det blivande reservatet Nordre Älvs estuarium. Klassat som ekologiskt särskilt känsligt område. Oförändrad markanvändning anges i översiktsplanen. Kallhed blir en värdefull komplettering till Nordre Älvs estuarium.

Särskilda förutsättningar

Berörs av fördjupad översiktsplan för området runt Säve flygplats. Runt Björlanda skjutfält finns riksintresse för totalförsvaret. Området är bullerstört.

27. Öxnäs med Askesby (20)

Kommun: Göteborg

Storlek: 450 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Öxnäs by ligger på nordvästra Hisingen, väster om Säve, i ett gammalt kulturlandskap som präglas av närheten till Nordre älv. Byn är placerad i ett område med bergkullar, i ett omgivande lerslättslandskap. Öxnäs finns omnämnt redan på 1300-talet och tros ha varit bebyggt mycket tidigt. Byn ligger i en bygd med stora järnåldersgravfält och kulturspåren från skilda epoker är många. Vid det laga skiftet flyttades en del av gårdarna i byn ut, men delvis ligger byn ännu samlad vid den gamla byplatsen.

Naturbetesmarkerna på Öxnäs är mycket varierande och rymmer en mängd olika natur- och vegetationstyper. Markerna är till stor del ogödslade och innehåller en lång rad hävdgynnade arter. Norr och nordväst om Madkulla utbreder sig en vacker ljunghed med bl.a. slättergubbe och öster därom finns en betesgynnad fukthed med stagg. På en isolerad bergskulle sydväst om Madkulla finns en intressant torrängsflora.

Förutom de stora kulturhistoriska och naturvetenskapliga värdena har hela området mycket stora landskapliga skönhetsvärden och representerar en landskapstyp som numera är mycket sällsynt.

Även Askesby har stora kvaliteter för friluftsliv. Här finns ett mycket tilltalande landskap med hagmarker, randlövskogar och bergknallar med utsikt både mot havet och mot jordbrukslandskapet vid Öxnäs.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området har höga identitetsvärden, skönhetsvärden och pedagogiska värden kopplade till det öppna och kulturhistoriskt representativa landskapet. Detta, tillsammans med läget nära Göteborg i ”Hisingens gröna kulturlandskapskil”, gör att områdets funktion som utflyktsområde bör kunna utvecklas. Idag har området ett ganska lågt besöksstryck, men används frekvent som studieobjekt av Göteborgs universitet.

Tillgänglighet

Området kan nås med buss från Göteborg på 30-40 minuter. Märkta stigar och informationsbroschyrer saknas. Parkeringsplats finns. Med utveckling av cykelstråk på Hisingen ligger området mycket väl till för cykelutflykter.

Förvaltning och skötsel

Området sköts idag som jordbruksmark av markägarna. Fastighetskontoret hanterar jordbruksarrenden på kommunal mark.

Planeringsförhållanden

Området ingår i den nationella bevarandeplanen för odlingslandskapet och i länsstyrelsens program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet. Det ingår också i ett större område som är av riksintresse för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård. Området är klassat som ekologiskt särskilt känsligt område. Delar av området är av regeringen föreslaget som Natura 2000-område. I kommunens översiktsplan anges att naturreservat planeras. Arbetet med reservatsbildning pågår.

Särskilda förutsättningar

Området korsas av en riksintressant sträcka för naturgasledning.

28. Göddered - Hakered (16)

Kommun: Göteborg

Storlek: 140 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Hakered och Göddered ligger på nodligaste delen av Hisingen, nära E6: an. Runt gårdarna finns ett mycket tilltalande kulturlandskap. Hakered är en mycket gammal bosättning och finns omnämnd redan vid mitten av 1300-talet. Vid laga skifte 1837 delades området mellan två gårdar. Markerna har kvar mycket av sin ålderdomliga karaktär med strandängar, hagar och lundar. I igenvuxna hagar med ek och hassel syns arter som smörbollor, gullviva och stor blåkllocka. I ett skogsområde finns ett av Göteborgs största bokbestånd. Områdets stora natur-

och kulturvärden i direkt anslutning till naturreservatet vid Nordre älv lockar också besökare och utgör ett viktigt studieområde för skolor och universitet.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Göddered och Hakered är ett viktigt utflyktsområde för invånarna i Kungälv, Göteborg och Ale. Det har goda kvaliteter som strövområde med stor variation och höga skönhetsvärden kopplade till äldre lövskog, blomrikedom, vattenkontakt och öppna marker.

Tillgänglighet

Bussförbindelse finns.

Förvaltning och skötsel

Fastighetskontoret hanterar arrenden på kommunal jordbruksmark.

Planeringsförhållanden

Delarna närmast Nordre Älv ingår i blivande reservat. Området är av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Det är klassat som ekologiskt särskilt känsligt område och ingår i grönstruktur för Göteborg. Kulturvärden redovisas i översiktsplanen. Hakered redovisas som intressant för tätortsutveckling på längre sikt (utredningsområde). Hakered blir komplettering till Nordre Älvs estuarium.

29. Göta och Nordre älvs dalgångars NR, utökning (34)

Kommun: Göteborg

Storlek: 140 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Området består av igenväxande strandängar ned mot Göta älv. Starrängar omväxlar med busk- och sumpskogspartier. Norra delen är naturreservat. Våtmarksfloran är mycket rik med arter som t.ex. tuvstarr, blomvass, smalkaveldun och vattenaloe. Området har också ett rikt fågelliv. Här häckar t.ex. enkelbeckasin, gräshoppsångare, tofsvipa och rosenfink. Området utgör värdefulla jaktmarker för rovfågel och varfågel under vinterhalvåret.

Området är stört av trafikleder, men mycket värdefullt för landskapsbilden. Strandängarna är känsliga för ytterligare igenväxning och hydrologiska ingrepp.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Trots bullerstörning har området stort värde för fågelintresserade.

Tillgänglighet

Busslinje finns längs älven, men på andra sidan motorvägen. Cykelbana finns från centrala Göteborg upp till Angeredsbron. Markväg löper sedan parallellt med Oslovägen upp till Jordfallsbron.

Förvaltning och skötsel

Fastighetskontoret hanterar jordbruksarrenden på kommunal mark. Park- och naturförvaltningen förvaltar en mindre del av området. För övrigt privat skötsel.

Planeringsförhållanden

Göta Älvs västra sida ner till Angeredsbron är av riksintresse för naturvården. Området är klassat som ekologiskt särskilt känsligt område. Oförändrad markanvändning anges i översiktsplanen.

Särskilda förutsättningar

Utbyggnad av väg och järnväg berör området. Området korsas av riksintressant sträcka för kraftledning. Älven är riksintresse för sjöfarten: farled.

30. Lärjeåns dalgång (22)

Kommun: Göteborg

Storlek: 1 000 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Lärjeåns dalgång är ett mycket vackert och vidsträckt åkerdominerat landskap i anslutning till ett av västra Sveriges allra bäst utvecklade ravinsystem. Lärjeåns breda dalsänka sträcker sig från sjön Mjörn till Göta älv i Lerums och Göteborgs kommuner. Lärjeån har genom årtusenden skurit sig ner genom de lätteroderade sedimenten i dalgången och format ett ravin- och meanderlandskap utan motsvarighet i Göteborgsregionen. Landskapsbilden är storslagen med stora öppna odlade ytor genombrutna av den djupt nerskurna och kraftigt meandrande Lärjeån. Sluttningarna utmed ån består till stora delar, framförallt kring Bergum och Olofstorp, av betade ängsmarker. Landskapet är öppet och tilltalande med lövsånar och lövskogsdungar här och var.

På Snipeberget finns många lämningar i form av odlingsspår och bosättning från flera olika perioder från vikingatid och framåt. Bl.a. finns fina exempel på terrassåkrar. På Snipeberget ligger också Bergums medeltida kyrka.

I Lärjeåns dalgång finns på flera ställen värdefulla ädellövskogar. I de flesta fall dominerar alm, ask och klibbal men även rena lindbestånd förekommer. Vid Gunnilse ligger en värdefull sumpskog med höga botaniska värden. Lövskogarna har höga värden såväl vad gäller lundfloran som kryptogamfloran knuten till död ved, trädstammar, mark etc.

Ett stort antal intressanta fågelarter häckar här, bl.a. kungsfiskare, försärla och gulärta. I ån förekommer havsvandrande och stationär öring samt flodpärlmussla.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området har mycket höga upplevelsekvaliteter knutna till ett vackert och varierat landskap med lövskog med stor mångfald, vatten och stora öppna områden med vackra landskapslinjer och låg bullernivå. Området har stor betydelse för närrekreation, som t.ex. för promenader, mulleverksamhet och som social plats för invandrargrupper i kommunen. Det är också ett regionalt betydelsefullt utflyktsmål för både naturentusiaster och söndagspromenerare. Bohusleden passerar genom området.

Tillgänglighet

Området ligger i omedelbar anslutning till flera större bostadsområden. En cykelbana löper längs med dalgången på den gamla banvallen. Hållplatser för kollektivtrafik finns på ett flertal ställen i området, liksom parkeringsplatser. Naturguide, naturstig och vandringskarta finns.

Förvaltning och skötsel

Park- och naturförvaltningen förvaltar all kommunal mark utom jordbruksmark som utarrenderas av fastighetskontoret. Park- och naturförvaltningen sköter friluftsanläggningar och mark utom jordbruksmark.

Planeringsförhållanden

Området är av riksintresse för naturvård och är Natura 2000-område. Arbetet med naturreservatsbildning pågår. Området är klassat som ekologiskt särskilt känsligt område. Jordbruksmark i området är klassad som brukningsvärd.

Särskilda förutsättningar

Utredningszoner för trafikleder redovisas i översiktsplanen.

32. Säveåns naturreservat, utökning (90)

Kommun: Lerum

Storlek: 50 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Säveån mellan Lerums samhälle och Hedefors är ett välbesökt naturområde med omfattande friluftsliv. Åravinan med forsar, lugnvatten och rik lundvegetation är en artrik miljö för både fisk, fåglar och växter.

Ån kantas längs hela sin sträckning av rikare lövskog. Ibland är det bara i form av en trädbård längs ån, i andra delar som större bestånd av klubbaskogar eller blandlövskogar. Floran är rik med arter som ormbär, strutbräken och storrams.

De fiskeribiologiska värdena utgör ett av de viktigaste skälen till att ån klassats som område av riksintresse för naturvården. Ån med tillflöden nedströms Hedeforsdammen är ett viktigt reproduktionsområde för lax och öring. Säveälaxen är genetiskt skild från andra stammar och har visat en stor genetisk variation. Ett stort antal andra fiskarter finns också, som abborre, mört, gädda, ål, braxen m.fl. Sträckan utgör ett mycket attraktivt sportfiskevatten. Fiske efter lax förekommer mellan Lerums centrum och Hedefors.

Fåglar som häckar i området är t.ex. mindre hackspett, forsärsla, strömstare, stenknäck och stjärtmes.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Närströvområde med stora identitets- och upplevelsevärden i centrala Lerum. Betydelse även för sportfiske och som grönt stråk.

Tillgänglighet

Området nås genom promenad från såväl buss- som pendeltågsstationer.

Planeringsförhållanden

Området är av riksintresse för naturvården. I översiktsplanen anges att utvidgning av befintligt naturreservat utreds. I det fortsatta arbetet med genomförande skall särskild samverkan ske i fråga om kommunens utredning om Lerums framtida centrum och om järnvägens utbyggnad.

34. Stora Färgens lövskogar (57)

Kommun: Alingsås

Storlek: 420 ha

Markägare: Annan, enskilda

Allmän beskrivning

Stora Färgen är en mycket vacker sjö som frekventeras livligt av friluftslivet. Både i sjön och i dess lövskogsrika omgivningar finns mycket höga biologiska värden. Två naturreservat finns i sjön, Granön och Stora Slättö. Dessutom ett fågelskyddsområde, Ljussnopparna.

Följande delområden, eller värdekärnor ingår:

a. Dumpevik

Dumpevik är en vacker ekskog med stort inslag av gran och tall. Här finns talrika lågor och torrakor av ek. Skogsbingel och blåsippa förekommer fläckvis.

b. Slävik

Slävik är en ekskog med inslag av bl.a. gran, tall, lind och björk. I området finns betade fornåkrar. Här finns rikligt med hålträd och enstaka torrakor och lågor. Floran är rik, med bl.a. kungsängslilja, hässlebrodd och vätteros. Slävik är ett av kommunens värdefullaste ekbestånd.

c. Färgenä

I området finns lindskog som delvis domineras av äldre hamlade träd. Skogen är rikt varierad med inslag av bl.a. alm, ask, ek och björk. Blåsippa, skogsbingel och glansnäva förekommer. Färgenä är kommunens mest värdefulla lindskog med äldre successionsstadier. Området är också kulturhistoriskt intressant.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Färgenområdet är ett lokalt och regionalt värdefullt utflyktsområde med funktioner för både organiserat friluftsliv, båtliv, fiske, golf, bad och strövande. Det innehåller bland annat kommunens största badplats, scoutgård etc. Stora upplevelsevärden är kopplade till sjön, lövskogarna och den vackra landskapsbilden. En kanotled passerar sjön.

Tillgänglighet

Stora Färgen är lättast tillgänglig i sjöns södra delar, Lygnareds campingplats och vid Edsås, 8 resp. 10 km från Alingsås centrum. Busslinjer finns.

Förvaltning och skötsel

Kommunal och privat skötsel.

Planeringsförhållanden

Området är av riksintresse för friluftsliv. Lilla Färgen utgör kommunens råvattentäkt. Stora Färgen har diskuterats som Natura 2000-område. Området har landskapsbildsskydd.

35. Hjortmarka (52)

Kommun: Alingsås

Storlek: 470 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Hjortmarka är ett lättillgängligt och välfrekventerat, vackert och varierat strövområde öster om Alingsås stad. Området, från Härsberget till Stora Kroksjön, är kommunens mest frekventerade rekreativområde, med friluftsgård, flera motionsspår, elljusspår, fiskesjö, rastplatser, vindskydd och vandringsleder. Det utnyttjas av allt från skolklasser och stavgångare till elitorienterare och skidlöpare. Avståndet mellan stadens centrum och Skogshjortarnas friluftsgård, som är Hjortmarkas främsta entré, är knappt två kilometer.

Terrängen är starkt kuperad och berggrunden går ofta i dagen i bergshöjder och branter. Området hyser flera små näringsfattiga sjöar, forsande bäckar och små myrmarker. Skogen består mestadels av barrskog men i de västra randområdena dominerar lövskogar av främst ek, hassel och al. I dessa delar är även två nyckelbiotoper avsatta av Skogsvårdsstyrelsen. I de lövskogsdominerade partierna kan man finna bl.a. vårärt, blåsippa, storrams och tandrot.

Kroksjön arrenderas av Alingsås Sportfiskeförening. Sjön innehåller gädda, öring, abborre m.fl. arter. För att fiska i sjön krävs fiskekort. Längst ut på udden i Kroksjön har fiskeföreningen byggt ett populärt vindskydd. Denna udde hyser för övrigt 160-årig tallskog! Runt sjön slingrar sig milspåret.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Hjortmarka har mycket stor lokal betydelse som närströvområde och stadsnära friluftsområde, med en stor bredd av funktioner och delvis stora upplevelsevärden kopplade till allt från blomrika mångformiga lövskogar till sjöar och gammal tallskog. Hjortgården är stadens mest frekventerade friluftsgård och flera motionsslingor och vandringsleder utgår härifrån.

Tillgänglighet

God tillgänglighet från Alingsås centrum och närliggande bostadsområden.

Förvaltning och skötsel

Friluftsgården och motionsspåren sköts av orienteringsklubben Skogshjortarna. Kommunens skogsskiftet förvaltas av Skogssällskapet.

Planeringsförhållanden

Kommunen har påbörjat arbetet inför reservatsbildning.

Särskilda förutsättningar

De öppna ängarna runt friluftsgården sköts med EU-bidrag med syftet att skydda och bibehålla den värdefulla ängsfloran. Vid det fortsatta genomförandet av programmet förutsätts

särskild hänsyn tas till arbetet med fördjupad översiktsplan för Alingsås stad.

36. Nolhaga (51)

Kommun: Alingsås

Storlek: 90 ha

Markägare: Kommun

Allmän beskrivning

Nolhaga är ett vackert och varierat park- och närströvområde längs Säveåns lopp ut i Mjörn. Här finns värdefulla lövskogar, bl.a. blandskogar av bok och ek på Nolhaga berg. I området finns lågor och enstaka torrakor.

Nolhaga var Jonas Alströmers egendom på 1700-talet. Där prövades nya, främmande djur och växter, bl.a. potatisen. Det man ser av Nolhaga idag härstammar dock från sent 1800-tal, då parken förändrades och anlades i engelsk parkstil med formella stildrag. Sedan 1920 är Nolhaga ett parkområde som bl.a. rymmer fågelpark, koloniområde, djurpark, lekplats och ett naturreservat med lättillgängligt fågeltorn.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Nolhaga har mycket stort värde som centralt beläget närströvområde med stora identitetsvärden och upplevelsevärden kopplade till den varierade park- och lövskogsmiljön utmed Säveån och Mjörn. Flera viktiga målpunkter som djurpark, sjöstrand, å och kulturhistoriskt betydelsefulla miljöer finns. Genom den nära kopplingen till Alingsås stadskärna är Nolhaga även av stort regionalt värde som utflyktsmål.

Tillgänglighet

Mycket lättillgängligt från Alingsås centrum och närliggande bostadsområden.

Förvaltning och skötsel

Kommunen äger och förvaltar området.

Planeringsförhållanden

Den angränsande Nolhagaviken i Mjörn, är idag skyddad som naturreservat. I reservatet ingår ”Kongo”, ett tidvis översvämmat naturskogsområde i anslutning till koloniområdet och den betade sjöstranden. 1995 antogs en fördjupad översiktsplan för Nolhaga med syftet att säkerställa området som Alingsås stadspark under mottot: Nolhaga – en park för alla. Vid det fortsatta genomförandet av programmet förutsätts särskild hänsyn tas till arbetet med fördjupad översiktsplan för Alingsås stad.

37. Stora Torstö (56)

Kommun: Alingsås

Storlek: 20 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Mjörn är länsdelens största sjö med ett 75-tal öar och skär. Sjön är flitigt utnyttjad för friluftsliv av olika slag. Torstö anses av många vara en av Mjörns vackraste öar. Den genuina gårdsmiljön, de fortfarande öppna åkrarna och de skogsklädda höjderna bidrar till en varierad och tilltalande landskapsbild.

På öns östra sida mellan en tallbevuxen halvö och gården ligger Sjömaden, en äng som lieslås årligen. Jordbruket upphörde 1978 men fortfarande slås åkrar och annan mark för att hålla landskapet öppet. På öns två tidigare åkermarker sker EU-finansierat fårbete. Höga stenmurar omger åkrarna vilket vittnar om det skogsbete som tidigare förekom på marken utanför åkrarna.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Den centrala bebyggda delen av ön har en ålderdomlig karaktär och är inte tillgänglig för besökare. De norra och västra delarna kan fungera som utflyktsområde för båtlivet, av stor lokal och viss regional betydelse. Höga identitets- och upplevelsevärden kopplade till det vackra och kulturhistoriskt värdefulla odlingslandskapet och gårdsmiljöerna.

Tillgänglighet

Tillgängligt endast med privat båt.

Förvaltning och skötsel

Ön förvaltas av de boende. EU-finansierat fårbete sker på ön med inlånade får.

Planeringsförhållanden

Området ingår i område av riksintresse för naturvård. Ön föreslås bli kulturresevat.

38. Gräfsnäs

Kommun: Alingsås

Storlek: 20 ha

Markägare: Kommun

Allmän beskrivning

Vid sjön Antens norra ände, 21 km norr om Alingsås, ligger Gräfsnäs. I området finns Gräfsnäs slottsruin, som är ett välbesökt utflyktsmål.

De äldsta delarna av slottet är från 1100-talet medan slottet för övrigt är från 1550-talet.

I slottsparken finns stora naturvärden. Här växer ekskog med inslag av ask och alm. Flera källpåverkade, fuktiga partier finns. Talrika lågor, boträd och torrakor finns i området. Floran rymmer arter som t.ex. springkorn, skogsbingel och ormbär. Lekarevallen som innehåller flera mycket grova ekar, slås med lie.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området är ett utflyktsområde av regional betydelse på grund av kopplingen till de kulturhistoriska miljöerna och det vackra, sjönära läget. Främst är det slottsruinen med dess speciella miljö och museijärnvägen Anten-Gräfsnäs Järnväg som lockar många besökare till

parken. I parken finns även ett hembygdsmuseum, restaurang, badplats, en anpassad lekplats och strax intill en båthamn.

Tillgänglighet

Gräfsnäs kan nås med buss, bil och museijärnväg.

Förvaltning och skötsel

Parken förvaltas och sköts av kommunen. Restaurangverksamheten är privat.

Planeringsförhållanden

Området ingår i riksintresse för naturvård och för kulturmiljövård. Gräfsnäs slottspark är föreslagen som naturreservat.

Särskilda förutsättningar

Slottsruinen är klassad som en fornlämning av Riksantikvarieämbetet med en speciell skötselplan för området närmast ruinen. Området förvaltas av kommunen på uppdrag av Riksantikvarieämbetet.

39. Vättlefjäll, utökning i Ale (38)

Kommun: Ale

Storlek: 2 000 ha

Markägare: Kommun, enskilda, Göteborgs Stift

Allmän beskrivning

Vättlefjäll ligger på en stor bergsplatå som i söder och väster avgränsas av Lärjeåns resp. Göta älvs dalgångar. Området ligger inom Göteborgs, Ale och Lerums kommuner.

Vättlefjällsområdet är starkt kuperat och ett flertal höjder når upp till 125-150 meter över havet. Berggrunden är uppsprucken och av sprickdalstyp, vilket förklarar den stora sjörikedomen. Följande delområden, eller värdekärnor, ingår:

a. Nödsjöås, St Mettjärnområdet

På 1800-talet fanns en vidsträckt klipphed på Vättlefjäll. 1984 brandhärjades ett fyra km² stort område som därmed delvis återfick sin ursprungliga, ålderdomliga karaktär. De för heden typiska arterna trädlärka, nattskärna och orre förekommer rikligt. I den branddödade skogen finns gott om hackspettar. Bland kärlväxterna finns t.ex. cypresslumner, kambräken och granbräken. Området har också gott om sjöar och myrmarker varav ett ca 300 ha stort myrkomplex har högsta klass i våtmarksinventeringen. Det är ett viktigt strövområde nära Surte. Mettjärnen är en fin badsjö i vildmarksmiljö.

b. Mollsjöområdet

Mollsjöområdet är ett strövområde i de centrala delarna av Alefjäll och Vättlefjäll, som är mycket rikt på sjöar. Friluftslivet i området är mycket omfattande. I området växer huvudsakligen barrskog med tall som dominerande art. Större myrar saknas, men sankmarker finns överallt i dalgångar och sänkor.

c. Hållsdammsbäcken

Bäcken avvattnar stora delar av våtmarkskomplexet runt Nödsjöås till Göta älv. I sin övre del slingrar bäcken i en djup ravin med vackra forssträckor omgivna av blandskog och öppna betesmarker. I bäckdalen finns rester av kvarnbyggnader. Den nedre delen av bäcken är en

betydelsefull lekplats för lax och öring. Hållsdammsbäcken är av riksintresse för naturvård, eftersom Göta älv med biflöden är viktiga som vandrings-, lek- och uppväxtområden för bl.a. lax, öring, asp och faren.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Vättlefjäll är ett av regionens allra viktigaste storströvområden, vars betydelse ökat allt mer på senare år. De föreslagna utvidgningarna tillför området ytterligare frihets känsla kopplat till storlek, men också flera betydelsefulla målpunkter av mycket varierande karaktär och med höga identitetsvärden och inte minst stora pedagogiska värden. Delar av utvidgningarna är även betydelsefulla som närströvområden, motionsområden och lokalt viktiga utflyktsområden.

Tillgänglighet

Genom området går två längre vandringsleder: Vättlefjällsleden och Bohusleden. Dessa nås från de två motionsanläggningar som finns inom området, Dammekärr norr om Nödinge och Jennylund i Bohus. I anslutning till motionsanläggningarna och det befintliga reservatet finns parkeringsplatser. Busshållplats finns inom ca 300 meter vid Bohus centrum och Surte centrum.

Planeringsförhållanden

Delar av området är av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Delar redovisas som närströvområde i kommunens översiktsplan. Befintligt naturreservat på ca 2 500 hektar ligger nästan helt inom Göteborgs kommun.

Vättlefjäll ingår som utredningsområde i programmet. Lämpliga gränser, kärnområden och kvaliteter för friluftslivet bör utredas ytterligare tillsammans med bl.a. berörda markägare. En enklare underlagsrapport, baserad på befintliga inventeringar, togs fram av GF-Konsult hösten 2003.

41. Risheds ängar (41)

Kommun: Ale

Storlek: 65 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Risheds ängar är ett mycket vackert område i närheten av Alafors. Mellan Rished och Grunne har en mindre å skurit ner en djup ravin i de lösa sedimentlagren. I den västra delen av ravinen finns några mindre åkrar, men i övrigt domineras området av betesmarker. Ån kantas av en bård av al och i övrigt förekommer rikligt med vildapel och nypon. Fläckvis förekommer rikligt med bl.a. svinrot och darrgräs, samt stora mängder gullvivor.

Det södra avsnittet utgörs av en tät ekskog, som delvis är av naturskogs karaktär med inslag av grova lövträd. Dominerande trädslag är ek, al, björk och asp. Skogen är luckig och väl skiktad. Förekomsten av död ved är påtaglig. Fältskiktet är välutvecklat och domineras i stora delar av nordlundarv med inslag av mer sällsynta arter som t.ex. gullpudra, blåsippa och strutbräken. Hålträden är många och av hackspettar häckar mindre hackspett, gröngöling, större hackspett och spillkråka. Nästan hela området har klassats som nyckelbiotop av Skogsvårdsstyrelsen och har bedömts som klass 1 och 2 i lövskogsinventeringen.

Områdets naturvärden gör området attraktivt för friluftsliv.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Närströvområde/lokalt utflyktsområde av stor betydelse för framförallt Alafors med stor potential i framtiden med förbättrad tillgänglighet och information. Strövvänligt och höga upplevelse- och identitetsvärden kopplade till det betade ravinlandskapet, lövskogar och blom- och fågelrikedom.

Tillgänglighet

Busshållplats finns inom ca 200 meter från området och det ligger inom gångavstånd från Alafors samhälle (ca 1,5 km). Det finns f.n. inga lämpliga parkeringsplatser i anslutning till området.

Planeringsförhållanden

Delar av området är av riksintresse för naturvård.

42. Södra Risvedens vildmarksområde (49)

Kommun: Ale och Lerum

Storlek: 600 ha (exkl. befintliga reservat på ca 400 ha)

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Området omfattar ett gammelskogsdominerat område, som med ett nytt reservat skulle sammanbinda och utöka de befintliga naturreservaten Kvarnsjöarna, Kroksjön, Trehörningen och Rammdalen. Tillsammans med resterande naturskogsområden och övriga områden, skulle det skyddade området bli en större enhet.

Risveden är ett stort och varierat barrskogsområde beläget i Ale, Lerums och Alingsås kommuner, som är mycket representativt för våra västsvenska skogsområden. Det egentliga Risveden sträcker sig från Grönåns dalgång österut till Antenbygden och Mjörn. Landskapet består av kuperade, sjörika bergsplatåer med branta sluttningar ned mot uppodlade marker. Höjdskillnader på mer än 100 meter förekommer.

Risveden är mycket sjörikt, med mindre mossgölar medräknade har området över 200 sjöar. Myrmark förekommer mest som talrika småkärr och tallmossar. Gran- och tallskog dominerar. Karaktäristiskt för Risveden är annars små lövmiljöer och lövomgivna odlingsmiljöer inne i barrskogsområdet.

Risvedens kärnområden ligger i västkanten av den stora och relativt opåverkade södra delen av Risveden med dess många sjöar, utsiktsberg och gammelskogar. Området har stora skönhetsvärden. Risveden är dessutom det enda större skogsområde i Göteborgsregionen som inte är mer eller mindre bullerstört.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Risveden är ett regionalt betydelsefullt storströvområde, som sedan länge utnyttjats för skogsvandringar, skidturer samt bär- och svamplockning. Framst lockar vildmarkskaraktären hos det vidsträckta, kuperade och sjörika landskapet. Hela området ligger inom riksintessen

för både friluftsliv och naturvård. Det är också utpekade som tyst område vilket är betydelsefullt för naturupplevelsen.

Tillgänglighet

Inom området finns ett antal väl utmärkta och upptrampade stigar/vandringsleder. Området har inga bussförbindelser, närmsta hållplats ligger ca 4 km bort. Parkeringsplatser finns inom området i anslutning till de befintliga reservaten.

Förvaltning och skötsel

De befintliga naturreservaten förvaltas av Väst kuststiftelsen.

Planeringsförhållanden

Risveden är av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Delar av området redovisas som särskilt värdefullt naturområde i kommunens översiktsplan.

43. Bergsjöområdet

Kommun: Ale

Storlek: 110 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Området gränsar i väster till Slereboåns naturreservat och hyser mycket höga naturvärden som främst är kopplade till olika våtmarks miljöer. Centralt i området ligger Bergsjön, lokal för gotlandsag. Från Bergsjön rinner en bäck österut. I dessa miljöer finns ett flertal rödlistade mossarter. Utmed bäcken finns källområden, mycket gammal gransumpskog och lövträd på socklar. Utmed bäcken växer även skavfräken. Terrängen är starkt kuperad med ett flertal bergbranter. Här finns sumpskogspartier och flera av dem klassas som nyckelbiotoper.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Bergsjöområdet bildar tillsammans med det angränsande reservatet Slereboåns dalgång ett omväxlande strövområde med rikt växt- och djurliv.

Tillgänglighet

Relativt svårtillgängligt genom sitt läge inne i Risveden och nås lättast med bil från vägarna Skepplanda-Hålanda eller Skepplanda-Kvarnabo.

Förvaltning och skötsel

Det befintliga naturreservatet förvaltas av Väst kuststiftelsen.

Planeringsförhållanden

Området ingår i Risvedenområdet som utgör område av riksintresse för såväl naturvård som friluftsliv.

44. Mariebergs naturreservat, utökning

Kommun: Kungälv

Storlek: 90 ha

Markägare: Kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Strax söder om Dösebacka och norr om Kungälv ligger ett odlingsområde med stora skönhetsvärden. Kulturmarkerna är omgivna av lövskogklädda bergspartier. De frodiga betesmarkerna övergår i strandängar längs älven med ett mycket rikt fågelliv. Mareberget utgör ett imponerande avbrott i den annars mjuka landskapsbilden. Berget är nästan helt bevuxet med ek- och bokskog.

Området är varierat och de största naturvärdena i utvidgningen ligger i den norra delen. Här finns värdefulla ask-, ek- och ädellövblandskogar. Området i öster utgörs av ett tätortsnära strövområde där Bohusleden passerar igenom.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Utvidgningen tillför en viktig del i ett lokalt viktigt utflyktsområde med regional betydelse genom Bohusledens passage. Upplevelse- och identitetsvärden kopplade till älvnära landskap med omväxlande berg, lövskog och öppna marker.

Tillgänglighet

Området nås lätt med bil. Parkeringsplats finns. En stig leder från den upp på Marebergets topp.

Förvaltning och skötsel

Den del som avses utöka reservatet ägs av Kungälvs kommun och av privata markägare. Det sköts av kommunen. Skogsmarken ingår i kommunens gröna skogsbruksplan, och är klassad som Naturvård.

Planeringsförhållanden

Större delen av området är redan skyddat som naturreservat. Området ingår i område av riksintresse för naturvård och friluftsliv.

45. Göta och Nordre älvs dalgångar NR, utökning (Kastellegården)

Kommun: Kungälv

Storlek: 45 ha

Markägare: Kommun

Allmän beskrivning

Området ansluter till befintligt naturreservat vid Kastellegården och utgörs av ett skogsområde väster om Grinden och Iskällan, vid Nordre älv, i närheten av Ytterby. Hela området fungerar som ett närströvområde. Skogen består av variationsrik lövskog.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området är ett viktigt närströvområde med delvis mycket höga identitets- och upplevelsevärden kopplade till kulturhistoriskt landskap, älvutsikt och lövskogar.

Tillgänglighet

God tillgänglighet.

Förvaltning och skötsel

Kastellegårdens naturreservat förvaltas av Västkuststiftelsen. Den tillkommande delen ingår i Kungälv kommunens gröna skogsbruksplan.

Planeringsförhållanden

Området vid Kastellegården är naturreservat och Natura 2000-område, men skogen saknar i princip skydd, varför föreskrifterna bör ses över för att bl.a. bevara den skyddsvärda skogen. I samband med det kan naturreservatet utvidgas till att även omfatta ett område mellan reservatet och bostadsområdet Grinden i Kungälv. Delar av området ingår i riksintresse för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård.

46. Ormo (82)

Kommun: Kungälv

Storlek: 90 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Ormo är en mycket värdefull och vacker ekskog och hagmark kring Ormobäckens dalgång, i närheten av Nordre älv. I lövskogslundarna finns arter som desmeknopp, vätteros och blåsippan. Här finns tämligen rikligt med lågor och torrakor men sparsamt med boträd. De öppna ravinslutningarna är mycket artrika, bl.a. med arter som backsmörblomma, prästkrage, svinrot, slättergubbe, smörboll och höskallra. I bäcken förekommer havsöring.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Närströvområde och lokalt utflyktsområde med viss potential att utvecklas till regional betydelse. Inbjudande och variationsrikt landskap med blom- och fågelrikedom, öppenhet, äldre lövskog, vatten och hagmarksträd.

Tillgänglighet

Avstånd till kollektivtrafik: 1 kilometer. Parkeringsplats och informationsmaterial saknas f.n.

Planeringsförhållanden

Området redovisas som bevarandeområde (viktigt naturområde) i kommunens översiktsplan. Delar av området ingår i riksintresse för naturvård.

Särskilda förutsättningar

En naturgasledning planeras att läggas genom området redan 2003. Avsikten är dock att man ska använda s.k. ”styrd borring” så att grävarbeten inte blir nödvändigt. Naturgasledningen skall dras mellan Göteborg och Stenungsund. I övrigt planeras ingen exploatering.

47. Migandet (88)

Kommun: Kungälv

Storlek: 540 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

På norra sidan om Nordre älv ligger ett stort och förhållandevis otillgängligt ödemarksområde. Området avgränsas i söder av Nordre älvs mynning, i övrigt av jordbruksområden och bebyggelse. Området är mycket bergigt och genomkorsas av flera djupa dalstråk och raviner. Barrskog dominerar på höjderna, men i dalstråk förekommer snår av bl.a. en och slån. Inom området ligger Dahlströms mosse som är en liten, vegetationsrik sjö. Området är idealiskt som vintertillhåll för örnar. Även fjällvråk, duvhök, tornfalk och varfågel brukar övervintra här. Smådopping, rörhöna och vattenrall har observerats under häckningstid i Dahlströms mosse. Det stora och obebyggda området är unikt för Göteborgstrakten och därmed mycket värdefullt.

I en dalgång finns en omfattande skaljordsavlagring där fältgentiana, luktsmåborre och kalkkrävande mossor förekommer i rik mängd.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Utflyktsområde av regional betydelse, som idag är känt av relativt få, men har höga upplevelsevärden med stark frihetskänsla kopplade till storleken, den relativa orördheten och det kustnära läget.

Tillgänglighet

Kollektivtrafik saknas. Området är relativt svårtillgängligt.

Planeringsförhållanden

Området redovisas som bevarandeområde (särskilt värdefullt naturområde + annat område av stor betydelse för friluftslivet, naturvärden eller landskapsbilden) i kommunens översiktsplan. Delar av området är av riksintresse för naturvård och friluftsliv.

48. Marstrandsskärgården (86)

Kommun: Kungälv

Storlek: 3 600 ha (exkl. bef. reservat på ca 4 600 ha)

Markägare: Fortifikationsförvaltningen, Fastighetsverket, kommun, enskilda

Allmän beskrivning

Området omfattar ett stort område som omfattar Marstrandsön, Koön, Ärholmen, Klåverön, Tofta, Älgön, Brattön samt ett antal mindre öar. Flera delområden är redan idag skyddade som naturreservat, bl.a. Klåverön, Rosenlund, Älgön, Brattön och Tofta. Nordön är f.d. naturvårdsområde och andra delar av området har ett skydd för landskapsbilden.

Utökningen omfattar idag oskyddade områden som tillför en större sammanhängande helhet.

Marstrandsön kännetecknas av en utsatt skärgårdsnatur med busk- och trädvegetation endast i skyddade sänkor och skrevor, t.ex. Svarte Mosse och S:t Eriks park med omfattande och artrik trädvegetation.

De nordvästra delarna av Koön är karga och vindutsatta, medan de östra och södra delarna är betydligt lummigare med bergspartier genomskurna av relativt smala, uppodlade sprickdalar och lövskogsbårder utefter bergssidorna. Floran är rik och omväxlande tack vare skaljordsförekomster.

Tofta-området består av ett befintligt naturreservat. Tofta ligger vid havet några kilometer söder om Marstrandsvägen. I nära anslutning till naturreservatet ligger Tofta herrgård som har kulturhistoriskt värde. Trädlösa hållmarker karaktäriserar området. I skydd av bergen finns tilltalande hagmarker.

Klåverön ligger söder om Marstrand. Ön är bergig och starkt kuperad, genomdragen av dalgångar (klåvor). Här finns kvar några av de få välbevarade skärgårdsjordbruken i länet. Landskapet har kvar mycket av sin ålderdomliga och pastorala karaktär.

Älgön och Brattön är två säregna öar i Hakefjorden. Från höjderna har man milsvida utsikter åt alla håll. Platån på Älgöns västsida täcks av mäktiga ljunghedar och övergår i branta klippstup mot havet, bl.a. den imponerande Älgö gavel. I öster finns frodiga lövdungar med stort inslag av ek. På Brattön ger landskapet ett ännu mer dramatiskt intryck med sitt mäktiga massiv av gräsbevuxna plåtåer, djupa raviner och branta bergväggar. Berggrunden består av norit, som tack vare sin basiska karaktär ger upphov till en rik flora.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området har stor betydelse i regionen som utflyktsmiljö men utgör också ett viktigt närströvsområde. Marstrandsön genomkorsas av talrika stigar och erbjuder många möjligheter till strövtåg. Den starkt brutna stranden med många vikar ger goda badmöjligheter. Det pastorala ålderdomligt präglade jordbrukslandskapet på Koön lockar till strövtåg och de många fina strandpartierna ger goda möjligheter till bad. Naturreservatet Tofta är lättillgängligt och goda möjligheter finns till strövtåg, bad och fiske. Klåverön utgör en betydande tillgång för rörligt friluftsliv, liksom Älgön och Brattön.

Tillgänglighet

Fast färjeförbindelse saknas till Klåverön. Ön är lättillgänglig tack vare ett flertal stigar och småvägar. I Marstrand finns mycket god tillgänglighet med såväl busstrafik som parkeringsmöjligheter. Tofta är lättillgängligt med bilväg som leder fram till reservatet. Älgön och Brattön nås med färjetrafik från Rörtången.

Förvaltning och skötsel

Naturreservaten Tofta, Klåverön, Älgön och Brattön förvaltas av Väst kuststiftelsen. Rosenlunds och Nordöns naturreservat förvaltas av Kungälv kommun. För Nordön saknas dock en skötselplan. Koön ägs till stor del av kommunen, som svarar för skötseln. När det gäller Marstrandsön pågår överlåtelse av marken från Fortifikationsverket till Fastighetsverket. Skötsel av stigar har hittills skett av Kungälv kommun på uppdrag av Fortifikationsverket.

Planeringsförhållanden

I kommunens översiktsplan sägs att Tofta bör bevaras som ett naturområde och att det ska vara tillgängligt för det rörliga friluftslivet. I planen anges också att inga bebyggelsestillskott får ske på västra delen av Marstrandsön och södra Koön. Området är av riksintresse för naturvård och friluftsliv, Marstrandsön dessutom riksintresse för kulturmiljövård.

Särskilda förutsättningar

Kommunen arbetar för att hitta tillväxtpotentialer för Marstrand. Arbetet med detta bör samordnas med arbetet att skapa ett större, sammanhängande naturreservat i området. I det fortsatta genomförandet skall särskild samverkan ske angående försvarets intressen.

49. Kärrsön och Lilla Dyrön (116)

Kommun: Tjörn

Storlek: 260 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Kärrsön och Lilla Dyrön ligger söder om Tjörn i Hakefjordens sydligaste del. De båda öarna hänger samman via ett smalt näs. Öarna består av en långsträckt bergsrygg med höjder uppemot 50 meter. På några ställen skär grunda dalgångar tvärs genom bergsryggen. Jordmånen är på många håll kalkrik vilket gynnar en rik och omväxlande flora. De sandrika partierna på Kärrsön med sin torrängsvegetation är botaniskt intressanta. Här finns bl.a. spåtistel, vildlin, smultron och rikligt med gullviva. Landskapet är vackert med sina ädellövsnår och artrika strandängar.

Endast två bostadshus, båda på Kärrsön, finns inom området. Från höjderna har man en vid utsikt över omgivande skärgård.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Öarna ligger i ett viktigt stråk för småbåts- och friluftsliv och har regionalt och nationellt värde som strandhuggsplatser med mycket attraktiv natur präglad av traditionellt kustbete.

Tillgänglighet

Öarna nås endast med privatbåtar.

Planeringsförhållanden

Området ingår i riksintresse för naturvård och friluftsliv.

50. S:t Olofs Valar (110)

Kommun: Tjörn

Storlek: 140 ha

Markägare: Kommun, annan

Allmän beskrivning

Området ligger på västra Tjörn och omfattar strandområdena sydost om Kyrkesund.

Landskapet kännetecknas av kuperad hållmarksnatur med gräsbevuxna sänkor och dalar. S:t Olofs valar är en kraftigt markerad bergsrygg som når 48 meter över havet.

På Sunna Holme finns ett beteslandskap med gräshedar, ängar och hållmarker. På hållmarkerna finns arter som knägräs, vårbrodd, kattfot, jungfrulin, slätterfibbla och gulmåra. Halvorsholmen har ett liknande tilltalande landskap. På denna ö finns ett stort antal fornlämningar, däribland ett flertal rösen.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området är ett omtyckt lokalt utflyktsmål med god potential att bli även regionalt värdefullt. Området har höga identitets- och skönhetsvärden kopplade till den öppna kustnaturen och beteslandskapet. Goda möjligheter till bad för besökare både från land- och vattensidan. I Linneviken finns ett iordningställt bad med sandstrand och bryggor. Sunna Holme har många skyddade vikar för båtburna besökare.

Tillgänglighet

Parkeringsmöjligheter finns.

Planeringsförhållanden

Delar av området ingår i riksintresse för friluftsliv.

51. Björshuvudet (112)

Kommun: Tjörn

Storlek: 450 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Björshuvudet består av en halvö i Stigfjordens mynningsområde. Landskapet är starkt kuperat med höga bergsryggar som löper i väst-östlig riktning. Högsta punkten, Tranerös i områdets sydöstra del, når 97,5 m.ö.h.

Landskapsbilden präglas av kontrasten mellan magra hållmarker och artrika ängsmarker. I den storslagna dalsänkan Slätten, som ligger i områdets centrala del, kan man på de kalkrika torrängarna finna de i Bohuslän mycket sällsynta arterna jordtistel och Sankt Pers nycklar. I dalsänkan som sträcker sig mot söder från Alviken finns en kalkfuktäng med rik förekomst av orkidéerna honungsblomster och kärrknipprot.

Området är rikt på fornlämningar. Bland annat finns här stensättningar och bronsåldersrösen.

I Hallsbäcksområdet finns en stor koncentration av värdefulla lövskogar, bestående av ekskogar och olika typer av blandskogar med ädellöv. Skogarna utgörs till stor del av rand- och sluttningsskogar mellan hållmarker och odlingsmiljöer. Skogarna har en intressant lundflora och en rik fågelfauna med bl.a. skogsduva och mindre hackspett. Lövskogsbestånden har stor betydelse för landskapsbilden.

Klövedals lövskogar är ett stort och innehållsrikt område som domineras av ekskog och mot väster av ädellövskog. Området är högt klassat i ädellövskogsinventeringen.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området, som är lätt att nå både från land och från vatten, är med sin skiftande natur ett av de vackraste vid Stigfjorden. Fina sandstränder i anslutning till vackra ängspartier samlar många besökare sommartid. Här finns utmärkta vandringsmöjligheter på ett nätverk av stigar.

Tillgänglighet

Dåligt med parkeringsmöjligheter.

Planeringsförhållanden

Området ingår i riksintresse för naturvård. Arbeta har påbörjats för att säkerställa delar av området.

53. Sundsby (108)

Kommun: Tjörn

Storlek: 360 ha

Markägare: Enskilda, Hvitfeldtska stiftelsen

Allmän beskrivning

Sundsby säteri utgör en del av det naturskyddade området kring Stigfjorden, som idag dock saknar skydd för skogen. Området är beläget på ön Mjörn. Området kring säteriet är representativt för det kulturlandskap som skapades kring de större gårdarna och godsen under 1700- och 1800-talen. Det omgivande parkområdet är anlagt i tidstypisk stil med alléer och omfattande planteringar. Söder om parken förekommer åker- och ängsmark i sluttningen ned mot Sundsby kile. Inom detta parti förekommer flera bestånd av åldriga vidkroniga ekar med artrik undervegetation. Detta är gamla betesskogar där nötkreatur släpptes på bete. Inom det variationsrika området, med mycket vackra och vidsträckta sluttningar- och randskogar, finns syd-, öst- och västvända sluttningar, storblockig terräng och skalgrusbankar.

Till områdets kulturhistoriska värden hör även ett flertal fornlämningar. Här finns bl.a. bronsåldersrösen och en hällkista.

Till Sundsbys domäner hör även de tre öarna öster om Sundsby kile: Ängholmen, Hästholmen och Bockholmen.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Sundsby säteri är ett av Tjörns mest omtyckta strövområden, och har även stort regionalt värde som utflyktsområde. Åtskilliga stigar genomkorsar området och från höjderna med bl.a. den 107 meter höga Solklinten har man en vidsträckt utsikt över omgivningarna och delar av Stigfjorden. Området har mycket höga och mångsidiga upplevelsekvaliteter med grov men relativt öppen och formrik lövskog, stor blomrikedom, dramatisk terräng, utsikter, grottor och intressant kulturhistoria.

Tillgänglighet

Parkeringsplats finns. God tillgänglighet i området tack vare vältrampade stigar.

Förvaltning och skötsel

Västkuststiftelsen är förvaltare.

Planeringsförhållanden

Området ingår i riksintresse för naturvård och friluftsliv. Området har skydd som naturreservat (f.d. naturvårdsområde). Arbetet pågår för att förstärka skyddet för skogen i området.

56. Stenungsön (104)

Kommun: Stenungsund

Storlek: 38 ha

Markägare: Enskilda, kommun, AB Stenungsöns Havsbad

Allmän beskrivning

Stenungsön ligger i sundet mellan Stenungsund och Tjörn. Den är kuperad och höglänt, ca 60 m.ö.h. på den högsta punkten. Stenungsön upptas till stora delar av en mäktig barrskog. På höjderna och i utsatta lägen växer hållmarkstallskog medan granskog dominerar på platåer och i sänkor. Stränderna på Stenungsön består mest av klippor men i Skepparviken i norr och längs i söder finns attraktiva sandstränder.

Fornlämningar i form av rösen ligger strategiskt på öns högsta partier. Härifrån har man en vid utsikt över skärgården.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området är av mycket stor betydelse som närströvsområde/lokalt utflyktsområde med höga identitetsvärden kopplade till tillgången till skärgårdsnatur med utsikt över fjorden. Mycket viktig badplats och strövnatur.

Tillgänglighet

Lättillgängligt via Stenungsöbron. Parkering vid badplats på södra Stenungsön.

Planeringsförhållanden

Delar av området ingår i riksintresse för naturvård och friluftsliv.

57. Svartedalens naturreservat, utökning (101)

Kommun: Stenungsund

Storlek: 580 ha

Markägare: Hensbackastiftelsen och Sveaskog

Allmän beskrivning

Svartedalen är ett stort skogsområde i Stenungsunds, Kungälv och Lilla Edets kommuner. Det är ett höjdområde mellan jordbruksbygden vid Stenungsundskusten och Göta älvs dalgång i öster.

Under 1700- och 1800-talen utgjorde Svartedalen ett trädfattigt ljunghedslandskap som präglades av svedjebbruk och extensivt bete. I slutet av 1800-talet påbörjades skogsplantering. Idag täcks större delen av Svartedalen av barrskog, med inslag av lövskogar. Sjöarna är många i Svartedalen.

Ett betydande friluftsliv har utvecklats i Svartedalen. Stigsystem, gamla brukningsvägar och skogsbilvägar gör området tillgängligt. Bohusleden går genom Svartedalen från Grandalen i söder till Lunden i norr.

Det norra området är ett relativt orört, kuperat skogs- och bergsområde med vildmarkskaraktär, i norra delen av Svartedalen. Det omfattar området runt Lysevatten. Det höglänta området är genombrutet av nord-sydgående dalgångar. Området är sjörikt, med barrskog mellan sjöarna. Bohusledens norra sträckning går genom området.

Det södra området omfattar äldre lövskog med inslag av ek. Området är intressant med avseende på mossor, lavar, svampar och kärlväxter. Inslaget av död ved är bitvis stort. En ravin med kalkinslag rymmer bl.a. såråka och blåsippan. Jörlandaån som rinner genom området är lokal för strömstare och forsärla.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Svartedalen är ett av regionens viktigaste storströvområden. Det föreslagna området utnyttjas flitigt framförallt för fritidsfiske och båtsport, men också för naturstudier, lägerverksamhet, strövande och långvandringar. Bär- och svampmarker är av hög klass. Den regionala betydelsen förstärks av att Bohusleden passerar genom området.

Tillgänglighet

Lättillgängligt från allmän väg och väg till Gårdsjön.

Förvaltning och skötsel

Befintliga reservat förvaltas av Västkuststiftelsen i samarbete med Skogssällskapet.

Planeringsförhållanden

Området ingår i riksintresse för naturvård och friluftsliv.

Särskilda förutsättningar

Förutsättningarna för att utöka området ytterligare med bl.a. Gårdsjön med omgivning bör undersökas i samband med genomförandet.

59. Långemossen (100)

Kommun: Lilla Edet

Storlek: 150 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Långemossen ligger i en ostörd miljö långt från vägar eller tätorter och utgör den centrala delen av ett större sammanhängande skogsområde. Området har en påtaglig vildmarksprägel. Terrängen är småkuperad med bergåsar och sprickdalar som löper i nord-sydlig riktning.

Området består av tre större mossar och ett antal mindre kärr. Våtmarkerna är opåverkade av dikningar eller andra hydrologiska ingrepp. Väster om Långemossen ligger ett ca 100 hektar stort skogsområde med gammal barrskog. Skogen är självföryngrad efter brand på 1850-talet. Efter skogsbranden har skogen lämnats för fri utveckling. Idag växer här en gran- och

talldominerad skog med stort inslag av torrakor och lågor. Skogen uppvisar stor åldersvariation. Fågelfaunan är mycket artrik, bl.a. med många arter av våtmarksfåglar och hackspettar.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Långemossen besöks mycket lite idag, men har potentiellt ett stort värde som utflyktsområde med stark frihetskänsla kopplad till storlek, vildmarkskaraktär, orördhet och frihet från buller och andra störningar. Som ”riktig vildmark” skulle Långemossen utgöra ett lyft för de områden som ligger mellan densamma och Lilla Edet – Göta och som idag utnyttjas för ”tätortsnära” naturaktiviteter. För detta område pågår nu ett arbete för att förbättra tillgängligheten för invånarna.

Tillgänglighet

Befintlig stig som går runt den närbelägna Rysjön skulle relativt enkelt kunna kompletteras med en (två) avstickare till detta område som därigenom skulle bli tillgängligt för många. Rysjön är i dag det viktigaste friluftsområdet i kommunen med närhet till Göta och centralorten samtidigt som turister i hög grad bor i Rysjöns stugby/camping.

Planeringsförhållanden

Området är redovisat som område med natur- och friluftsintresse i kommunens översiktsplan.

60. Sollumsån (99)

Kommun: Lilla Edet

Storlek: 23 ha

Markägare: Enskilda

Allmän beskrivning

Sollumsåns dalgång ligger alldeles norr om samhället Hjärtum. Området består av två fristående delar, dels en sträcka på drygt en kilometer uppströms åns utlopp i Göta älv, dels knappt en kilometer av dalgången vid Fridhem/Änghagen.

Sollumsån rinner från Väktorssjöarna mot sydost och passerar på vägen flera forsar och fall. Lax och havsöring finns i den nedersta sträckan medan det stora naturvårdsintresset längre upp består av ett reproducerande flodpärlmusslebestånd.

Sollumsåns ravinlandskap innefattar en lövskog med bl.a. hotade lavararter. Som exempel finns ett gammalt betesområde med kvarstående grova till mycket grova ekar i ravinen samt sumpiga områden med värdefull ask- och alskog i anslutning till ån. Förekomsten av död ved är relativt stor.

De intressantaste skogspartierna förekommer i östra delen.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Området har idag - utan anordnad stig - begränsad betydelse för andra än specialintresserade, p.g.a. svårigheterna att ta sig fram genom de täta lövbestånden på branta sluttningar. Upplevelsevärdena i den lummiga och fågelrika ravinen är dock stora. Området är således främst ett potentiellt utflyktsområde av lokal och viss regional betydelse.

Tillgänglighet

Småvägarna kring Sollumsån är mycket flitigt använda för promenader. En eller annan korsande stig i dessa fina miljöer skulle med säkerhet uppskattas av de närboende och göra områdets värden mer tillgängliga.

Planeringsförhållanden

Området är ett Natura 2000-område. Området är av riksintresse för naturvård.

Utanför programmet (Hallands län)

61. Tjolöholm (74)

Kommun: Kungsbacka

Storlek: 520 ha

Allmän beskrivning

Tjolöholm är ett av regionens mest populära utflyktsmål. Området utgörs av en halvö i Kungsbackafjorden, med naturskönt landskap präglat av öppna åkermarker och skogsklädda kullar. På halvön ligger Tjolöholms slott i imiterad Tudorstil från sekelskiftet, men godset har anor från 1200-talet. Slottet omges av vacker trädgård och park och en grov ek- och tallskog, som tillsammans med Särö Västerskog utgör de enda bevarade kustskogarna med lång skoglig kontinuitet i Halland. Också kring de övriga kullarna finns artrika lövskogar, ofta med tydlig hagmarkskaraktär.

Området har ett mycket rikt växt- och djurliv. Lövskogarna har ett artrikt fågelliv och ymnig vårblooming med vitsippor, svalört, vårlök och liljekonvalj, men de hyser också ett stort antal sällsynta och hotade arter, såsom mindre hackspett, stiftklotterlav, gammeleklav och oxtungsvamp. Också en del hagmarker hyser sällsynta arter och de intilliggande strandängarna och grundområdena är av mycket stor betydelse för både rastande och häckande fåglar.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Tjolöholm är ett av regionens mest välkända och attraktiva utflyktsområden - ett regionalt attraktionsområde - genom sin kombination av intressant kulturmiljö och tilltalande, lättillgänglig och varierad kustnära strövnatur. Få områden i regionen förmår på motsvarande sätt locka till utflykter alla tider på året. Tjolöholm är ett särskilt populärt mål för fågelskådare med stora värden hela året. Tjolöholm ingår, tillsammans med Äskhult och Fjärås Bräcka, i Kungsbacka kommuns turistsatsning Kungsriket. Strandängen med fågeltorn öster om slottet är ett populärt mål för fågelskådare.

Tillgänglighet

Det finns en stor parkering på Tjolöholm men bussen (linje 732) stannar ute vid stora vägen och man får gå uppskattningsvis ett par kilometer innan man når slottet. Sommartid finns två caféer och man kan hyra storstugan vid kyrkan och slottet för privata fester.

Förvaltning och skötsel

Tjolöholms strandäng (naturreservatet) förvaltas av Länsstyrelsen i Hallands län. Området betas av köttdjur. Delar av området brukas av en arrendator med köttdjur. Tjolöholms stiftelse sköter slottet och närliggande område.

Planeringsförhållanden

Strandängen öster om slottet är naturreservat med tillträdesförbud under delar av året. Hela det föreslagna området utom de nordöstra delarna ligger inom Kungsbackafjordens Natura 2000-område, med bland annat ekskogarna och ekhagarna som utpekade värden. Förslag till naturreservat med skötselplan finns framtaget. Området är av riksintresse för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård.

Särskilda förutsättningar

Förslaget med golfbana inom området har på nytt aktualiserats.

62. Kungsbackafjorden (75)

Kommun: Kungsbacka

Storlek: 5200 ha

Allmän beskrivning

Kungsbackafjorden är en sydlig, breddad del av en lång sprickdal från Vänern, via Göta älvdalen och Göteborg. Bergen höjer sig dock endast lågt som uppstickande uddar och öar i denna del. Istället utbreder sig längs stränderna till stor del låglänta strandängar, som fortsätter i form av vidsträckta grundbottnar i fjorden. Utflöden av Kungsbackaån och Rolfsån gör att de inre delarna av fjorden får karaktären av estuarium, med ett vanligtvis starkt utsötat och näringsrikt ytvatten.

De öppna strandängarna, som mestadels ännu präglar Kungsbackafjordens landskap, har tack vare en fortsatt betesdrift välutvecklade zonerade växtsamhällen av stort växtgeografiskt intresse. Bland nordliga arter märks norskstarr, saltstarr och strandstarr, medan smal käringtand får representera de sydliga rariteterna.

Grundbottnarna är betydelsefulla yngel- och uppväxtområden för fisk, i synnerhet plattfisk och havsöring.

Tillsammans gör grundbottnar och strandängar Kungsbackafjorden till en mycket betydelsefull häck- och rastmiljö för fåglar. Flera trängda arter av vadare häckar på strandängarna. Tusentals sädgäss rastar på höstarna och fjorden är en av landets främsta ruggningsplatser för sjöfåglar.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Fjorden är med sin skärgård mycket attraktiv för friluftslivet. Flera badplatser och 2-3000 småbåtar finns i området. Som fritidsfiskevatten betraktas Kungsbackafjorden som ett av de bästa områdena längs svenska kusten både vad gäller fisktillgång och tillgänglighet.

Tillgänglighet

För att ta sig till de landbaserade delarna krävs i princip bil. Mindre parkeringar finns vid Tjolöholms strandäng, Torkelstorp strandäng, Hanhals holme och vid Svinholmen. För att ta sig till öarna krävs båt, service finns i form av soptunnor och toaletter.

Förvaltning och skötsel

De delar som idag är naturreservat eller naturvårdsområde (större delen av landområdena inom fjordområdet) förvaltas av Länsstyrelsen i Hallands län. Skötseln består av bland annat av betesdrift, röjningar, strandstädning och soptömning.

Planeringsförhållanden

Kungsbackafjorden är Natura 2000-område med både grundbottensamhällen och strandängar som utpekade värden. Det rika fågellivet har gjort att fjorden tagits upp på den internationella CW-listan enligt Convention on Wetlands. Hela området är av riksintresse för naturvården och större delen också för friluftslivet.

Särskilda förutsättningar

Arbetet med att bilda naturreservat för Kungsbackafjorden pågår.

7. Det fortsatta arbetet

Under genomförandet av åtgärderna i programmet kommer arealen mark i regionen som får reservatsskydd att öka påtagligt. Nya reservat kommer att tillskapas i flertalet av regionens naturmiljöer såsom skärgårdar, skogs- och odlingslandskap samt parkmiljöer. Några av regionens mest värdefulla närströvområden förslås i programmet få ett skydd som natur- eller kulturresevat, liksom flera attraktions- och strövområden på något längre avstånd från tätorterna.

Eftersom programmet utgör resultatet av en relativt översiktlig planering, krävs i det fortsatta arbetet mer detaljerade överväganden om lämpliga gränser och föreskrifter samt utformning av skötseln. Detta görs i samråd med berörda markägare och andra intressenter. Särskild omsorg bör därvid ägnas åt att bevara och utveckla områdenas kvaliteter och funktioner för rekreation och friluftsliv.

Många andra värdefulla tätortsnära naturområden lämpar sig emellertid bättre för andra typer av bevarandeåtgärder än reservatsbildning. Vidare hanteras tätorternas grön- och blåstruktur i sin helhet främst i den kommunala planeringen, och vissa kommuner har tagit fram eller avser att ta fram särskilda grönstrukturplaner. Inte minst i Göteborgs tätort är det angeläget med kommunal samverkan, eftersom grön- och blåstrukturen i flera avseenden kan anses vara av gemensamt intresse. Det finns även ett behov av fortsatt planering i det större regionala perspektivet för skydd, förvaltning och utveckling av den tätortsnära naturen. Här har bl.a. Göteborgsregionens kommunalförbund och Länsstyrelsen viktiga roller.

Ett betydelsefullt inslag i det fortsatta arbetet bör vara att ta fram ett förbättrat kunskapsunderlag om friluftsliv och rekreation i regionen. Det finns exempelvis fortfarande brister i kunskapen om tätortsnaturen vad gäller kvaliteter och funktioner för närrekreation och om dess betydelse från social synpunkt och folkhälsosynpunkt.

Många av de aktörer som medverkat i arbetet med detta uppdrag har pekat på betydelsen av fortsatt samverkan angående bevarande och förvaltning av den tätortsnära naturen. Länsstyrelsen avser att efter avslutat uppdrag ta initiativ för en bred samling kring dessa frågor i regionen.

8. Litteraturförteckning

- Andersson, R.: Ängar och hagar i Alingsås kommun. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1992:10.
- Andersson, R., Elvingsson, P.: Ängar och hagar i Trollhättans och Lilla Edets kommuner. Rapport 1996:2
- Appelqvist, T. 1989: Lövskogar i Ale kommun. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1990:8.
- Appelqvist, T. 1985: Lövskogar i Alingsås. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1987:8.
- Appelqvist, T. 1985: Lövskogsinventering i Lerums kommun. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1986:5
- Appelqvist, T. 2003: En översiktlig beskrivning av naturen på Björkö med en naturvärdesbedömning och synpunkter på eventuella områdesskydd.
- Appelqvist, T. m.fl. 2000: Ädellövskog i Göteborgs och Bohus län. Länsstyrelsen i Västra Götaland & Pro Natura. Rapport 2000:1
- Bergil, C. 2003: Skydd av värdefulla tätortsnära naturområden – en bristanalys.
- Bohlin, J. 1992: Värdefull natur i Härryda kommun. Miljö- och hälsoskyddskontoret, Härryda kommun. Miljö & Hälsa 1992:2.
- Ehrencrona, D., Wedel, M. 1989: Inventering av ädellövskog Stenungsunds kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1989:4
- Ehrencrona, D., Wedel, M. 1990: Inventering av ädellövskog Kungälv kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1990:1.
- Ehrencrona, D. 1989: Inventering av ädellövskog Mölndals kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1989:2
- Envall, K. 1986: Inventering av ädellövskog Göteborgs kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1986:8
- Envall, K. 1986: Inventering av ädellövskog Härryda kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1986:3
- Envall, K., Smålander, A. 1992: Ängs- och hagmarksinventering Härryda kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1992:1.
- Grahn, P. 1991: Om parkers betydelse. Stad & Land nr 93/1991
- Göteborgs kommun 1979: Natur- och kulturvårdsprogram för Göteborg.
- Göteborgs Ornitologiska Förening 1993: Skyddsvärda fågellokalerna i Göteborgstrakten.

Göteborgsregionens kommunalförbund 1987: Remissomgång för naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen.

Göteborgsregionens Kommunalförbund, Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, Västkuststiftelsen: Naturen i Göteborgsregionen.

Göteborgs Stadskollegium 1969: Delsjöreservatet. Konsultbyrå GAKO.

Göteborgs Stads Stadsbyggnadskontor et al 1999: Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för bevarande.

Göteborgs Stads Stadsbyggnadskontor: ÖP 99 Översiktsplan för Göteborg. ÖP 93 Översiktsplan för Göteborg.

Hultengren, S., Martinsson, P-O: Lövskogar i Tjörns kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1989:7

Hultengren, S. 1989: Ängar och hagar på Tjörn. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1989:3

Hörnsten, L. 2000: Outdoor Recreation in Swedish Forests – Implications for Society and Forestry. SLU Uppsala. Silvestria 169.

Lindqvist, M. och Sjöstedt, O. 1996: Säveån. En naturinventering i Lerums kommun. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1997:1.

Lindqvist, M. och Sjöstedt, O. 1996: Svartedalen. Försvinnande vildmark?

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län: Våtmarker i f.d. Göteborgs och Bohus län.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1984: Fornlämningsmiljöer i Göteborgs och Bohus län. Rapport nr 10.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1986: Inventering av ädellövskog i Göteborgs kommun. Naturinventeringar i O-län (1986:8)

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1988: Områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1987: Kulturminnesvårdsprogram Göteborgs och Bohus län. Koncept mars 1987.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1992: Naturreservat och andra områden för naturvård och friluftsliv i Göteborgs och Bohus län.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län: Områden av riksintresse för naturvård.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1997: Områden av riksintresse för kulturmiljövård. Koncept.

Länsstyrelsen i Västra Götaland, Skogsvårdsstyrelsen Västra Götaland 2003: Miljömålen i Västra Götaland. Lst: Rapport 2003:19. SVS: Rapport 2003:1

Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1995: Lax och öring i Göta älv. Rapport 1995:1

Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1976: Natur i Älvsborgs län.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1993: Våtmarker i Älvsborgs län. Rapport 1993:6.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1994: Värdefulla odlingslandskap i Älvsborgs län. Rapport 1994:5.

Mölnadal kommun 2000: Kulturmiljöer i Mölnadal, Kålleröd och Lindome. Kulturmiljövårdsprogram för Mölnadal kommun 2000.

Mölnadal kommun 1998: Naturvårdsplan.

Naturcentrum, Bohusläns museum, Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1995: Värdefulla odlingslandskap i Göteborgs och Bohus län. Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. 1995:21.

Naturcentrum AB 1998: naturinventering av området Stora Bråta – Gullringsbo – Stålebo i Lerums kommun.

Rödström, B. 1987: Lövskogar i Lilla Edets kommun. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1989:4.

Statens Naturvårdsverk 1994: Myrskyddsplan för Sverige.

Schillander, P. 1988: Ängar och hagar i Kungälv kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1988:7.

Schillander, P. 1988: Ängar och hagar i Stenungsunds kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1988:8.

Stenström, J. 2000: Förslag till naturreservat vid Långemossen, Lilla Edets kommun, Västra Götaland.

Stenström, J., Holmer, M. 1996: Rya skog – forntidsskog i framtidsstad.

Stenström, J., Hultengren, S. 1996: Ängar och hagar i Ale och Lerums kommuner. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1996:4.

Åsander, L. 1990: Ängs- och hagmarker i Göteborgs kommun. Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län 1990:3